

akademski list

broj 71 * godina XXIV

PRESSING

www.pressing-magazine.com

Intervju:

Mirjana
Novaković

Paolo Rivera

Nathan Ballingrud

Društvo:

Javna
preduzeća
Potrošačko društvo

Film:

Hobit 3
Egzodus
Interstelar

Muzika:

Pink Floyd
Leonard Cohen

ISSN 1451-1584

AKADEMSKI LIST PRESSING

Godina XXIV, broj 71 - mart, 2015

Izdavač:
**STUDENTSKI INFORMATIVNO –
IZDAVAČKI CENTAR NIŠ**

Glavni i odgovorni urednik:
Dejan N. Kostić

Tehnički urednik: **Dejan Stojiljković**

Dizajn broja: **Saša Mitrović**

Lektura: **Aleksandra Gojković**

Redakcija:
**JJugoslav Joković, Aleksandar
Blagojević, Dejan Dabić, Srđan Savić,
Dejan Vučetić, Ivana Božić Miljković,
Marko Stojanović, Ivana Antović,
Velibor Petković, Aleksandar Nikolić
Coa, Miloš Najdanović, Zlatibor
Stanković, Ivana I. Božić, Bojan
Đukić**

Saradnici u ovom broju:
**Đorđe Bajić, Zoran Janković,
Aleksandar Radovanović, Željko
Obrenović, Vladimir Đorđević,
Vladan Stojiljković, Milan Dojčinović,
Tatjana Đukić, Uroš Dimitrijević,
Pavle Zelić, Stefan Marković**

Sekretar redakcije: **Radica Opačić**

Adresa: **Šumatovačka bb, 18000 Niš**

Telefon: **018/523418**

Fax: **018/523120**

E-mail: **siic.nis@gmail.com**

Internet prezentacija:

www.pressing-magazine.com

Žiro račun: **355-1027350-59**

List izlazi tromesečno

Tiraž: **1000 primeraka**

Štampanje ovog broja pomoglo je
**Ministarstvo prosvete, nauke i
tehnološkog razvoja**

**Filozofski fakultet Univerziteta u
Nišu**

Uvodnik

Zašto?

Zato što više nema heroja.

Zato što je Niš nekada imao i banke i afere.

Zato što za javna preduzeća (ne) postoji rešenje.

Zato što je medijima potrebna i sloboda i novac.

Zato što Mirjana ne živi od pisanja.

Zato što linije fronta nikako da se obrišu.

Zato što je Rivera crtao Spajdija.

Zato što se Lucija i Snupi tuku.

Zato što je Hobit branio egzodus u Bosni.

Zato što je sve počelo od braon M&M bombona.

Zato što Južna pruga najbolje praši.

Zato što su Floyd i Koen - Floyd i Koen.

Dejan N. Kostić, glavni i odgovorni urednik

GLAVNI UREDNICI:

Aneta Radivojević, 1991-1996, (br. 1-12, 18-25)

Aleksandar Blagojević, 1994-1995, (br. 13-17)

Dobrivoje Ljujić, 1997-1999, (br. 26-31)

Jugoslav Joković, 1999-2003, (br. 32-43)

Dejan Stojiljković, 2003-2009, (br. 44-59)

Dejan N. Kostić od 2009. (br. 60-)

Tehnički urednik: **R.Z. Paya** 1991-2001 (br. 1-36)

Prvi broj je izašao 11. jula 1991. godine

Sadržaj

Društvo strane 6 - 18

Izveštačena umetnost i druge
životne trice i kućine
Nema više heroja
piše: **Velibor Petković**

Branko i Mladen pre Jezde i Dafine
Afera niška banka
piše: **Vladan Stojiljković**

Javni čas o javnom sektoru i
javnim preduzećima
Javni sektor privrede u raljama
reformi (prvi deo)
piše: **Ivana Božić Miljković**

Medijski otrovi na nacionalnim
frekvencijama
Ovaj program nije pogodan
piše: **Tatjana Đukić**

Medijske slobode u demokratiji
Križa tradicionalnih medija
piše: **Milan Dojčinović**

Fenomen potrošačkog društva
Njegovo veličanstvo potrošač
piše: **Ivana I. Božić**

Foliranti protiv Šabana
piše: **Vladimir Đorđević**

Knjige strane 19-24

Novo čitanje starog klasika
Vladimir Nabokov: Lolita
piše: **Željko Obrenović**

Intervju: Mirjana Novaković
Ne živim od pisanja
razgovarao: **Đorđe Bajić**

Intervju: Nathan Ballingrud
Ne postoji formula za dobru priču
razgovarao: **Željko Obrenović**

Strip strane 24-30

Poezija krvi i sećanja
Linije fronta - knjiga prva
piše: **Pavle Zelić**

Stripovanje (33)
Iza ogledala
piše: **Marko Stojanović**

Domaća strip-renesansa
Hartijopulmonalna reanimacija Srbije
piše: **Uroš Dimitrijević**

Intervju: Paolo Rivera
He did it his way
razgovarao: **Zlatibor Stanković**

Film i TV

strane 31-39

Multimedijski superheroji (36)

Snupi i Čarli Braun

Dečji svet kao metafora života odraslih

piše: **Dejan Dabić**

Kritika:

Hobit: bitka pet armija

piše: **Dejan Dabić**

Egzodus: bogovi i kraljevi

piše: **Đorđe Bajić**

Interstellar

piše: **Zoran Janković**

Iščezla

piše: **Zoran Janković**

Travelator

piše: **Đorđe Bajić**

Branio sam Mladu Bosnu

piše: **Dejan Dabić**

Serije

Tačke posle kojih sjajan televizijski program postaje debakl

Preskakanje ajkule i nuklearkom na frižider

piše: **Stefan Marković**

Muzika

strane 40-47

Vek džeza (17)

O prvim knjigama o džezu...

piše: **Aleksandar Radovanović**

Šta sve možeš da tražiš kad si poznati muzičar

Rajder liste

piše: **Ivana I. Božić**

Pink Floyd

The Endless River

piše: **Miloš Najdanović**

Leonard Cohen

Popular problems

piše: **Miloš Najdanović**

TV on the Radio

Seeds

piše: **Miloš Najdanović**

Top lista

Najbolji niški albumi u 2014.

pišu: **Miloš Najdanović i Aleksandar Nikolić Coa**

Nema više heroja

«Izveštačena umetnost i druge životne trice i kućine»

Izgleda da je duh našeg vremena izašao iz boce i kući se nije vratio — niti namerava, iako flašu, za svaki slučaj, držimo otčepljenu i praznu. Okrepljujuće napitke ispijamo iz čaša i krigli, ali sve smo uvereniji da blitzkrieg kojim bismo povratili izgubljene teritorije kreativnosti, zaista više nije moguć. Barem za naših života.

A dan je tako obećavajuće počeo za kariranim stolnjakom lokalne kafane. To je trajalo sve dok trezveni prijatelj nije postavio psihoaktivno pitanje: „Šta misliš, zašto se više kod nas ne rađaju takvi pisci kao Crnjanski, Andrić, Kiš?“

Pogledom teleta na izložbi nemačkog ekspresionizma pokušao sam da proniknem u smisao ove provokacije. Nisam uspeo, te sam se iz pat pozicije izvukao žrtvujući damu na konju i cele njihove familije: „Pa zato, burazeru, što se velikani više nigde ne rađaju. Cela planeta se pretvorila u Liliput, kol'ko puta to treba da ti ponavljam? Guliver se udavio u lajnama postmoderne.“

Smeh odobravanja spasio me ovaj put, ali sam celog dana bio tužan i zamišljen, kao iverak ili klada iz jedne stare jugoslovenske pop-pesme: „Ide cura preko sela, 16% nevesela!“ (A čini mi se da su kod mene brojke zamenile mesta, melanholija me pritiska bar 61%.)

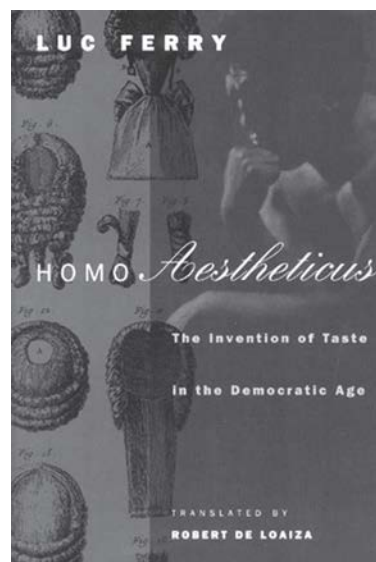
Uveče sam kopao po ličnoj biblioteci, a sutradan zavirio i u one javne, ne bih li pronašao odgovor na pitanje o našoj beznačajnosti. Kada je to počelo i zašto ovoliko dugo traje, majku mu?! Ima li stvarno postmoderna neke veze s tim ili je uzrok nasukavanja daleko dublji? Evo šta sam otkrio zahvaljujući sposobnosti čitanja i mišljenja:

Ima neki Lik, preziva se Feri, koji smatra da je čovek *homo aestheticus*. Tako mu se i jedna knjiga zove „*Nauči da živiš*“. Slabo

sam ja to razumeo, kao i sve ostalo, jer me sopstvena pamet vuče u nepoznatom pravcu. Uglavnom, kao što sam i slutio, za sve je krivo uginuće moderne. Neki romantično veruju da smrt dva modernistička pisca 1941. godine, Virdžinije Vulf i Džemsa Džojse, označava početak postmodernizma. Drugi, koji smelo bulje u razjapljene čeljusti realnosti, tvrde da je postmoderno doba počelo završetkom Drugog svetskog rata. Oni ga vide kao sumrak civilizacije označen holokaustom i atomskim bombama, ali i razvojem informatičke tehnologije i borbom za ljudska prava.

Sam termin postmodernizam stariji je nego što mnogi pretpostavljaju. Još je 1870. godine Džon Votkins Čapman govorio o postmodernom stilu slikanja, a Rudolf Panvic 1917. koristio ovaj izraz da bi opisao filozofski orijentisanu kulturu. Šezdesetih godina XX veka američki književni kritičari koriste postmodernizam kao oznaku za dela fikcije autora koji raskidaju veze sa modernizmom, kao recimo Vilijem Barouz koji je servirao „Goli ručak“. I tako sve do našeg vremena kada postmoderna dobija pežorativno značenje kao težnja da se po svaku cenu bude „u trendu“.

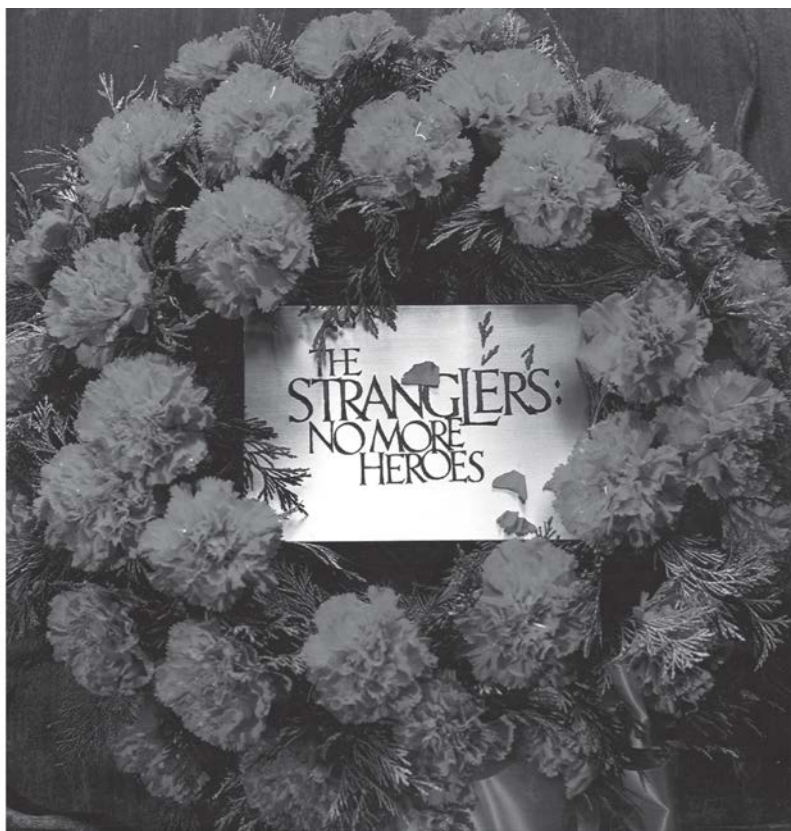
Postmodernu jedni vide kao vrhunac modernizma, drugi kao „povratak“ tradiciji, revivalizam — protiv modernizma, a trećima je to ništa drugo nego prevazilaženje modernizma. Ovo poslednje znači da smo završili s racionalizmom i da nemamo obavezu da dosegemo ništa konačno. Ne odustajemo od razuma, ali istoriju moramo da ponovo promislimo, ako želimo opstanak na planeti. Niko više ne spominje napredak, ta iluzija se rasplinula. Nema više jednog puta u budućnost, „*everything goes*“, od izvora sto putića vode na sve strane. Zavladao je

eklektizam i zato više nema ni velikih priča, ni velikih dela, a samim tim — ni velikana.

Sestre i braćo, a sad se čvrsto držite za rukohvate, ako u autobusu nije bilo mesta za sedenje: na ovoj stanici upravo ulazi tip koga se ne bi postideo ni Rejmon Keno u svojim „Stilskim vežbama“ — Francuz grčkog porekla, monsieur Kornelijus Kastorijadis, lično i personalno! Pod miškom nosi (sram vas bilo, ne pod tim Miškom) sopstveno delo „*Uspom beznačajnosti*“. Reč je o teoretičaru renesansne univerzalnosti i ako neko misli da sam sve ovo izmislio, taj stvarno precenjuje i moju pamet i moju blesavost. Moja pričica je prečica do jedne od poslednjih velikih priča XX veka, *grands récits*, kako bi rekli postmodernisti.

Kastorijadis je bespoštedan kritičar Zapada i odmah sam u njemu prepoznao sopstvenu oholost Balkanca, jer kao što je poznato, dame i gospodo, ovo je kolevka civilizacije, a ne smrdljivi gradovi na severu Evrope. Hrabri Grk tvrdi da je zapadna civilizacija toliko oronula da se jednostavno raspada. Nema više niti jedne ideje koja povezuje društvo, ono je razbijeno na interesne grupe i ljubije što imaju sopstvene hobije, a demokratija zapravo to više i nije. Naravno da Kastorijadis nudi rešenje i to gotovo antičko: neposrednu demokratiju, u kojoj će svi građani biti aktivni učesnici u javnim poslovima. Niko neće više imati prava da bude apatični idiot, ni u smislu odsustva interesovanja za politiku, ni u smislu dobro plaćene političke funkcije na kojoj je nad mišljenjem izvršena eutanazija radi ostvarenja partijskih ciljeva.

Evo nas u ulici koju sve vreme tražimo, onoj kojoj nedostaje ime jer „nema više heroja“ po kojima bi bila nazvana, pogotovo u oblasti umetnosti. Kastorijadis, Grk koji je u mladosti bio komunista, da bi se u Francuskoj priključio trockistima, a onda i od njih odbegao zbog prokletih dogmi, tvrdi da je svako ostvarenje dostojno tog imena nestalo oko 1930. godine, posle pola veka stvaralaštva umetnika kao što su Šenberg, Vebern, Berg, Kandinski, Mondrijan, Pikaso, Prust, Kafka, Džojs, Rajnhart, Majerhold, Piskator...

Zahvaljujući neznanju jedne hipercivilizovane, ali neoanalfabetske javnosti, stigli smo do poslednjih velikih trenutaka zapadne kulture, a zaključak nama slabo poznatog grčkog Francuza je ubitačna dijagnoza: „Savremena je kultura, najpribližnije, nikakva.“

Možda će ovakve reči zgranuti naše stvaraoce, ali i drugi Evropljani su omalovažavali Kastorijadisa i njegov „filozofsko-žonglerski stil“. Za bliže određenje i bolje razumevanje možda su potrebni i kratki biografski podaci. Rođen je u Grčkoj 1922. godine, borio se najpre protiv diktature Metaksasa, a zatim i protiv nacističke okupacije. Već 1945. brodom napušta otadžbinu i odlazi u Francusku, gde je sve

do 1968. bio gotovo anonimn autor. Od tada se više pažnje obraća na njegovo pisanje, a za život je zarađivao radeći kao analitičar OECD-a. Bavio se i psihoanalitičkom teorijom i praksom, nekoliko puta boravio u Jugoslaviji, a umro je iznenada, na Božić 1997. godine, u Francuskoj.

Evo nas ponovo u kafančetu. Kosta priprema mešano meso za ručak, ali je spreman za mentalni eksperiment koji su nam ponudili Lik Feri i Kornelijus Kastorijadis. Prvi se sastoji u tome da se „u četiri oka, onim najslavnijim, najslavljenijim savremenim stvaraocima, postavi sledeće pitanje: *smatrate li, iskreno, da ste na grebenu istog talasa na kojem su i Bah, Mocart ili Vagner, na kojem su i Jan van Ajk, Velaskez, Rembrant ili Pikaso, na kojem su i Bruneleski, Mikelandelo ili Frenk Lojd Rajt, na kojem su i Šekspir, Rembo, Kafka ili Rilke?*“ (Ovo su reči plemenitog Grka citirane u Ferijevoj knjizi „*Homo aestheticus*“, objavljenoj i kod nas u Novom Sadu, u Izdavačkoj knjižarnici Zorana Stojanovića 1994. godine.) Drugi eksperiment: dok su ostaci Akropolja, razoreni od Persijanaca, naprosto poslužili da se poravna tlo da bi se podigli temelji Partenona i novi hramovi, „ako bi *Notr Dam bila razorena usled bombardo-*

vanja“, zamislimo „na trenutak Francuze kako čine nešto drugo do da pobožno skupljaju krš, pokušavaju obnovu ili ostavljaju ruševine kakve su?“ (Ovde treba uočiti da Kastorijadis ne primećuje još jednu mogućnost: drevni narodi i njihove civilizacije nisu možda osećali takvo strahopoštovanje prema svojim hramovima, jer nijedan gubitak nisu smatrali nenadoknadivim. Njihova civilizacija bila je još mlada i, samim tim, bili su slobodniji da grade iznova na ruševinama, dok današnjeg čoveka pritiska teret vekovne tradicije.)

I tako se primičemo zaključku da su liberalne vrednosti zapravo potrošačke i da su nas dovele do rušenja svake vrednosti, a kapitalizam je društvo koje ne veruje ni u šta što se ne da kupiti i prodati. To su, u ostalom, primetili i članovi naše kultne grupe „Ekatarina Velika“ i dočarali u pesmi „Novac u rukama“.

Zato više i nema istinski velikih dela, jer ona traže preispitivanje i dovođenje u sumnju onih vrednosti koje održavaju jedno društvo. Takva su dela „Čarobni breg“ Tomasa Mana i „Proces“ Franca Kafke, ali i dela naših velikana spomenutih na početku teksta, Andrića, Crnjanskog, Kiša...

U naše doba umetnik je postao čifra, a delo je iščezlo u korist proizvoda. Ali to ne znači da treba da Špenglerovo delo „Propast Zapada“ prihvatimo kao sopstvenu sudbinu. Ta knjiga objavljena je još 1918, a ni Fukujamin „Kraj istorije i poslednji čovek“ iz 1992. ne odiše svežinom. Možda je liberalizam „odsvirao“ svoje, jer se našao u čeličnom zagrljaju kapitalizma, ali istinska demokratska kultura tek treba da se izgradi, jer obnova bi podrazumevala da ženama i robovima ukinemo pravo glasa, kao u antička vremena.

Šalu na stranu, umesto ovog teksta mogli smo da budemo mnogo efikasniji da smo se odmah odlučili za jednu malu priču:

„Bili smo deca kada se u Engleskoj pojavio pank. Moj najbolji drug Vesko nabavio je ploču grupe „The Stranglers“ na čijem omotu je venac jarko crvenog cveća bio okvir za ime grupe i naziv albuma: „No More Heroes“. Slušali smo je do besvesti, a mnogo godina kasnije, kada smo već postali kakvi-takvi ljudi, bili smo na njihovom koncertu u Beogradu, baš pred raspad Jugoslavije. Nije nam se išlo u rat, jer smo već znali da je sve uzaludno. Išli smo u rat, jer lažne vođe nisu slušale pank.“

Branko i Mladen

pre Jezde i Dafine

«Afera Niška banka»

Među mnogim nedaćama koje su zadesile srpski narod nakon raspada SFRJ izmešanim sa strahotnim ratovima i sankcijama, sa nemaštinom, izolacijom i ludačkom inflacijom, pojavile su se i nesreće koje su izazvale privatne banke u nameri da „pomognu“ narodu da isprazni svoju stečenu ušteđevinu...

Pojaviše se pre svega Jezda i Dafina, neki Paraćinac i još nekoliko prevejanih probisveta i ponudiše nepristojne kamate na štednju koje običan građanin nije mogao da odbije. Mesečne kamate od 25 posto bile su kao rudnici kralja Solomona za Srbe koji su stajali u redu tiskajući dočje marke, dolare i švajcarske franke. Neko vreme kamate su stizale i svi behu srećni kako to od jedne dobijaju i po deset novčanica a glavnica koju su teškom mukom uštedeli stajala je stameno ne pomerajući se i onda jednog dana – puff! Probisveti pobegoše sa parama a ispred praznih banaka nalik Ali Babinoj poharanoj pećini ostaše unesrećeni ulagači u čudu još ne mogavši da poveruju da njihov novac više ne stanuje ovde. I dugo posle toga a i dan-danas teško je Srbina koji je preživeo svu ovu golgotu naterati da poveruje da su banke sigurne ustanove koje nam pomažu da pravilno trošimo sopstveni novac.

I početkom i sredinom XX veka banke su igrale važnu ulogu u životu građana Srbije pa i građana Niša, koji je, kao što znamo, malo kasnije oslobođen od Turaka ali se brzo uklopio u nove ideje i trendove u svim oblastima. Niška okružna štedionica ili Štedionica okruga niškog bila je prva banka koja je počela da radi u Nišu već 1881. god. Osnovala ju je država ali ona nije radila sa državnim kapitalom već poverilačkim, crkvenim i tzv. pupilskim koji je oročavan na duži period. Tu su dalje bili sudski, policijski i drugi depoziti koji su bili kratkoročni. Ona je kreditirala stanov-

ništvo, pre svega zemljoradnike, pod povoljnijim uslovima nego što su to činili pojedinci, možemo ih slobodno nazvati imenom koje su stekli zelenaši i lihvari. O niškom bankarstvu kroz dalju istoriju mogla bi se napisati solidna knjiga, međutim ono što je tema ovog pisanija je afera koja se pojavila u Niškoj banci i koja je izazvala pravu pometnju u Nišu i okolini. Niška banka je osnovana 1904. god. a kao osnivači su zabeleženi viđeniji intelektualci i poslovni ljudi ondašnjeg Niša - Sotir Živković i Mladen Popović, trgovci, Petar Ikonović, sveštenik, Dimitrije Đorđević, kafedžija, Mihajlo Kara Mihajlović, voskar, Jovan Dimitrijević, sapundžija, i još nekolicina. Pored bankarskih poslova, banka je učestvovala i u privrednim aktivnostima pa je čak posedovala i vodenicu u Brzom Brodu. Uprkos ugledu svojih članova i kapitalu koji je plasirala, banka je od 1914. do 1919. god. poslovala sa gubitkom. Sa uplaćenim osnivačkim kapitalom u iznosu od 200.000 din. U uslovima inflacije nije mogla da posluje. Zato je 1921. god. urađena

Niška banka je osnovana 1904. god. a kao osnivači su zabeleženi viđeniji intelektualci i poslovni ljudi ondašnjeg Niša - Sotir Živković i Mladen Popović, trgovci, Petar Ikonomović, sveštenik, Dimitrije Đorđević, kafedžija, Mihajlo Kara Mihajlović, voskar, Jovan Dimitrijević, sapundžija, i još nekolicina. Pored bankarskih poslova, banka je učestvovala i u privrednim aktivnostima pa je čak posedovala i vodenicu u Brzom Brodu.

izmena pravila i osnovna glavica je povećana na 1 milion din. Odnosno 10.000 akcija od po 10 din. Posle niza peripetija prodavanja dela kapitala, pripajanja i vraćanja na staro banka je 1929. god. otišla pod stečaj. Ubrzo je čaršijom prostrujala vest o krah u ovoj ustanovi i ulagači su pohrili pred njena vrata gde su naišli na spuštene roletne i metalne žaluzine. Neposredno pre toga ulagači su bili namamljeni visokom kamatom koja je bila viša za dva posto nego što su davale ostale banke u gradu. Ulagaci su oštećeni za 2,5 miliona tadašnjih dinara. Kao glavni krivac označen je između ostalih Mladen Popović, inače predsednik upravnog odbora banke, koji je i ranije bio poznat po malverzacijama. Rasplet je počeo tek 23. avgusta 1934. god. pred većem trojice sudija u Okružnom sudu u Nišu. Sala suda je bila mala da primi sve oštećene građane koji su dobacivanjem i vikom ometali proces zahtevajući da im se isplati šteta. Kako je istraga pokazala, glavne malverzacije ticale su se vođenja knjiga. Naime, krajem svake godine kako bi u bilansu prikazali aktivu uvođene su 31. decembra tekuće godine izvesne sume kao gotovina a zatim su odmah u prvim danima nove godine prikazivane kao izdate i likvidirane. To je značilo da su na dan 1. januara knjige koje je banka vodila bile lažne a novca nije bilo u trezoru. Banka je na taj način mogla da izvodi finansijske operacije većeg obima dovodeći suprotnu stranu u zabludu. Preko tzv. privilegovanog računa Branka

Nikolića, inače šuraka Mladena Popovića, rađene su nedozvoljene transakcije kao što je izdavanje lažnih knjižica na osnovu kojih su se Branko i Mladen javljali kao poverioci iako su bili bančini dužnici. U jednom momentu banka je potraživala 6 miliona dinara iako je njena aktiva bila svega 1.506.000 din. Stvarnost gubitka banke bila je čitavih 4.714.674.31 dinara. Što je još interesantnije, optuženi su pred sudijama tvrdili da nisu krivi. Popović je čak ubeđivao sudije da je sve rađeno prema pravilima bankarskog poslovanja i prema zakonu. Pretnje, psovke pa i jecaji odjekivali su salom suda a predsedavajući je besomučno lupao drvenim čekićem kako bi smirio svetinu. I psovke i urlici i suze, negodovanje sveta, kukanje i zapomaganje ojađenih bilo je uzalud. Kako se to čini i danas, izgleda da su prevaranti imali moćne zaštitnike koji su ih čuvali od zatvorskih ćelija. Slučaj koji je uzdrmao Niš a naročito njegove štediše nikada nije dobio propisan zakonski epilog. Banka je otišla „pod led“ a sa njom i novac naivnih ulagača. Proces protiv bankara se nastavljao sa prekidima sve do 1934. kada su gotovo simbolično kažnjeni a pojedini i oslobođeni zbog, kako to poznato zvuči, nedostatka dokaza. Kako bilo, izgleda da nismo naučili gotovo ništa ili smo naučili, ali ne želimo da to koristimo. Došle su početkom ovoga veka druge finansijske institucije svetskih imena i trendova i počele da nam u vidu simpatičnih reklamica nude svoj novac na kredit. Uđeš-izadeš i gotovo, najbolje i

najbrže, novac za pet minuta, najniža kamata, najniža rata i ostale poruke paraju nam uši a zaboravljamo i da nikada nije bilo vremena kada je novca bilo dovoljno narodu. A zanimanje bankar postalo je i više od toga, postalo je tip čoveka a ne samo profesija. A od predratne Niške banke u suštini se ništa nije promenilo - uvek će biti prevaranata i prevarenih. I kako kaže mudra kineska poslovica „Čak i slepac otvori oči kada broji novac“.

Pretnje, psovke pa i jecaji odjekivali su salom suda a predsedavajući je besomučno lupao drvenim čekićem kako bi smirio svetinu. I psovke i urlici i suze, negodovanje sveta, kukanje i zapomaganje ojađenih bilo je uzalud. Kako se to čini i danas, izgleda da su prevaranti imali moćne zaštitnike koji su ih čuvali od zatvorskih ćelija. Slučaj koji je uzdrmao Niš a naročito njegove štediše nikada nije dobio propisan zakonski epilog.

Javni sektor

privrede u raljama reformi

«Javni čas o javnom sektoru i javnim preduzećima»

Bio je neki ispitni rok - junski, septembarski, ne sećam se više, neki od onih sa velikim brojem prijavljenih kandidata za polaganje ispita iz predmeta Uvod u ekonomiju. Iz grupe studenata prozvici se odazvala studentkinja koju pre toga nisam imala čast da sretnem na predavanjima, a kako će se kasnije ispostaviti, ni moj asistent se nije sećao da je svračala na vežbe. Izvukla je, između ostalih, pitanje „Preduzeće kao ekonomski subjekt“, u kome je bilo potrebno navesti definiciju preduzeća i opisati oblike koji postoje i funkcionišu u domaćem privrednom sistemu uz navođenje razlika među njima koje se odnose na: vlasništvo nad kapitalom, broj zaposlenih i sl. Nekako smo kroz priču došle do javnih preduzeća i na moje pitanje „Šta je to javno preduzeće?“ studentkinja je samouvereno odgovorila: „Javno preduzeće je preduzeće u koje svako može da uđe.“ U sebi sam pomislila „Može. Čak je i poželjno da u pojedina uđemo makar jednom mesečno da platimo šta dugujemo.“ Ipak, njen nesuisli odgovor zahtevao je dalju intervenciju sa moje strane. „Znači, u javno preduzeće možemo da uđemo slobodno, u svako doba, a u privatno ne bismo mogli?“ „Pa, da...“ nastavila je ona „...zato što je to privatno.“ „A ima li još neke razlike između javnih i privatnih preduzeća? Nešto vezano za vlasništvo nad kapitalom?“ pitala sam dalje. „Molim?!“ uzvratila je kao da sam joj postavila pitanje iz oblasti astrofizike. „Ko upravlja javnim preduzećem?“ bila sam uporna u ceđenju „suve drenovine“. „Menadžer“ odgovorila je, a onda povukla odgovor: „Ne, ne menadžer, već preduzetnik... Da, pošto je javno preduzeće.“ „A da li u Srbiji postoje javna preduzeća i, ako postoje, da li znate koja su?“ nastavila sam pokazujući strpljenje prema očiglednom neznanju. „Ne!“ uvredila se studentkinja. „Mislim, bilo je nešto u vreme Miloševića, ali danas nema javnih preduzeća.“ Smesta sam joj vratila indeks, dok je moj asistent, uzdržavajući se sve vreme da ne prasne u smeh, informisao o narednim ispitnim rokovima na kojima može da pokaže da bolje vlada materijom. Dotičnu studentkinju više nismo videli, ali njena definicija javnih preduzeća i uopšte njeno poimanje javnih preduzeća i negiranje njihovog postojanja u privrednom sistemu Srbije je ostalo aktuelno i tome se i danas smejemo kao kada smo prvi put čuli.

Lesson one: Javni sektor

Prema definiciji, javni sektor ili državni sektor podrazumeva privredne grane, javna preduzeća u privredi i onaj deo sektora društvenih delatnosti (obrazovanje, zdravstvo, kulturu, socijalnu zaštitu i sl.) gde je u institucije tih delatnosti uloženi državni kapital. Nastanak i razvoj ovog sektora vezuje se za činjenicu da država, pored svojih funkcija koje obavlja na unutrašnjem planu i aktivnosti na planu međunarodnih političkih i diplomatskih odnosa, ima i neke ekonomske funkcije. Nužnost ekonomskih funkcija države i njenog prisustva u različitim privrednim granama i delatnostima proističe iz činjenice da je mehanizam tržišta

nesavršen i da se određene delatnosti u privredi, naročito one koje su od javnog značaja, ne mogu prepustiti delovanju tog mehanizma, već kontrolu nad njima mora imati država. U okviru tih ekonomskih funkcija, država učestvuje u kreiranju pravca i modela ekonomskog razvoja zemlje i odgovorna je svojim građanima za kvalitet tog razvoja. Učešće države u ekonomskim aktivnostima podrazumeva da i ona od tih aktivnosti ima određeni interes. Na primer, država može preuzeti kontrolu nad nekim granama privrede gde se po prirodi stvari ubiraju visoki porezi (proizvodnja duvana, nafte, alkohola i sl.). Takođe, njen interes za učešće u nekim delatnostima može biti

strateški (proizvodnja energenata, razvoj telekomunikacija, monopol u namenskoj industriji ili vodoprivredi i sl.). Država može biti i društveno odgovorna, pa preuzeti kontrolu nad određenim granama koje su, ekonomski gledano, nisko profitabilne i čije bi eventualno gašenje dovelo do povećanja nezaposlenosti i siromaštva. Ekonomskim učešćem u takvim, nerentabilnim preduzećima, država pre svega ostvaruje svoju socijalnu funkciju, odnosno, budžetskom podrškom ili subvencionisanjem takvih grana i preduzeća štiti interese zaposlenih i kontroliša kretanje nekih makroekonomskih pokazatelja kao što su nezaposlenost, životni standard i siromaštvo.

Case study: Javni sektor - prva ključna reč u procesu reformi

Danas je izuzetno popularno puniti novinske članke pitanjima na koja se odavno zna odgovor. Jedno od takvih pitanja je i zašto se u proteklih 15 godina po pitanju smanjenja kapaciteta predimenzioniranog javnog sektora nije ništa uradilo. Drugim rečima: zašto se balon javnog sektora, umesto da se lagano i ravnomerno smanjuje, još više punio i dostigao cifru od 781.000 zaposlenih, što je impresivno u poređenju sa onih 300.000 koji rade u proizvodnji? Zašto su sadašnje vlasti dozvolile da 46% ukupno zaposlenih prima platu iz budžeta? Da li postoje oni koji vide da je takvo stanje dugoročno neodrživo i da uporište ima u zaduživanju, a posledica toga je visok javni dug? Naravno da postoje. Ne treba biti posebno „ekonomski pismen“ da bi se uočio ovaj kauzalitet. Međutim, logika je jasna: najveći deo javnog sektora upravo čine zaposleni u državnim školama, komunalnim preduzećima, državnim bolnicama, sudovima raznim administrativnim jedinicama lokalnih samouprava. Njima svakako treba dodati i zaposlene u državnoj administraciji i u onih sto i kusur agencija o kojima se (samo) priča u svakom ciklusu mera štednje i prekrajanja budžeta. Svi ti zaposleni, za svaku partiju koja se popne na tron, predstavljaju neku vrstu strašnog suda ili osinjeg gnezda. Ako neko dirne, biće izujedan na sledećim izborima. Zato niko nije imao hrabrosti da se suprotstavi, već je biran daleko popularniji sistem da se pružena podrška na izborima i lojalnost partiji koja je na vlasti bogato nagradi nameštenjem u „državnoj službi“, pa makar na tom radnom mestu bilo već petoro besposlenih.

Gde ima za petoro, biće i za šestog. I plata i sve povlastice uz platu, važno je da se glasačko telo širi! O ekonomiji, drugi put! I evo, došli smo do toga da se pojavila vlada sa solomonskim rešenjem da malo takne u taj osinjak, tako što će za početak smanjiti ovo što su njihovi prethodnici šakom i kapom davali. Dakle, o zapošljavanju više nema ni govora, a plate su smanjene 10%, a gde su plate, tu su i penzije - i one su smanjene ukoliko su veće od 25.000 dinara. Ova odluka o penzijama bila bi, da je situacija normalna kao što nije, u roku od 24 sata oborena na Ustavnom sudu, jer se određenoj grupi ljudi nasilno dira imovina i krši Ustavom zagarantovano pravo. Za razliku od penzionera, prosvetari i zdravstveni radnici na Ustavnom sudu ne bi ništa uradili, pa su se okrenuli dužim ili kraćim obustavama rada da bi skrenuli pažnju Vlade na svoj intelektualno moćan, ali materijalno neadekvatno podržan položaj u društvu. Kvalitet njihovih usluga je drastično opao od kada su im tekući računi suženi za po 10%. Istini za volju, i ranije smo imali zamerki na rad škola i zdravstvenih ustanova, ali tek ćemo videti koliki može biti njihov inat i koliko će se njihov narušeni kvalitet života u finansijskom smislu odraziti na naš kvalitet života u pojedinim aspektima.

Šta onda treba uraditi da bi se problem državnog rasipništva rešio, da Vlada uštedi to što namerava i da niko ne trpi posledice i da ne bude nezadovoljnih? Ili nešto revolucionarno - za šta nema uslova, ili jednostavno ništa. Svaki pokušaj da se uštedi sa svih strana pomalo (kao ovaj sada), smanjiće broj glasača, a bitnijih ekonomskih rezultata neće biti. Sa druge strane, ni drastična promena filozofije ekonomskog življenja, u vidu preduzimanja velikih mera, po principu ovde i sada, jednostavno je neizvodljiva. Nedavno sam pročitala neku analizu profesora Arsića sa Ekonomskog fakulteta u Beogradu u kojoj navodi da bi trebalo otpustiti 75.000 zaposlenih u javnom sektoru da bi se osetila ušteda u budžetu iz koga se izdvaja 2,2 milijarde evra godišnje za plate, penzije, bonuse, nagrade, reprezentacije i sl. Ok, ali onda bi kriva nezaposlenosti udarila u plafon, da ne govorimo o potencijalnim masovnim izlascima radnika na ulicu, štrajkovima glađu i nemirima svake vrste. Ne može se ići na radikalne mere u državi gde je ubijena socijalna infrastruktura i gde radnik višak, iz preduzeća ide direktno na ulicu i pri tome, čak ni na određeno vreme, ne može računati na socijalnu podršku od svoje, takođe siromašne države. Velike su šanse da takav čovek napusti Srbiju a, ako odluči da ostane, da se oda sivoj ekonomiji, a možda i kriminalu. Mnogo je zabrljano? Mnogo! I da sam na mestu premijera, ne bih tako lako obećavala pozitivne pomake i vezivala ih za 2016. godinu.

Razumem da je njemu optimizam u opisu posla, ali iskustvo nas uči da je svaka godina za nama obeležena propalim obećanjima. Daj da čutimo i radimo za promenu, makar i eksperimentalno, da vidimo gde će nas to odvesti.

Lesson two: Javna preduzeća

Javna preduzeća su, takođe po jednoj davnoj definiciji, poseban oblik organizacije privredne aktivnosti. Posebna su po tome što njih formira država i njima upravlja država, ostvarujući na taj način deo svojih ekonomskih funkcija. Upravljanje može biti samostalno (kada preduzeće posluje sa 100% učešća državnog kapitala) ili po principu javno-privatnog partnerstva, kada država deli upravljačku funkciju (a time i odgovornost) sa vlasnicima privatnog kapitala koji je uložen u preduzeće. Delatnost javnih preduzeća u velikoj meri utiče na ostatak privrede i stanovništvo i utiče na ukupna makroekonomska kretanja u zemlji.

U savremenoj Srbiji, prve asocijacije na javna preduzeća su neefikasnost, nagomilani problemi, previše radnika, velike svote novca iz budžeta kojima se podržava opstanak tih preduzeća i partokratija - kako pri zapošljavanju, tako i pri donošenju važnih poslovnih odluka čiji bi efekti trebali biti u interesu svih građana.

Više puta se na različitim primerima pokazalo da država nije efikasna u obavljanju funkcije vlasnika javnih preduzeća. Visoku cenu permanentne i višedecenijske budžetske podrške javnim preduzećima - gubitašima plaćali su (i još uvek plaćaju) građani. Često se u medijima kritikuje zaštitnički odnos države prema preduzećima kao što su: „Srbijagas“, „Železnice Srbije“, „Putevi Srbije“, „HIP Petrohemija“, „Elektroprivreda Srbije“ i još oko dve stotine, po veličini sitnijih, ali po održavanju jednako skupih državnih preduzeća. Situacija bi bila drugačija da se poslovanje javnih preduzeća zasniva na ekonomskim principima i da se uspešnost poslovanja vrednuje kriterijumima koji ocenjuju produktivnost, ekonomičnost i rentabilnost. Umesto toga, to poslovanje se zasniva na sigurnosti državnih jaslji, a kao posledica toga, više puta krpljena domaća ekonomija ponovo puca po šavovima.

Case study: Javna preduzeća - druga ključna reč u procesu reformi

Sve što smo već istakli kao problem javnog sektora, logično, važi i za javna preduzeća. Loše upravljanje, utemeljena socijalna funkcija (iznad ekonomske), partijsko zapošljavanje, milionske državne garancije, ogroman broj zaposlenih i višedecenijsko odlaganje vladajućih garnitura da započnu sa rešavanjem ovog problema doveli su do toga da su javna preduzeća danas „bukagija na nozi srpske privrede“. Do rešenja koje bi bilo ekonomski smisljeno i efikasno deli nas samo politička volja. Pošto je o tome već bilo reči, pozabavimo se sada socijalnom funkcijom države u javnim preduzećima i situacijom koja bi nastala kada bi se država odrekla te funkcije i prepustila javna preduzeća delovanju surovih zakona tržišta. Ionako građani Srbije imaju primedbe na cene električne energije, vodosnabdevanja i komunalnih usluga, šta bi bilo kada bi država (vlada) jednog dana donela odluku da više ne participira u cenama usluga, da ne može da ih održava na nivou ispod troškova proizvodnje, već da ova preduzeća „izvede na tržište“ i da građani za njihove usluge plaćaju tržišnu cenu? Ovo i nije toliko nemoguć scenario ukoliko imamo u vidu da očuvanje socijalnog mira na godišnjem nivou državu košta oko 200 miliona evra.

Evo, da krenemo od električne energije i činjenice da ona na tržištu ima isti status kao i svaka druga roba. Dakle, proizvodi se u kapacitetima domaćih elektrana ili se može uvoziti iz inostranstva. U prvom slučaju je jeftinija, u drugom - skuplja. Njena cena se formira pod uticajem tržišnih zakonitosti i činilaca kao što su ponuda, tražnja, dejstvo konkurencije i sl. Nasleđe koje mi u Srbiji vučemo iz perioda „države blagostanja“ podrazumeva da država i danas, u periodu sveopšte liberalizacije tržišta, preko cene struje vodi socijalnu politiku. To čini tako što našem najvećem i jedinom distributeru električne energije daje subvencije, garancije za veće zajmove, izmiruje neplaćene obaveze i donosi odluke da „u narednom periodu ne povećava cenu struje“ ili „nalaže da izvrši delimični ili celoviti otpis svojih potraživanja prema velikim dužnicima“. Zahvaljujući takvim odlukama vlade, građani plaćaju ekonomsku cenu struje, dakle, onu cenu koja je daleko ispod realnih troškova njene proizvodnje. I takva cena važi za sve: i za one socijalno ugrožene slojeve i za one koji plivaju u bogatstvu. Na taj način, država kupuje socijalni mir, vladajuća stranka podmazuje glasačku mašinu, a svi podjednako uživaju blagodeti niske cene struje, koja je prema svim poređenjima - najniža u Evropi. Sa druge strane, rukovodstvo EPS-a upozorava da je zahvaljujući ovakvoj politici veštačkog održavanja ekonomske cene struje, od 2005. godine do danas, EPS izgubio oko šest milijardi evra, da će, nastavi li se takva politika ignorisanja tržišnih kriterijuma, uskoro bankrotirati. Država kaže da postoje čvrste garancije Vlade „da se u narednom periodu...“ (kom periodu!?) „...cena struje neće menjati“. „To je dobro, kako za građane, tako i za investitore...“, znam, koji vole da im resursi budu dostupni, po mogućstvu, da budu jeftini i da im još damo dozvolu da ih eksploatišu koliko žele. Savremeni kolonijalizam!

Kako izaci iz začaranog kruga? MMF predlaže za sva javna preduzeća (pa i EPS), postepenu profesionalizaciju njihovog upravljanja, nakon čega bi sledila privatizacija i uključivanje u tržišnu utakmicu. Sa aspekta naših dosadašnjih iskustava, prodaja dela (ili celog EPS-a) ino-kupcu bila bi jednaka ludost kao što je onomad bila prodaja bankarskog sistema, i velikih domaćih preduzeća iz strateških privrednih grana. Resursi od strateškog značaja se u ozbiljnim državama ne daju drugome na kontrolu i upravljanje već to ekskluzivno pravo zadržava država. Kada bi uzde EPS-a prepustili stranim investitorima, građani bi plaćali daleko veću cenu po kw/h nego što to čine danas, ali EPS bi ova preduzeće koje vodi računa o produktivnosti i ekonomičnosti, a naročito profitabilnosti svog poslovanja. Liberalno tržište iznedrilo bi i konkurenciju - počele bi da niču još neke firme iz oblasti

snabdevanja električnom energijom, koje sada sede u nekom zapečku jer njihova pojava na tržištu znači unapred izgublenu bitku sa EPS-ovim ekonomskim cenama struje. Dakle, građani bi imali i mogućnost da izaberu novog snabdevača. I sve je to lepo, ali za ekonomsku situaciju u kojoj se Srbija nalazi, to je daleka i neizvesna budućnost. Pravo pitanje u ovom trenutku je: kako ne „lipsati do te zelene trave“, odnosno tržišnog organizovanja ne samo EPS-a, već i drugih javnih preduzeća? Ekonomske cene usluga javnih preduzeća su opravdane, ali, samo ako se odnose na socijalno ugrožene kategorije stanovništva. Svi ostali bi imali obavezu da plaćaju punu (tržišnu) cenu. Slažem se da bi uz aktuelni atak na plate i penzije, ovakav obrt uloge države u javnim preduzećima i napuštanje njene socijalne funkcije uz brzi prelazak na ekonomsku, za mnoge građane bio propast. Dotle smo došli upravo nakaradnim vođenjem javnih preduzeća, doživljavanjem njih (od strane svih dosadašnjih vlasti) kao glasačke mašine, a ne kao ekonomskog subjekta od čijeg poslovanja bi svi morali imati koristi, gomilanjem problema nastalih vođenjem takve poslovne politike i njihovim guranjem pod tepih „do sledeće prilike“. Nerealno je očekivati da će nešto što je decenijama išlo u pogrešnom pravcu, za dva meseca promeniti kurs i preći na ispravan kolosek, a da usput niko ne bude oštećen. Više puta je u ekonomiji dokazano da ono što je ruinirano dve decenije zahteva duplo više vremena za oporavak i postavljanje na neku zdravu osnovu sa koje bi se moglo početi ispočetka. Zato me i buni taj oporavak 2016. godine. Kao ekonomista ne vidim nijedan razlog da poverujem u takav scenario, a kao životni optimista, možda bih i mogla da „pustim neki film na tu temu“. Međutim, ni od toga se moja država ne bi bogatila, jer na „puštanje filmova“ se porez ne plaća...

Nastavak u sledećem broju...

Medijski otrovi na nacionalnim frekvencijama

«Ovaj program nije pogodan»

Zabrinjavajuća je činjenica da živimo u društvu u kome je jedina poznata vrednost ona novčana, jedini cilj popularnost manifestovana brojem lajkova, a jedini uzor mladih – polupismeni hodajući silikon, po vokaciji starleta, eventualno bivša devojka popularnog fudbalera.

Kada tražimo koren problema, lako je upirati prstom u roditelje, koji se, najčešće, često nesvesno, kriju iza teškog socijalnog statusa, politike i činjenice da ne mogu da utiču ni na šta. Decu sve češće vaspitava mala crna kutija prepuna šarenih laži, golih teta i vulgarnih prepucavanja samoproklamovane elite. Na beskonačno velikom broju kanala možete videti svu beskonačnost ljudske gluposti i primitivizma – od preljubnika do domaćina sa teškoćom da pronađe ženu svog života, od menjanja žene do bračnog sudije, prvog kuvara i glasa raspevane Srbije. Od programa za decu ostao je pretučeni Raša Popov, koga su, gle ironije, prebila deca.

Fantastična pojava jeste i crveni kružić koji nas obavestava da program nije pogodan za uzrast do toliko i toliko godina. Izvanredano osmišljeno, i pre svega delotvorno preventivno sredstvo 21. veka, za decu željnu da vide, čuju i spoznaju upravo ono što je tabuisano. „Utisak nedelje“ skinut je sa programa, dok se razne Soraje i dalje skidaju na programu, u svim dobima dana i noći.

Možete li da zamislite kako to utiče na jedno mlado, naivno, neformirano biće, koje treba da izraste u korisnog člana društvene zajednice, i da u jednom trenutku bude onaj koji vaspitava? Da li su naša očekivanja realna, ukoliko uzmemo u obzir da su deca konstantno bombardovana ogromnom količinom besmisla i neurotičnih sadržaja koji kod zdravog čoveka izazivaju gađenje i nagon za izbacivanjem prethodnog obroka iz organizma?

Evo šta mladi mogu da nauče iz samo jedne reklama: Pre tridesete devojke treba da piške nad pisoarima u muškom toaletu, jer, kako u reklami kažu, na taj način napuštaju stereotipe. Takođe, kao pomeranje granica prikazuju se dve devojke u kadi sa mladićem, i jurnjava polugolih momaka i devojaka, merenje polnog organa, lepljenje nekoga lepljivim trakama za plafon, jer “to znači da si uradio nešto o čemu će svi pričati”. Inače, u pitanju je kampanja kompanije VIP, pod nazivom “Neke stvari radiš samo kad si mlad”. Magovi reklamne umetnosti pronašli su put do mladih kroz pornografiju, bezrazložno buntovništvo i propagiranje rizičnog ponašanja. Ipak, treba napomenuti da je veliki broj mladih reagovao na društvenim mrežama, i ovu reklamu okarakterisao kao uvredljivu, i za mlađe i za starije.

Postavlja se pitanje: Zašto nam se takav život reklamira, usađuje? Zašto preko malih ekrana sav taj mediokritetski kič ulazi na velika vrata? Ukoliko su mediji do sada latentno pokušavali da kreiraju pornografsku generaciju bez sistema vrednosti, samopoštovanja i zdravog razuma, u poslednje vreme to rade veoma direktno – intenzivo se izgajaju klimači glave nesposobni za kritičko razmišljanje, podložni manipulaciji, veličanju kulta vođe i samodestrukciji.

Ono od čega smo nekada sklanjali pogled, danas postaje toliko normalno, da ga i ne registrujemo kao ogavno. lako svesni svega navedenog, besramno se, i radi reda, šokiramo kada na Fejsbuku ugledamo maloletni dekolte na izvol'te. Možete li zamisliti kakav je tek haos u glavama dece? Masovni mediji odavno su veći autoritet od bilo kog učitelja, profesora, i njihova uloga u vaspitanju i edukaciji dece ne sme se zanemariti. Ne sme se ni prihvatiti bez radikalne reforme programskih šema i drugih medijskih sadržaja, koji nesumnjivo imaju toksično dejstvo na zdravorazumska bića.

Da je Platon naš savremenik rekao bi „kakvi su mediji, takva je i država“, a iz toga zaključio i da je naša polupismena, nakaradna i potpuno vrednosno opustošena.

Medijske slobode u demokratiji

«Križa tradicionalnih medija: okretanje ka alternativnim medijima»

Novi medijski zakoni, koji pritom nisu u potpunosti poznati ni samim medijima, izmenjen način finansiranja medija, sve aktuelnije „prečutno novinarstvo“, gašenje kritičkih emisija sa svakim novim zalaskom Sunca, nikad bednije novinarske plate, autocenzura nikad jača i na kraju cenzura vladajuće političke elite koja, poput Mr. Propera, veoma efikasno uklanja novinare – mrlje sa medijskog parketa Srbije. Poruka je jasna – novinarstvo u krizi poput okorelog narkomana. Četvrti stub demokratije (čitaj novinarstvo) ozbiljno je poljuljan pred naletom političkog tajfuna. Ovdje je reč i o filozofskom pitanju i o demokratiji kao političkom režimu koji stvara privid slobode dok se novinarstvo iz vernog psa čuvara građana pretvara u dresiranog kera političkih institucija. Novinarstvo u demokratiji XXI veka možemo da uporedimo sa tržišnom ekonomijom gde su vesti roba a auditorijum potrošači, gde u informacije (kapital)

ulažu vlasnici medija, izdavači, oglašivači, pa shodno tome i očekuju da jedna medijska kuća poštuje i zastupa njihove interese. Iz ove analogije sledi da novinarstvo u XXI veku možemo posmatrati kao industriju iza koje često stoje velike korporacije koje u svom koncernu poseduju medije isključivo kao sekundaran izvor prihoda. Posmatrajući medije danas, uočićemo i onu drugu posledicu njihove metamorfoze – da su postali politička institucija koja uglavnom služi kao poluga za promociju vlasti. Što se tiče medijskog neba Srbije, ono je veoma zagađeno političkim ugljen-dioksidom. Od dnevne štampe pa do elektronskih medija, svi su nekritički raspoloženi, a prečutno novinarstvo je urednički imperativ. Stiće se utisak da se od Davidovićevih Novina serbskih iz 1834. i Pres biroa Matije Bana nije ništa promenilo, a da je Matijin naslednik upravo naš aktuelni višefunkcijski premijer.

Istovremeno, ekspanzijom interneta i alternativnih medija, poput web portala: Teleprompter, Peščanik, Istinomer, CINS, lokalnog niškog portala Južne vesti... otvara se jedan novi medijski prostor koji predstavlja veliki potencijal za razvoj objektivnog onlajn i građanskog novinarstva, kao i postojanje pluralizma mišljenja kao jednog od osnovnih stubova demokratije. Naši opozicioni mediji su zamrli, a jedine oaze slobode koje možemo naći na internetu u vidu blogova i kritičkih sajtova se nastoje cenzurisati. Sva politička negiranja cenzure internet domena možemo slobodno nazvati cinizmom i ruganjem u lice novinarskoj profesiji, pa i srpskom građanstvu. Oduzimanje novinarskih akreditacija zbog „nezgodnih“ političkih pitanja, ukidanje dugogodišnjih popularnih političkih emisija, cenzurisanje tekstova u alternativnim medijima, odluka parlamenta da prepolovi broj istraživača i saradnika kancelarije Ombudsmana, gušenje istraživačkih sloboda i na medijski mrak uzrokovan političkim restrikcijama. Sve ovo dovelo je do ozbiljnog nazadovanja demokratske kulture.

Ipak, svi ovi gore navedeni primeri se poput bumeranga vraćaju „medijskim vukovima“ koristeći popularizovanju alternativnih medija. Oni predstavljaju angažovane medijske platforme koje, nezavisne od države, imaju punu slobodu da zadirkuju aktuelne nosioce vlasti.

– Generalno, internet je jedino mesto gde postoji istraživačko novinarstvo u Srbiji, dok su svi mejnstrim mediji zatvoreni za bilo kakvu kritiku vlasti. Imamo nevladin sektor i organizacije civilnog sektora koje dobijaju novac od donacija, i oni generalno slobodno izveštavaju, ali je problem što ih ne prenose mejnstrim mediji i onda ne stižu do mnogo široke publike. Mi (CINS) smo jako popularni na internetu, naše priče se dosta šeruju na Tviteru, ali to se ne može mnogo raširiti mimo interneta i to je veliki problem za nas – izjavio je Stevan Dojčinović, gl. i odg. urednik CINS-a (Centra za istraživačko novinarstvo Srbije).

Alternativni mediji preuzimaju primat u tzv. angažovanom novinarstvu jer su ekonomski održiviji od tradicionalnih medija, u smislu da im ne treba skupa oprema za emitovanje programa i da nemaju troškove za zakup frekvencije.

Takođe, ovaj relativno nov medij ostvaruje zavidne rezultate u pogledu analitičnosti, jer nema ograničenog prostora niti preskupih sekundi, pa jedan tekst može da bude napisan i na deset strana. Pored jeftinoće, dublje analitičnosti i ekonomske nezavisnosti, alternativni mediji su pobednici i u kategoriji ažurnosti. Sadržaj ovih medija je obogaćen audio i video materijalom, dokumentima i transkriptima, što sve skupa povećava kredibilitet u odnosu na tradicionalne medije.

Američki New York Times i Washington post, kao i britanski Time, Financial Times, Sun, Telegraf i mnogi drugi već su uveli naplatu sadržaja na svojim portalima, uvodeći nas u četvrti talas interpretativnog novinarstva (prva tri talasa se odnose na novinarsku eru pre interneta) gde ćemo za kvalitetno novinarstvo morati da platimo, kao što uostalom i plaćamo kablovsku ili internet televiziju ili kupujemo novine na trafici.

Primer uspešnog alternativnog medija dolazi nam i iz Francuske gde je šestoro novinara dalo otkaz u prestižnom francuskom listu Le Monde odlučivši da osnuju sajt koji će se baviti ozbiljnim istraživačkim novinarstvom. Ekipa od šest novinara, zajedno sa nekadašnjim urednikom Le Monde-a, Edwy Plenelom, koji je od 1996. do 2004. godine vodio redakciju ovog lista, osnovali su web sajt mediapart.fr, koji se finansira isključivo od pretplate. Posle dve godine rada na ovaj sajt se pretplatilo 25 hiljada korisnika, a posle afere koje su razotkrili, među kojima

je bila i afera „Betenkur“ (otkriveno da je tadašnji predsednik Francuske Nikolas Sarkozy dobio enormno velike nelegalne donacije od Lilian Betenkur, naslednice kompanije „Loreal“), broj pretplatnika se povećavao za oko 400 dnevno. Pretplata košta devet evra mesečno, pritom, studenti i nezaposleni plaćaju pet evra, dok pretplata na tri, šest ili 12 meseci ima dodatne popuste. Petnaest dana pretplate košta samo jedan evro. Danas ovaj sajt ima oko 80 hiljada pretplatnika i ostvaruje godišnji profit od 400 do 500 hiljada evra.

Primer sajta mediapart ukazuje nam na to koliko internet platforma može da doprinese revitalizaciji novinarstva i pomogne mu da se otarasi političkih okova. Predrag Blagojević, glavni i odgovorni urednik web portala „Južne vesti“ je spregu politike i novinarstva slikovito opisao kroz basnu.

— Postoji ona basna o Suncu i vetru gde su se Sunce i vetar kladili ko će da natera čoveka da skine kaput i šešir. Vetar počne jako da duva, duva, duva, čovek stisne samo jače kaput i šešir i vetar nije uspeo. E onda Sunce ogreje i čovek sam skine sve to i sunce pobjedi. Ova basna pokazuje kako može bolje da se uspe milom nego silom. Tako je 90-ih godina vetar duvao, duvao, duvao, policija je upadala u redakcije, hapsila novinare, kažnjavala ih. Novinari su ubijani, ubijala ih je država, a onda je ogrejalo Sunce koje nas sada greje, a u stvari šta se dešava: država je svesno dovela medije do ivice egzistencije. Sada nema hapšenja, nema ubijanja

ali ih je dovela do ivice postojanja pa im sad daje malo para da prežive, kao država pomaže, a ne pomaže nego ih kontroliše, drži ih ko pse na uzici, pa ako neki medij malo povuče, ona ga još jače stegne oko vrata. Najveći problem je što građani nisu svesni toga, a ako nisi svestan nečega kako ćeš onda da formiraš svoj stav.

Cela ova metafora se odnosi na to da srpski mediji nisu spremni da, prema novom zakonu o finansiranju medija, pređu na projektno finansiranje i skinu se sa tereta poreskih obveznika.

— Prelaz na projektno finansiranje oduzeo bi političku moć iz ruku vlasti, čime se onemogućava uticaj na program medija. Lokalne samouprave nemaju jasan signal od države, komisije još nisu formirane, konkursi još nisu raspisani, a ne vidim ni raspoloženje u vrhu države da se raskine sa ovom praksom. Plašim se da će 2015. godina proći u prilagođavanju zakonskih regulativa lokalnim velmožama — izjavio je Vukašin Obradović, predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS).

Sistem pretplate na medijski sadržaj je, bar u neko skorije vreme dok ne zaživi projektno finansiranje i finansiranje od strane nevladinog sektora, jedino rešenje za „politički okupirane“ medije, jer na taj način građani direktno plaćaju medijima sadržaj, a ne indirektno preko političara koji onda kao veliki Dobrotvor putem subvencija „spašavaju“ medije. Jednog dana kada to uvidimo i počnemo da plaćamo pretplatu, nećemo se više žaliti na svakodnevne trač vesti, a novinarstvo će postati cenjenija profesija.

Nedelja
21:00

Njegovo veličanstvo potrošač

Najveći rat na početku XXI veka ne vodi se ni vatrenim ni hladnim oružjem niti na nekom određenom frontu. „Front“ je cela planeta Zemlja a oružje je sve što nas okružuje, sve što vidimo oko sebe i sve što pluta našim mislima kad sklopimo oči.

Živimo u društvu u kome nas stalno podstiču da nešto kupujemo, bez obzira da li to nama realno treba ili ne i da li imamo novca da sve to sebi priuštimo. Tako se čini da se savremeni proizvođači rukovode modifikovanom rokenrol maksimom „Živi brzo, umri mlad i budi lep leš“, koja u potrošačkom društvu dobija oblik: „Proizvedi brzo i jeftino, istraj tokom garantnog roka i budi lep na deponiji“.

Marketinški gurui odavno su postali svesni činjenice da su brendovi i robne marke uopšte otpevale svoju labudovu pesmu i da je u drugoj dekadi XXI veka najbitnije izboriti se za svakog potrošača ponaosob jer su oni zapravo na vrhu piramide ishrane globalne potrošačke imperije.

Medijske dijete

Prema definiciji, vrednosti i socijalne norme potrošačkog društva vrte se oko potrošnje dobara i usluga. Njegove glavne odlike su: materijalizam, trenutno zadovoljenje, individualizam, odvajanje od društva i konstantno takmičenje. Obični potrošači oponašaju one koji su iznad njih na društvenoj lestevici, pa tako oni kupuju luksuzne proizvode ili proizvode koje reklamiraju neke od poznatih ličnosti (glumci, sportisti), jer misle da će tako povećati svoj status unutar svoje društvene lestvice.

Ovo jako dobro ilustruje projekat osnivača društvene mreže Fejsbuk Marka Zakerberga, koji je početkom 2015. godine na svojoj stranici saopštio kako će tokom 2015. godine svake druge sedmice pročitati po jednu knjigu kako bi naučio više o drugim kulturama, verovanjima i tehnologijama i tako podstakao korisnike ove

društvene mreže da čitaju knjige i da vode dijaloge o pročitanim delima na internetu. Zakerberg je otvorio i stranicu „Godina knjiga“ (A Year of Books) i pozvao svoje prijatelje da mu se pridruže u ovoj, kako je nazvao, medijskoj dijeti. Prva knjiga koja se našla na listi, "The End of Power: From Boardrooms to Battlegrounds and Churches to States, Why Being In Charge Isn't What It Used to Be", autora Moisesa Naima, ubrzo je rasprodata na amazon.com, najvećoj internet knjižari. Tokom proteklih 60 godina postali smo zavisnici od kupovine i nepresušne potrebe za posedovanjem i pokazivanjem robe i robnih marki. U stvaranju ovog odnosa prema potrošnji, najvažniju ulogu imale su komunikacija i psihologija preko medija.

Istražujući motive, Vans Pakard je, sredinom devedesetih godina prošlog veka, razotkrio tehnike manipulacije kojima se služe autori reklama i predstavio osam skrivenih potreba koje se uz određene proizvode nude potrošačima u reklamama. Istraživanje je pokazalo da potrošači ne znaju šta žele iako su kao uvereni da znaju, i da svi uvek na prvo mesto stavljaju svoje potrebe i želje.

Polazeći od ovih činjenica, stvoreni su koreni manipulacije tj. zloupotrebe nesvesnih i skrivenih potreba kod potencijalnih kupaca i potrošača. Psiholozi kažu da potreba za gomilanjem i stalnim kupovanjem dolazi iz potrebe za sigurnošću. U praistoriji, kada nastupi zima, preživljavali su oni koji su nagomilali hranu, ogrev, prikupili dovoljno životinjskih koža i krzna i obezbedili zaklon od zime. Ostaci toga postoje i danas, ali u modernom svetu postoji zahtev da, pored osnovnih, zadovoljavamo i neke dodatne potrebe.

Cena te prividne sigurnosti plaća se velikim brojem novih zahteva koje moramo da zadovoljimo, uglavnom kupovinom i gomilanjem stvari.

Borba za svakog pojedinačnog potrošača

Mediji i komunikacija u elektronskom društvu od potrošača su napravili skup konformista koji žive, funkcionišu i komuniciraju sa robom i njenim predstavama. Nekada je odlazak u kupovinu bila planirana aktivnost ograničena realnim potrebama, novcem i vremenom. Kupovali su se proizvodi koji su zaista bili potrebni čoveku i domaćinstvu i koji su imali upotrebnu i materijalnu vrednost. Danas je kupovina svedena na kupovanje predstava i identiteta, kao i na zadovoljavanje raznih potreba koje, zapravo, nemaju nikakve veze sa proizvodima koji se kupuju.

„Mediji, bez sumnje, doprinose brkanju vrednosti o kojima je reč, ali usput svedoče o njihovoj večnosti, kao i o potrebi da se na njih pozivamo kao na vodiče“, navodi Fransis Bal u „Moći medija“

Moderno društvo je razdvojilo dušu i telo, ističući važnost i prednost tela. Ono je nateralo potrošače da naglašavaju značaj robne marke i dokazuju sopstvenu vrednost kroz kupovnu moć, garderobu, automobile i druge artefakte. Zbog otuđenja i povlačenja u sebe, pojedinac oseća stalnu potrebu za ponovnim okupljanjem, za pripadanjem grupi i društvu. Filip Breton u delu „Izmanipulisana reč“ kaže da se „ta želja najvidljivije zadovoljava tehnikama stapanja, kojima se deluje na ponašanje i mobilizacijom osećaja vrši uveravanje“. Reklama je danas manje marketing a više kombinacija komunikacije, sociologije i

psihologije i ona svoje konzumente navodi na razne aktivnosti i ponašanja. Sve dok kupuju, potrošači su zadovoljni i srećni. Oni su u stalnoj potrazi za robom i njenim komunikološkim svojstvima, novim identitetima i značenjima koja im se nude u reklamama. Ova svojstva se, poput mode, stalno menjaju i na taj način podstiču potrošače da stalno budu aktivni. Cilj reklame je da skrene pažnju na proizvod i da potrošača navede na kupovinu tako što će mu „prodati“ predstavu o robu, robnoj marki ili o njemu samom. Potrošačima se laska, provociraju se njegove najiskrenije želje, pruža mu se iluzija njegovog sopstvenog dobrog mišljenja o samom sebi i aktiviraju se potrebe kojih on nije ni svestan.

Vans Pakard u svom delu „Skriveni ubeđivači“ kaže da su reklame predstave o nama samima i o našim projekcijama. Studije narcizma pokazale su da ljudi ništa ne vole kao sebe same i „zašto ne pomoći ljudima da kupuju projekcije samih sebe? Na taj način predstave će unapred imati svoju potrošačku publiku, sastavljenu od ličnosti koje imaju afinitet za određenu predstavu“, objašnjava Pakard.

Zahvaljujući predstavi u reklamama, potrošač je zadovoljan, veruje da je drugačiji, da ima svoj stav, moć da bira i slobodu da kupi ili ne kupi neki proizvod, iako je on, u suštini, samo jedan od milion potrošača koji pripadaju ovoj ili onoj ciljnoj grupi, kupuju jedan, drugi, treći ili peti proizvod,

u svakom slučaju - kupuju. Zadovoljenjem viših potreba kroz kupovinu, a posebno kupovinu robe poznatih proizvođača, upija se „magija“ brenda, „doživljava“ mit reklame, oslobađa se tenzija kroz uživanje i zadovoljstvo i ispunjavaju različite potrebe: za pripadanjem, uvažavanjem, priznanjem, ličnim ispunjenjem, samopoštovanjem, ljubavlju, sigurnošću, sticanjem društvenog statusa, za lepim i skladnim (a time potvrđuje i dobar ukus i smanjuje rizik od greške zbog lošeg izbora, finansijskog gubitka i izgubljenog vremena).

Potrošački džankiji

Zavisnički odnos prema potrošnji čini od potrošača klasične džankije, a džankiji ne preduzimaju ništa protiv dilera.

Osoba koja ima potrebu da gomila stvari je nesigurna, frustrirana i večno nezadovoljna, jer joj nikada ničega nije dovoljno, a posebno novca. Tipičan predstavnik potrošačke kulture nije na pravi način naučio kako se te potrebe zadovoljavaju, pa to čini tako što se okreće materijalnom. Kada su zadovoljene osnovne životne potrebe, (glad, žeđ, život), traga se za emocijama, samoostvarenjem, rastom i razvojem. Odrastanjem u potrošačkoj kulturi ne postoji svest na koji način to postići jer je nametnuto i naučeno ponašanje zadovoljavanje tih potreba materijalnim stvarima. Novac može da obezbedi određeni nivo sreće, u smislu da ga imamo dovoljno za opstanak, ali čim

se to dogodi, za sreću je potrebno više. Pokušaj da se psihološke potrebe zadovolje novcem je kao pokušaj da se viljuškom jede supa.

Rok trajanja sreće u takvim slučajevima je jako kratak i traje sve dotle dok se na tržištu ne pojavi nešto naprednije, bolje ili skuplje. Tako npr. novi telefon, tablet ili auto ubrzo postaju stari.

Sami mediji dodatno podgrevaju zavisnost reklamama u kojima se pojavljuju poznate, atraktivne ličnosti koje koriste određeni proizvod i kod potrošača stvaraju osećaj socijalne nagrade. Akteri reklama na taj način prikazuju model kao uzor za idealizovanu sliku. Međutim, još uvek nije sa sigurnošću potvrđeno da li televizija stvara materijalizam ili oni koji su već usvojili materijalizam smatraju da je gledanje televizije privlačnije od nekih drugih aktivnosti zato što tu pronalaze potvrdu svojih uverenja i vrednosti.

Izlaz iz začaranog, manipulativnog kruga ipak postoji, a u osnovi svih pristupa je vraćanje autentičnim ljudskim potrebama. Neoanalitičari predlažu vraćanje uma prirodi, osvešćivanje svojih materijalnih vrednosti i uviđanje da postoje veći i lepši ciljevi kojima se može težiti osim hrpe papira ili komadića plastike. Bihevioristi predlažu uvođenje propisa i poreza koji će obeshabriti potrošnju i materijalističko ponašanje, dok kognitivisti ohrabruju da saznamo šta nam to potrošačko društvo i kultura donose, a šta odnose.

Foliranti protiv Šabana

I pored toga što je „Dekada Roma“, kampanja od koje se mnogo očekivalo, sasvim blizu svom završetku, sami rezultati uključivanja Roma u društveni život kao i njihova emancipacija i prihvatanje od strane šire društvene zajednice, daleko su od zadovoljavajućih. Netolerancija ka manjinskim grupama, koja se i u Srbiji posmatra prilično benigno, nedavno je eskalirala ugrožavanjem života i imovine Albanaca i Goranaca u Vojvodini. Brza reakcija policije, iako neophodna, nije dovoljno ohrabrenje da će se išta suštinski promeniti u pogledu odnosa većinskog stanovništva ka manjinama. Čini se da, i pored jasne opredeljenosti vlasti za uspostavljanje evropskih vrednosti, izostaju jasnije akcije koje bi doprinele smanjenju predrasuda i prihvatanju razlika.

Niš, grad brojne romske populacije, jedan je od primera tihog i tolerisanog getoiziranja ove etničke grupe. Stavije, na izolovanost i neprisustvo Roma u društvenom životu, poslovično se gleda kao na normalnu pojavu. Javni diskurs gotovo da i ne uključuje pripadnike ove etničke grupe, njihovu kulturu, čak i njihovo fizičko prisustvo, osim u veoma negativnom kontekstu. Nijedna gradska vlast nije načinila ozbiljniji iskren pomak u promeni atmosfere ovog tihog rasizma, a svaki pokušaj doživljavao je otpor i neuspeh.

Prošlo je više od pet godina kako je Skupština Niša donela odluku o preimenovanju Južnog bulevara u Bulevar Šabana Bajramovića. Odluka, objavljena u „Službenom glasniku“, ispostaviće se, bezvredna je. Peticije žitelja sa ove adrese ostale su dovoljan razlog lokalnim vlastima da ne sprovedu sopstvenu odluku. Ništa čudno u gradu u kome je generalni pravac razvoja – stihijska samovolja, a

dominantni diskurs – šovinizam. Nedoslednost vlasti i njena populistička popustljivost prema samoorganizovanim lokalnim bundžijama, jasno pokazuju neiskrenost i nedovoljnu sigurnost u sopstvenu odluku. Usudio bih se reći da je jedna legalna odluka organa lokalne samouprave, zapravo laž, ili uličnim žargonom rečeno, foliranje. Lokalna vlast, koja donosi odluku o preimenovanju iz navodnog poštovanja prema preminulom stvaraocu, ustuknuće pred par stotina glasača i za svoje postupke pronaći će izgovore u nepoštovanju tenderske procedure i neobavljenoj javnoj raspravi na nivou opštine. Rečju, foliranje.

Žitelji Južnog bulevara će, sa druge strane, u argumentovanju svojih stavova protiv preimenovanja svoje naseobine, pribeci sličnom modelu kao i gradske vlasti. Foliraće se. Tako će u prvi plan isticati najdominantniju vrednost našeg društvenog trenutka, novac. Preskupo menjanje ličnih isprava, pred socijalno odgovornom gradskom vlašću, ima neoborivu težinu argumenta svih argumenata. Činjenicu da su hiljade drugih građana Niša menjali svoja dokumenta zbog preimenovanja ulica i bulevara i da Južni bulevar nije izolovan slučaj, svi će prećutati.

Argumentima derana, vođe ove ulične pobune pokušaću da nas ubede u dobronamernost svojih pobuda.

„Nije reč ni o kakvom bulevaru, već o ulici od nekih 500 metara, koja je u stvari slepa, nikud ne vodi, ide pored pruge od rampe na Trošarini i završava se kod ograde El i slabo je prometna. Ako je grad zaista iskreno hteo da se oduži velikanu romske muzike, onda je, po našem mišljenju, trebalo da uzme u obzir neku prometniju ulicu bližu centru Niša, gde se nalaze kafane u kojima je Šaban pevao.

Tada bi efekat bio veći, jer bi posetioци Niša, turisti i prolaznici mogli da vide ulicu sa Šabanovim imenom. A tada bi i imala svrhu i ideja o podizanju spomen-obeležja umetniku na lepšem i vidljivijem, upadljivijem mestu“, dušebrižno će jedan od njih.

Jedan drugi će, ipak, primetiti da se romska mahala nalazi nedaleko odatle, i da će neko romsko dete biti svakako srećnije da se njegova ulica zove po poznatom romskom pevaču. Dodaje kako bi ulica trebalo da bude „tamo gde je njegov narod“.

Radi zdravog razuma, podsetiću da je do Zorana Čirića, Dejana Stojilkovića i džez sastava „Eyot“, a još od čuvenog Stevana Sremca, Šaban Bajramović jedini umetnik koji je živeo i stvarao u Nišu, a za života stekao popularnost i priznanje daleko van svog mesta. Grad, koji tako dramatično oskudeva u priznatim stvaraocima, ne bi smeo da se kocka sa vrednostima koje oni ostavljaju za sobom.

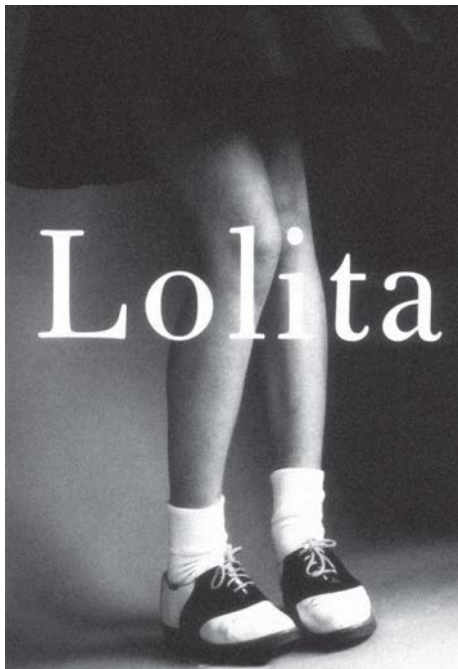
„Nesreća“ Šabana Bajramovića da je bio Ciganin, nesreća je palanačkog stida neukih a moćnih, kojima je šovinizam jedina odbrana pred sopstvenim neznanjem, čemerom i kalom.

Piše: Željko Obrenović

Vladimir Nabokov

Lolita

«Novo čitanje starog klasika»

Nabokov kaže da su u Americi tri teme veliki tabu: 1) mešoviti brak crnca i belkinje iz kojeg se izrodi puno dece, 2) priča o ateisti koji doživi stotu, 3) tema koju je obradio u Loliti. Iako sam ovu knjigu odavno imao na spisku obavezne literature, desilo se da je pročitam tek sad. U pitanju je roman koji je izazvao polemike, kontroverze, različita tumačenja, a čini se da se ni danas, posle toliko decenija (objavljen je 1955), ništa nije promenilo.

Koji je to „problem“ Lolite?

Nabokov je u svom romanu obradio najveći tabu modernog društva: Lolita je priča o pedofiliji, iz ugla nepouzdanog pripovedača koji će sve vreme pokušavati da nam svoju opsesiju (i zločin) predstavi isključivo kao iskrenu ljubav. Lambert Lambert (već taj dualizam u imenu upućuje na nešto onostrano) želi nešto što ne može, i ne sme, da ima (dvanaestogodišnju Dolores Hejz – Lolitu), a kada je pridobije, beži glavom bez obzira od svih koji bi mogli da ga razdvoje od nje i spreman je na bilo šta da do toga ne dođe. Zbog toga je Lolita ultimativni krimi-roman. Dodatna kontroverza je što se Nabokov odlučio za pripovedanje u prvom licu (koje kod običnog čitaoca, a bogami i kod velikog dela kritike, uvek bude protumačeno kao dnevnički zapis), te su se mnogi zapitali da li je Lolita samo Nabokovljeva provokacija ili izraz čežnje matorog perverznojaka. Ovoj sumnji u prilog ide i činjenica da je Nabokov pred kraj života napisao još jedan roman slične tematike.

Sećam se večeri kad sam u srednjoj školi prvi put pogledao novu adaptaciju romana (Adrijan Lin, 1997), u kojoj je Džeremi Ajrons tako briljirao da ću ga doveka videti kao Lamberta Lamberta. I kao manijaka, da. Bilo je to vreme dok se još nije živelo na internetu, tako da sam tek kasnije saznao da postoji još jedna ekranizacija, i to Kjubrikova

(1962), koju sam tek nedavno pogledao. Kjubrik je tokom karijere nebrojano puta dokazao da ume da odabere provokativne i senzacionalističke teme, tako da me ne iznenađuje što se i Lolita našla među njima. Iako se Linovo i Kjubrikovo viđenje Lolite razlikuje, zanimljivo je što je Kjubrik roman doživeo slično meni – kao noar.

Nabokov kaže da je bio prinuđen da se odrekne svog lepog maternjeg jezika zarad drugorazrednog engleskog, ali kada čitamo njegovu prozu deluje nam kao da je u njemu mnogo dublje nego mnogi pisci koji su na njemu progovorili. Igre rečima, aluzije, reference – na sve strane. Verzija koju sam ja čitao ima duplo više strana sa objašnjenjima nego što je sam roman dugačak. Naravno, nisam ih sve pročitao, ali ono što sam video, nateralo me je da se zapitam koliko zapravo kao čitalac možeš da propustiš u ovakvom romanu ako ne obraćaš pažnju... pa, na sve. Ako neko čita magazin, to nije slučajno, ako se pojavi citat na francuskom, to nije slučajno. Bitno je sve, i odakle su te reference, i šta znače.

Magija sa kojom Nabokov pripoveda je neverovatna, a roman i dan danas, ne samo po temi, već i po egzekuciji, deluje neverovatno moderno. Kratka poglavlja, snažan narativ, dijalozi, introspekcija. Lolita je zapravo velika tragedija. Tragedija u kojoj saosećamo sa Lolitom, kojoj je Lambert ukrao mladost, ali, ako ćemo da budemo objektivni, tragedija i za Lamberta, koji je iskren u osećanjima, koji ne shvata grešku, pa i ako je shvata, ne može da kontroliše ono što je jače od njega. Sam kraj romana je već za suzu, ponovni susret Dolores i Lamberta. Trenutak kada Lambert sedi u kolima i kako kaže, iako su brisači uključeni na najbrže, to nije dovoljno da izbrišu njegove suze. I mi ne možemo da ne saosećamo sa njim, sa monstrumom, egocentričnim čovekom kojem je stalo samo do sebe i svoje požude. I koji tek na kraju shvata šta je učinio.

Polemike povodom Lolite verovatno nikada neće prestati, kao što bi ta tema i danas bila kontroverzna ako bi neko drugi rešio da je obradi. Nedavno sam na Twitteru pročitao zanimljiv komentar koji je postavio Džastin Kronin (Prolaz, Laguna) i u kojem ima istine. Kronin kaže da je oduvek bio fan ovog romana, da mu se nedavno ponovo vratilo i da je i dalje genijalan, ali (u međuvremenu je dobio decu) da vas natera da naoštrite noževе, očistite pištolj i ne skidate oči sa dece.

Razgovarao: Đorđe Bajić

Intervju: Mirjana Novaković

Ne živim od pisanja

Malo je književnica poput Mirjane Novaković. Na srpskoj književnoj sceni je prisutna već gotovo dve decenije, ali je u tom periodu objavila svega četiri knjige – zbirku priča „Dunavski apokrif“ (1996) i tri romana: „Strah i njegov sluga“ (2000), „Johann's 501“ (2005) i „Tito je umro“ (2011). Zbog dugih pauza između knjiga, Mirjana Novaković me podseća na Donu Tart, čuvenu američku spisateljicu koja takođe retko objavljuje. Obe, naime, daju prednost kvalitetu u odnosu na kvantitet što je, u današnje vreme sveopšte komercijalizacije, prava retkost. Ne objavljujati po svaku cenu, već samo onda kada zaista imate šta da kažete/napišete moto je koga se drže retki.

Photo by Tora Tkalec

Da krenemo od samog početka... Koji pisac je najzaslužniji za tvoju ljubav prema književnosti. Šta si čitala dok si odrastala?

Ne mogu da kažem da je jedan pisac zaslužan, niti da su desetine. Volim priče i zato volim književnost. Volela sam avanturističke romane i to one koji se dešavaju u egzotičnim zemljama, na primer „Kroz pustinju i prašumu“ Henrika Sjenkjeviča i „Od Bagdada do Stambola“ Karla Maja. „Zlatna jabuka sa planine Ide“, knjiga za decu u kojoj su prepričani grčki mitovi vezani za Trojanski rat mi je bila omiljeno štivo. Od manje egzotičnih naslova izdvojiću Čopićev roman „Orlovi rano lete“, kao i dela Branislava Nušića. Kasnije sam čitala Dostojevskog koji je, mislim, baš idealan za adolescenciju, sve je preterano, dramatično i melodramatično.

Koji roman Dostojevskog najviše voliš?

Više nijedan. Pokušala sam da čitam Dostojevskog kasnije, u dvadesetim, i nisam mogla. Melodrama i politički stavovi u njegovim romanima me odbijaju. Obratno se dogodilo sa Virdžinijom Vulf. Nekoliko puta u mladosti sam pokušavala da je čitam, ali sam brzo odustajala – nisam uspevala da savladam više od desetak strana. Međutim, kasnije, u tridesetim, kad sam je ponovo uzela, bila sam oduševljena. Mislim da sam najviše naučila o ritmu rečenice iz njenih romana.

Kako si počela da pišeš? Da li je to bila svesna odluka ili se dogodilo spontano?

Ne znam kako pisanje može da se desi spontano. Kad sam uspevala da napišem prvu priču, radovala sam kao kad sam završila fakultet – a taj osećaj mi je bio dobro poznat pošto i

jesam završila fakultet nekoliko godina pre nego što sam napisala tu prvu priču. Naravno, rad na knjizi i studiranje nisu uporedivi, mada sam recimo svoj drugi roman pisala duže nego što mi je bilo potrebno da završim fakultet. U osnovi i jednog i drugog je odluka, i onaj teži deo, posle odluke, da se stvar završi, s tim da sam se u književnosti uvek trudila da ne otaljavam.

Da li si imala problema da nađeš izdavača za svoju prvu knjigu, zbirku priča „Dunavski apokrif“ i kako si bila zadovoljna prijemom prvenca?

Poslala sam knjigu na konkurs Matice srpske. Prva knjiga i prošla na konkursu. U to vreme internet nije bio tako rasprostranjen pa nisam ni mogla da pratim kako je knjiga ispraćena, ali osnovano sumnjam da je bila posebno zapazena. No, s druge strane, ova zbirka je imala drugo izdanje, sedam godina pošto je prvobitno izašla, a uskoro će imati i treće, prošireno izdanje, što je „svega“ dvanaest godina posle drugog. Veoma mi je važno da knjiga bude dostupna – da se doštampava i da se može kupiti. Malo se knjiga održa dvadeset godina posle prvog izdanja.

„Strah i njegov sluga“ je tvoje najpoznatije i najhvaljenije delo. Ovaj roman je već stekao kulturni status i njegov kvalitet se ne dovodi u pitanje. Ipak, imala si dosta muka dok nisi našla izdavača voljnog da ga objavi, zar ne?

Da, to je istina. Možda zvuči paradoksalno, ali mi je neuporedivo teže bilo da pronađem izdavača za „Strah“ nego za „Apokrif“.

Na koje si sve to prepreke naišla?

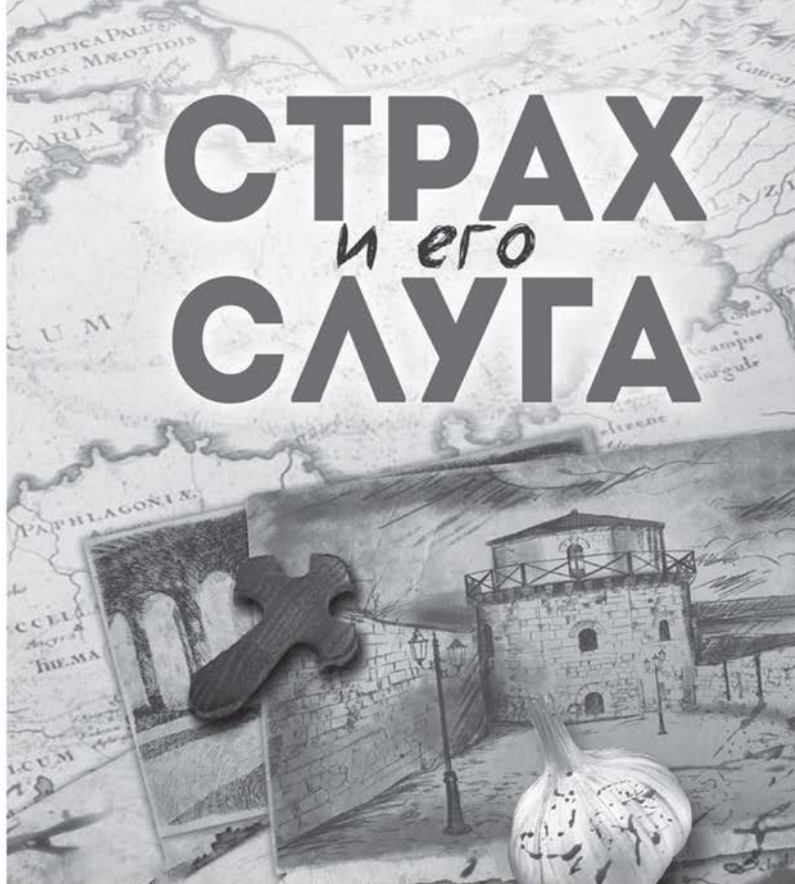
Uobičajene. Nisam mogla da nađem izdavača koji bi objavio roman, a da ja ne platim da izađe. Nisam htela da platim i čekala sam dve godine na objavljivanje.

Da li te je iznenadio uspeh koji je usledio?

Da. Veoma. Nisam očekivala da će roman biti popularan, i, što je još važnije, tako dugo. Nove generacije čitalaca ga još uvek otkrivaju. I koliko vidim, mnogi ga čitaju više puta, vraćaju mu se iznova i iznova. To je velika čast, da od toliko knjiga čitalac ponovo izabere moju.

Po romanu je urađena i pozorišna predstava u dramatisaciji i režiji Kokana Mladenovića. Da li si bila u prilici da vidiš neko od izvođenja i, ako jesi, da li si zadovoljna adaptacijom?

Pogledala sam predstavu i nije mi se svidela, ali verujem da je često tako. Imaš svoje zamisli i tako ih ostvariš u romanu, a tuđa interpretacija u novoj formi, obavezno mora da izgubi nešto, ili da dobije nešto zahvaljujući drugom obliku predstavljanja. Moj utisak je bio da nije

mного dobila, ali, s druge strane, nisam sreća nikog kome se predstava nije svidela, štaviše, većina je bila oduševljena. Tako, uprkos nezadovoljstvu, bila sam i više nego zadovoljna.

Kako su izgledali tvoji prvi kontakti sa srpskom književnom scenom, izdavačima, kritičarima, čitaocima? Da li je biti književnik u Srbiji sve ono o čemu si maštala?

Niti sam maštala, niti sam književnik. Samo pišem knjige, a ne živim od toga, tako da nemam neke posebne veze sa srpskom književnom scenom. Hoću reći, sviram ja i gitaru, ali se ne bih nazvala gitaristkinjom. Dobro, verovatno malo bolje pišem nego što sviram, ali pisanje sam više vežbala.

Koliko si zadovoljna svojim drugim romanom? U pitanju je, ispravi me ako grešim, tvoje najhermetičnije delo.

Verujem da je „Johann's 501“ najbolja knjiga koju sam napisala, i ne mislim da je hermetična, ali jeste teška za čitanje – nema poglavlja, mesto i vreme radnje se menja često usred rečenice. Sigurna sam da su svi oni koji su ga pročitali, a malo ih je, odlično zapamtili roman. Po zlu, verovatno, ali po zlu je bolje nego zaborav.

Da li već postoji dogovor sa Lagunom i za novo izdanje romana „Johann's 501“?

Videćemo. Prvo će, kao što sam već rekla, izaći novo izdanje „Dunavskih apokrifa“, prošireno sa nekoliko priča koje su izlazile (uglavnom devedesetih) u književnim časopisima, tako da uglavnom nisu dostupne.

Tvoj treći roman, „Tito je umro“, predstavlja uspešno uplovljavanje u žanrovske vode krimića. Kako se dogodilo da se opredeliš baš za ovaj žanr?

Uvek mi je izgledalo da je veoma teško napisati krimić, i samim tim me je baš zanimalo da li ću umeti. Krimić zahteva jasne motivacije, zaplet bez greške, peripetije i preokrete, što su sve izazovi. I niko vam neće oprostiti greške u zapletu, zato što ste pisali lepe rečenice. S druge strane, htela sam da pišem o našem dobu, a za srpske dve hiljade, krimić je idealan žanr. Imam utisak da krimić sve više i više postaje najangažovaniji način izražavanja u modernoj književnosti, otprilike kao što je šezdesetih bila naučna fantastika, samo bez eskapizma. I, naravno, volim da čitam krimiće, i pišem ono što rado i sama čitam.

Da li si se plašila da će žanrovska odrednica okrnjiti tvoj književni ugled?

Jak ugled pa da se okrnji. Važno mi je da pišem ono što želim, a ne ono što drugi smatraju da treba da pišem. Mogla sam ceo život da pišem „Strah i njegov sluga 2.0“, „Strah i njegov sluga 3.0“, i tako dalje, i da sebi od pisanja koje volim i u kojem uživam i koje mi toliko znači, napravim dosadan i rutinski posao, ali nisam htela, niti sam umela. Tako bih okrnjila svoj ugled u sopstvenim očima, da se nezgrapno izrazim.

Znam da pasionirano pratiš aktuelnu ponudu kriminalističkih filmova, serija i romana. Da li bi preporučila neke naslove čitaocima Pressinga?

Nisam sigurna šta je sve prevedeno... Tana Frenč jeste („U šumi“, „Sličnost“), kao i Džejms Elroj („Američki tabloid“) i Džilijan Flin („Mračna mesta“). Od serija, skandinavske su po kvalitetu ispred američkih, „Ubistvo“ („Forbrydelsen“) posebno. Od francuskih bih izdvojila „Spiralu zločina“ („Engrenages“) i „S one strane zakona“ („Braquo“). BBC je imao nekoliko izvrsnih poslednjih godina, „U vrtlogu igre“ („State of Play“) i novi „Šerlok“, od starijih američkih, „Žica“ („The Wire“), na primer.

Da li stižeš da čitaš domaće pisce?

Retko, naročito kad pišem. Čitam knjige koje su mi ili potrebne za sam roman, za tzv. istraživanje, ili knjige koje su prilično različite od mog stila, pa onda mogu da ukradem ono što mi se sviđa, a da niko ne primeti. Možda jedna od najkorisnijih stvari koje sam naučila otkako sam počela da pišem, jeste da uzmem da čitam knjigu koja mi ni po čemu nije zanimljiva. Odatle, ili je knjiga toliko loša da naučim iz nje kako ne treba da se piše, ili me toliko iznenadi, pošto uobičajeno ne čitam takve stvari, da usvojim nešto novo, promenim i primenim. Verovatno mi je zato svaki novi roman prilično različit od prethodnog.

Poslednjih godina tvoji romani su prevedeni na mnoge strane jezike. Kako si zadovoljna saradnjom sa stranim izdavačima i plasmanom tvojih romana na stranim tržištima?

Oduševljena sam time što je „Tito je umro“ preveden već na dva jezika (bugarski i grčki), a izašao je svega pre tri godine. „Strah i njegov sluga“ je preveden na ruski, francuski, makedonski i engleski (u okviru edicije Srpska proza u prevodu, u izdanju Geopoetike). Osim francuskog, sve ostalo su noviji prevodi, i nemam podataka o tome kako se prodaju, ali pratim na internetu i vidim da ima vrlo pohvalnih prikaza, tako da sam veoma zadovoljna. Nedavno sam išla u Sofiju da promovišem roman – prvi put u inostranstvu – i mogla bih to stalno da radim, uživala sam u prijemu, interesovanju i komentarima bugarskih čitalaca. Sve su razumeli, naravno.

Na čemu trenutno radiš i kada možemo da se nadamo novom romanu?

Pišem roman koja je vrlo labavi nastavak „Tita“. Iako ima krimi potku, u osnovi nije krimi roman. Ne verujem da ću ga završiti tako skoro, realno tri-četiri godine su mi potrebne. Mada... Ko zna? Možda poludim, pa ga završim ranije, ali s obzirom na to da mi se ta vrsta ludila još nije desila, svi su izgledi da će pisanje potrajati.

Razgovarao: Željko Obrenović

Intervju: Nathan Ballingrud

Ne postoji

formula za dobru priču

Nathan Ballingrud je mlad pisac. Rođen je 1970. godine i rano je objavio prve priče. No, nije bio zadovoljan njima a nije htio da bude još jedan od pisaca koji pišu osrednja dela da bi se našli u svakoj antologiji ili magazinu, pa je odlučio da na neko vreme ostavi pisanje po strani i sačeka prave priče. U međuvremenu je radio najrazličitije poslove, pa polako nastavio sa prozom. To polako bi trebalo shvatiti bukvalno, sudeći da mu je za zbirku North American Lake Monsters bilo potrebno gotovo deset godina, a u pitanju je tanušna knjiga. Odavno smo naučili da kvantitet ne znači kvalitet, ali i da često autori koji retko objavljuju nemaju ništa bolji opus od onih koji svaku godinu sačekaju sa novom knjigom. Bilo kako, ovu je zbirku vredelo čekati.

Nathan kao ranu inspiraciju navodi horor i SF pisce. Kaže i da je potom izgubio i interesovanje i naviku da čita žanrovske pisce i da se više bavio Karverom i Hemingvejem nego Stivenom Kingom, ali da je otkrio Lucijusa Šeparda i shvatio ne samo da se u žanrovskoj književnosti dešavaju interesantne stvari, već da bi mogao da doprinese.

North American Lake Monsters je zbirka u kojoj ima i serijskih ubica i vukodlaka i čudovišta i zombija... a kao i da ih nema. Kao što nam Karver daje margine glavne priče, tako Ballingrud koristi žanrovske trope. One su ponekad okidač za psihološku priču o junaku koji preživi susret sa vukodlakom u kojem svi oko njega stradaju, ili za priču o mrtvom čudovištu čije se truplo nasukalo na obalu, dok porodica u obližnjoj vikendici prolazi kroz tešku krizu, ili vampiru koji se ranjen i iznemogao sklonio ispod kuće u kojoj borave dva dečaka bez oca i u kojem jedan od njih vidi oca, ili u bračnom paru koji gubitak deteta pokušava da kompenzuje „anđelom“ koji im dolazi u dom...

Za početak mi reci da nećemo čekati narednih deset godina na tvoju novu knjigu?

Ne zaista! Gotovo da sam završio sa pisanjem sledeće. Dve nove priče, mislim. Trebalo bi da mogu da najavim nešto u bliskoj budućnosti.

Rekao si da planiraš da promeniš ton pisanja i da će biti palpičniji. Šta možemo da očekujemo? I da li u budućnosti vidiš roman?

Prijatelj mi je nedavno rekao da za većinu ljudi "palpično" znači akciju, heroje kockastih vilica i pucačine. To nije palp na koji mislim, i možda bi trebalo da koristim drugu reč. Čitao sam malo noar, malo Clarka Ashtona Smitha, malo Lorda Dunsanyja... nešto takvo imam na umu. Mislim da ćeš uvideti kako je nova grupa priča manje utemeljena u svakodnevnom realizmu, otvorenija mašti. I da, u ovom trenutku radim na dva romana, a ideje za još dva romana čuče mi na polici, čekajući da se bacim na njih. Sigurno će biti romana.

Očekivao bih da više ljudi čita kratke priče, pošto nemaju dovoljno slobodnog vremena, ali nije tako, i roman je i dalje glavni. Zašto?

Zvuči nelogično, zar ne? Iskreno - ne znam. Pretpostavljam da kratka priča ima reputaciju manje pristupačne ili, sa druge strane, manje ozbiljne. A možda samo većina čitalaca želi da se prebaci u svet i likove na duži rok, ako već troše vreme i novac na knjigu. To bi objasnilo i ogromnu popularnost serijala. Šteta, stvarno. Danas ima toliko briljantnih pisaca kratkih priča.

Šta je potrebno za uspešnu kratku priču? I koja je najbolja dužina (tvoje priče su gotovo identičnog obima)?

Mislim da ova pitanja nemaju tačne odgovore. Nema formule za uspešnu kratku priču - ono što Kafkinu In the Penal Colony čini sjajnom kratkom pričom razlikuje se od od onoga što čini sjajnom Rock Springs Richarda Forda ili Radiant Green Star Luciusa Sheparda. Protivnik sam mnogih pravila za pisanje - bolje je ostaviti sebi više mogućnosti.

Kako uvek pronađeš novi način da ispričaš stare priče i izbegneš klišeje?

Kad koristim standardne fantastične i horor elemente, kao što su vampiri i vukodlaci, razmišljam šta kao čitalac očekujem od ovih priča kad se sa njima susretnem. Mislim da puno tih priča počne obećavajuće, ali produži razočaravajućim predvidivim stazama. I onda pokušavam da pronađem nešto interesantnije, nešto što se nadam da čitalac neće predvideti. Te stare priče i trope su često stare jer su prilagodljive. One govore o nečemu iskonskom u ljudskom srcu i moći će da se obraćaju svim generacijama. To su sjajne alatke; ti uz

pomoć njih moraš da kažeš nešto istinito.

Pretpostavljam da je delo na kojem radiš, ili koje je barem sveže, u tvojim očima bolje od prethodnog. Da li si imao problem sa pričama koje si napisao pre deset godina a koje se nalaze u istoj zbirci sa novim pričama?

Dobro pitanje. Definitivno sam prevrnuo očima na poneki odabir reči ili poneku odluku u strukturi ili tempu, koje bi sad uradio drugačije. Malo sam to kozmetički doterao pre nego što je knjiga izašla, ali ne previše. Mislim da moraš da prihvatiš da se tvoj rad menja, kao i tvoja percepcija. Ali ne vraćam se na svoje priče. To je kao da voziš, a gledaš u retrovizor.

Čini se da niža klasa, koju ti živo oslikavaš, ima dovoljno problema i bez čudovišta?

Tako je. Ali volim da pišem o čudovištima, i hteo sam da pišem o ljudima koji često imaju samo karikaturno mesto u žanrovskoj knji-

ževnosti. Ne samo ljudi nižeg socijalnog staleža, nego naročito južnjaci. Ima dosta proze o siromašnim južnjacima - pogledaj Dorothy Allison, Rona Rasha, Williama Gaya, Harryja Crewesa - ali retko ćeš ih naći u mračnoj fantastici, osim ako su seljačine ili zlikovci.

Šta misliš zašto tako puno glavnotokovskih autora koristi žanrovske trope?

Određene žanrovske trope su se odlično pokazale kao oruđe za preispitivanje našeg društva. Margaret Atwood, Colson Whitehead, David Mitchell i Michel Faber su sve navedeno demonstrirali sa sjajnim efektom. Ako stalno pišeš realizam, mislim da upliv u fantastiku mora da je vrtoglav osećaj - kao kad skočiš sa litice sa hang-gliderom prvi put. Naravno, pričam iz pozicije poklonika.

Pročitao sam da si fan stripova. Da li planiraš da napišeš scenario za strip i da li možeš da navedeš ko te je inspirisao u tom mediju?

Bože, voleo bih. Imam tu ambiciju. Ima ih tako

puno koji me inspirišu. Mike Mignola je prvi i najvažniji na listi. Ali uključio bih i Richarda Corbena, Ricka Remendera, Briana Michaela Bendisa, Emily Carroll, Johna Arcudija, Christophera Goldenaa, Kelly Sue DeConnick, Wallacea Wooda, Bernija Wrightsona... I mogao bih tako do sutra.

Koji si poslednji dobar roman ili zbirku priča pročitao, i žanrovski i glavnotokovski; koji je najbolji novi pisac kojeg si otkrio?

Glavnotokovski roman u kojem sam najskorije stvarno uživao je Fourth of July Creek od Smitha Hendersona. U žanru bi to bio prelepi roman Sofije Samatar A Stranger in Olondria. Napokon, uzbudljivi novi pisac, kao dodatak dvoma koje sam pomenuo, bila bi Leni Zumas, koja je objavila roman The Listeners i zbirku kratkih priča Farewell Navigator. Zumasova objavljuje u glavnotokovskim vodama, ali u njene priče ubrizgan je osećaj za čudno, i mislim da će ljubitelji žanrovske proze imati puno toga da vole u njenom radu.

Piše: Pavle Zelić

Linije fronta - knjiga prva (System Comics, 2014)

Poezija krvi i sećanja

Prvi svetski rat se pokazao iznenađujuće aktuelnim i provokativnim istorijskim događajem, pa je tako i obeležavanje stogodišnjice od početka istog prizvalo u sećanje neke stare podele i nedoumice, pa i zle namere, istovremeno služeći za dalja potkusurivanja na dnevopolitičkom planu između zemalja naslednica onih starih suparnika u jednom ratu koji skoro da nema živog svedoka. Ipak, knjige, ili u ovom slučaju, stripovi - ostaju.

U celoj halabuci, kreativci iz najrazličitijih sfera i medija, od pozorišta i filma, do instalacija ili ilustracija mirno su, marljivo i sa puno duše i odmerenosti radili na umetničkim tumačenjima kako bi nam približili prvi sukob koji će se ticati čitave naše planete.

Jer, šta nama danas uopšte znači Veliki rat? Ispostavilo se, baš mnogo. Ima li boljeg argumenta za to od nekolicine duboko ličnih priča koje čine „Linije fronta“. Ljudi sa različitih spektara stripovske umetnosti, čak iz različitih zemalja, Francuske i Srbije, spojeni na zadatku konačnog ispravljanja davnog propusta ovdašnje strip umetnosti da dostojno doprinese umetničkoj biblioteci interpretacija Prvog svetskog rata, funkcionisali su kao skladan orkestar, koji naizmenično grmi kanonadama topova, i šapuće molitvama razdvojenih ljubavnika. I kada prođe okrugla godišnjica, jedinstveni artistski izraz ostaje, večan, na papiru i u emocijama koje on iznova izaziva.

Među deset priča koje su nastale ovom prilikom, i predstavljene u kapitalnom dvostrukom izdanju, pojedinačno na srpskom i francuskom jeziku, ima storija koje su potiču iz porodičnog i lokalnog nasleđa samih autora, kao što je „Tain“, čuvena priča iz Pirota o čudotvornom vojničkom hlebu (tainu) koji spasava njegovog vlasnika pogibelji, u realizaciji scenariste Nenada Pejića i crtača Igora Krstića. Još jedan izuzetan kratki strip – „Krfski dnevnik“ Ivana Stojkovića po scenariju Filipa Bankovića pokušava i uspeva da rekapitulira Veliki rat kroz sudbine pojedinaca, i daje zanimljiv osvrt na njegovu relevantnost sada, jer još uvek ima ljudi

koji se sećaju, još ima požutelih fotografija nasmešenih predaka u uniformama i još ima nerazrešenih subina koje odjekuju i vek kasnije. Dok unekoliko širi i dalji pogled daju i Milenko Mišić, Milan Drča i David Širkoski u „Flori“ i Miloš Petrik i Ana Milojković u „Herovima“, posebno su u ovom kontekstu zanimljive kolaboracije istaknutih francuskih scenarista i ništa manje značajnih srpskih crtača koji su se na poziv Francuskog instituta u Srbiji uključili u ovaj hvale vredan projekat. Potpisnici više desetina značajnih albuma kao što su Rodolf ili Bruno Falba, dakle pravi velikani ne samo francusko-belgijskog već i evropskog stripa, kao i zanimljivi noviji autori poput Dobsa i Filipa Zitke su pokazali iskreno interesovanje za koncept, i napisali priče koje spajaju dve nacije, francusku i srpsku, velike saveznike i večite prijatelje zbog toga. Bilo da se dešavaju u žaru rata ili prividnoj mirnoći primirja, ove priče dokazuju tu vezu koja postoji kako na ljudskom i nacionalnom, tako i na duhovnom i kreativnom planu. Aleksa Gajić, Dragan Paunović (koji su uz Milorada Vica- novića Mazu doprineli i sa po ilustracijom, počev od naslovnica), zatim Zoran Janjetov i Darko Perović nisu im ostali dužni, već su pokazali inovativnost i emociju koja parira i nadograđuje predložak, dok je Aleksandar Zograf u prepoznatljivom maniru jednu nepravdu rata iz teksta Mirjane Mišlov učinio jezivo relevantnom i za nove konflikte i njihove veterane. Vrhunac albuma je svakako poslednja priča u istom, Grand prix-jem poslednjeg Salona stripa u Beogradu ovenčana „Ni na nebu ni na zemlji“ scenaristkinje Dragane Stojiljković i crtača Dražena Kovačevića. Kovačević, koji se od fenomenalnog debija u Francuskoj sa serijalom „Točak“ (La Roue) sa Goranom Skrobonjom, izgradio u velikog majstora, izvodi komprimovanu epopeju na izuzetno zahtevni scenario koji u sebi sadrži i ličnu tragediju, i albansku golgotu, i istorijske ličnosti, i bitke i trenutke mira usred bure... dakle, ceo rat. Na četiri table.

Konačno, kvalitet više je i predgovor Žana Pjera Vernea, svetskog autoriteta na ovu temu, i potpisnika jednog od najznačajnijih stripova na temu Prvog svetskog rata, „Prokletog rata!“ Žaka Tardija.

Dodatna zanimljivost vredna pohvale je činjenica da je ovo samo prva knjiga u celom nizu koji je planiran da isprati ne samo prvu godinu rata, već i one naredne, koje su pre sto godina bile prepune užasa, ali i nade u pobjedu i bolju budućnost koja mora uslediti posle ratnih strahota. Prema najavama izdavača, materijala za buduća izdanja ima i te kako, i tušta i tma velikih imena ali i mladih nada koje obećavaju, staju u red za objavljivanje u ovom poduhvatu koji će odjekivati u istoriji srpskog stripa, kao što to dela naših heroja, velikih i malih, odjekuju u večnosti.

Piše: Marko Stojanović

Stripovanje (33)

Iza ogledala

Ma koliko se razni teoretičari umetnosti upinjali da tu tvrdnju opovrgnu, nijedno delo nije moguće potpuno odvojiti od svog autora. Iako mogućnost presecanja veze u drugom smeru još i funkcioniše, barem u smislu da su pojedini stvaraoci umeli da se makar deklarativno (kad već drugačije ne može) odreknu svojih dela, te iste tvorevine se ne mogu, sve i da hoće, odreći njih. Autori se, bez izuzetka, ogledaju u svojim delima, makar taj odraz bio umanjen, uvećan ili kako već drugačije iskrivljen i time, na prvi pogled, različit od onoga ko ga baca – sličnosti su kod odraza suštinske, razlike periferne. "Čuvari večne svetlosti" su, s tim u skladu, jedan od onih odraza koji su savršeno verni svom originalu –

"Čuvari večne svetlosti" su, naime, pljunuti Igor Jovčevski.

Ono što nam odraz u ogledalu već na prvi pogled govori, pre nego što se zadubimo u to tako poznato a opet strano biće koje nas podjednako pažljivo proučava iza staklenog zida ogledala, nije ko smo, već ko nismo. Jer, na prvu loptu, odraz nam kaže da nismo onog drugog pola, neke druge rase – procesom eliminacije, odraz nam daje parametre u kojima ćemo tražiti sebe u ogledalu. "Čuvari večne svetlosti" su zato ono što Igor Jovčevski nije – a Igor nije scenarista. Da, pisao je on i ranije priče za svoje kratke stripove sa sasvim solidnim uspehom, ali pisanje čitavog jednog albuma, pa još sa epskim zamahom koji se

trudi da dostigne po svojoj širini "Gospodara prstenova" ili "Ratove zvezda" krupan je zalogaj i za kud i kamo iskusnije scenariste. To, naravno, ne znači da su "Čuvari večne svetlosti" napisani loše, to jedino znači da dok čitalac po automatizmu očekuje da je tekstualni deo na nivou vizuelnog, "Čuvari" prosto nisu napisani toliko dobro koliko su nacrtani. To ne predstavlja neko posebno iznenađenje kad se uzme u obzir da su "Čuvari večne svetlosti" nacrtani zaista vrhunski.

"Čuvari večne svetlosti" su, osim toga što Igor nije, istovremeno i ono što Igor neizostavno jeste. A Igor je studiozan crtač – što i ne čudi posebno kad se zna da je studirao arhitekturu. Igor konstruiše crtež, gradi od temelja, lagano, metodično. Igor zna da je građevina spor, naporan posao (skoro kao strip), i zato Igor nikuda ne žuri, čak i kad ga život, u obliku nemilosrdne porodice, poslodavaca i rokova, požuruje. Igor ne žuri jer ne može – on, naime, dobro zna da građevina može da stoji samo ako je svaki ugao osmišljen do detalja, ako je svaki građevinski postupak izveden do kraja. Zato ne čude masovne scene u kojima svaki od stotinu orkova ima prepoznatljivo lice i karakter, građevine koje bi se ma koliko nemoguće izgledale mogle izgraditi, zmajevi kojima možete prebrojati svaku krljušt... Hiljade i hiljade sati, kilometri crtica šrafure, hektolitri tuša, sve samo da bi građevina stajala postojano – što "Čuvari večne svetlosti", slobodno se može reći, trijumfalno čine.

Koreni "Čuvara večne svetlosti" leže u Igorovim ljubavima. Iako ih ima više, Igor je sve samo ne nepažljiv i neveran u ljubavi. Zato su "Čuvari" svedočanstvo o ljubavi koju Igor oseća prema vesternu (a biti zaljubljen u vestern znači voleti konje, jer šta je drugo, ako ne konj, personifikacija ovog prvog čisto američkog žanra (drugi, ukoliko se već pitate, svakako jeste road trip)), što objašnjava otkud svi ti sjajano nacrtani vranici, đogati i ostala konjska bratija koja galopira ovim stripom. Igor takođe jako voli i sword and sorcery – što je i razlog zašto su "Čuvari večne svetlosti" pravo ljubavno pismo na ovim prostorima prilično voljenom žanru i to na ciglo 46 strana. Ima svega, i mača, i magije, ratnika i čarobnjaka, zmajeva i zamkova – i to ne zato da bi se podišlo ukusu publike, već upravo zato što je to nešto što je Igor celog svog života želeo da nacрта, pa još u celom albumu... Igor, uzgred, nije odoleo da pomenuto pismo i potpiše, uradivši par sasvim jasnih omaža klasiku žanra, Stounovom i Milijusovom "Konanu"!

Ako su dela odrazi svog autora, sigurno ste se, kao i ja, susreli sa jako puno odraza čije vlasnike nemate neku želju da sretnete. Nakon što zatvorite "Čuvaru večne svetlosti", usudujem se da kažem da ne samo da ćete poželeti da upoznate Igora Jovčevskog, nego i da mu stegnete ruku i na taj način dodatno nagradite iskrenost, ljubav i trud koje je uložio u ovaj strip.

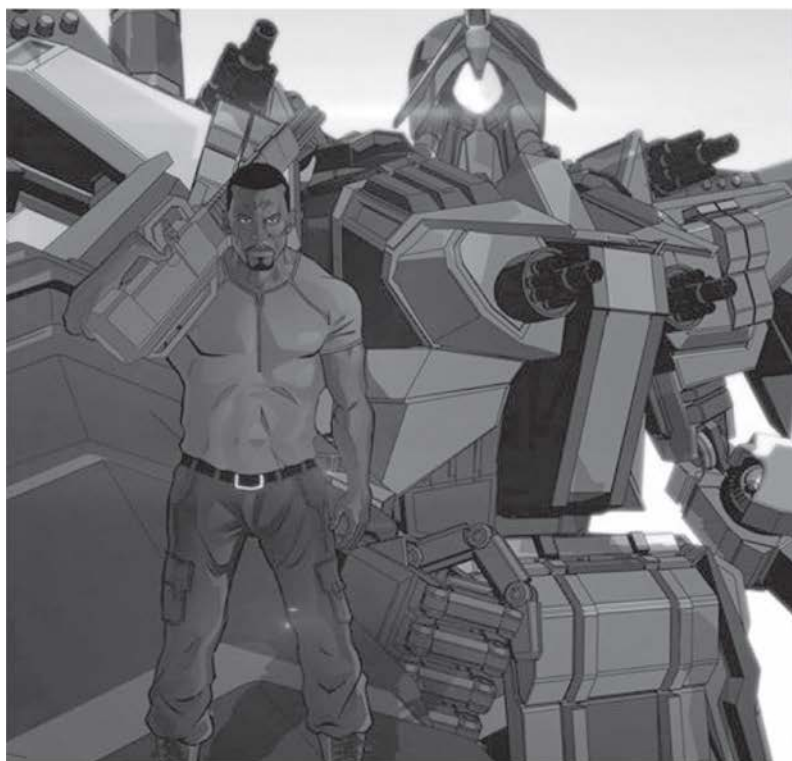

Piše: Uroš Dimitrijević

Domaća strip-renesansa

Hartijopulmonalna reanimacija Srbije

Kada neko pomene strip, mnoge starije generacije pomisle na onaj bezbrižni period svog detinjstva kada se odvajalo od užine kako bi se kupio novi broj Zagora, kada su se noći provodile sa baterijskom lampom ispod jorgana, a školske klupe prigušivale smeh izazvan urnebesnim Briksijevim prevodima Alana Forda. Tokom perioda bivše Jugoslavije, strip je bio neizostavan element pop-kulture, ali i mnogo više od toga.

Deveta umetnost je na ovim prostorima ušla u žargon i mentalitet jednog naroda. Mnogi su se moralu učili uz Mister Noa, hrabrosti uz Zagora, dok su drugi upravo zahvaljujući Martiju Misteriji zavoleli nauku. Nepregledne prerije Amerike i divlje prašume u okolini Manausa bile su destinacije iz snova za hiljade klinaca odraslih na ideologiji bratstva i jedinstva. Stripove deci niko nije branio, niko ih nije prekorevao što troše svoju ušteđevinu na njih, niti im je neko govorio da prekomernim čitanjem mogu da oštete vid. Naime, zlatno doba srpskog stripa nije se ogledalo samo u distribuciji stranih izda-

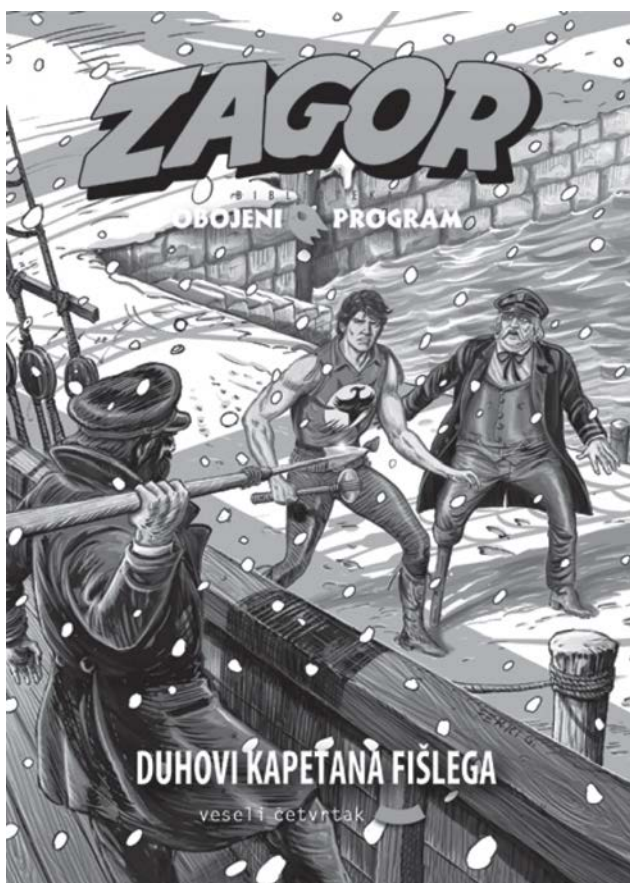
nja. Pored brojnih izdanja kako evropske, tako i američke škole, popularnost devete umetnosti na ovim prostorima dokazuju i brojni radovi domaćih scenarista i crtača. Počevši od jugoslovenske produkcije Tarzana na kojoj su radili Svetozar Obradović, Bane Kerac, Branko Plavić i drugi, Krampija Petra Meseldžije, pa sve do Mirka i Slavka koji, iako scenaristički i vizuelno veoma naivni, predstavljaju verovatno najpopularniji domaći strip svih vremena.

Ali onda se dogodilo nešto čudno. Jugoslaviju su početkom devedesetih zadesile nevolje i na scenu su stupila

mного gora čudovišta od onih sa kojima se suočavao istraživač noćnih mora – Dilan Dog. Tako su uz migracije čitavih naroda i stripovi otišli sa Balkana. Junake koji su se tako neustrašivo borili protiv različitih zlikovaca, zamenili su neki drugi tipovi. Da li su bili u pitanju heroji, to je već diskutabilno. Zagorovu tupu sekiru zamenila je bojeva municija, a izluzane stripovske fraze govor mržnje i nacionalistička propaganda. Mnoge izdavačke kuće su se ugasile bez ikakvih izgleda da u doglednom periodu nastave sa radom. Strip je nestao sa domaćih kioska. Izgleda da su ljudi imali većih muka od nabavljanja omiljenog letnjeg štiva. Odvajanje od užine za novog Teksa pretvorilo se u odvajanje devizne štednje za nerealne kamate, a redove na kioscima zamenili su oni za osnovnim namirnicama u samoposluzi.

Ljudi su se u tom periodu snalazili na različite načine, pa kao što ste mogli da nađete mleko „ispod tezge“ i kopije Fila trenerki, tako ste ponekad mogli da naletite i na neki strip, falš – naravno. Zbog neredovnosti izlaženja i problema sa štampom i ovakvi entuzijastični potezi malobrojnih alternativaca brzo su propadali. Za strip više jednostavno nije bilo nade. Mnogobrojni autori, ne videvši perspektivu na „domaćem terenu“, odlaze u zapadne zemlje, nevoljno ostavljajući čitaoce na milost i nemilost herojima splavova i mračnih beogradskih blokova. Kada se pre skoro šest godina na kioscima pojavio novi broj Zagora u izdanju Veselog četvrtka, mnogi su taj potez smatrali donkihотовskim. Početi ponovo sa izdavanjem stripova kada je većina nekadašnjih čitalaca već duboko zagazila u pozne godine, dok mlađe generacije uživaju u nekim drugačijim vidovima razonode, predstavljalo je jako rizičan korak. Mnogi su im prognozirali izdavanje samo sedam brojeva (taj broj predstavlja neki vid prokletstva što se izdavanja stripova u Srbiji tiče), ali oni su, klasično srpski, kao za inat izdali nekoliko brojeva više, čisto protiv uroka. Ova „vradžbina“ pokazala se jako uspešnom jer od tada svakog četvrtka kiosci bivaju osveženi za jedno strip-izdanje. Redakcija Veselog četvrtka uspjela je ono što mnogima duže od jedne decenije nije – da starim čitaocima vrati njihove omiljene junake, a i da neke nove, mlađe čitaoce upozna sa, od sada njima, nepoznatim likovima i oblicima zabave. Ali čita li iko stripove danas?

Odgovor je potvrđan, ako je verovati rečima Dušana Mladenovića, glavnog i

odgovornog urednika Veselog četvrtka, koji tu tvrdnju potkrepljuje podatkom da njihov Klub čitalaca broji više od jedanaest hiljada članova.

Pored Bonelijevoj junaka čije priče izlaze u redovnoj seriji, u ponudi se mogu naći i neke od najnovijih epizoda Taličnog Toma, probrane kultne epizode Zagora i Dilana Doga u edicijama Odabrane priče i Superbuk, kao i posebna tvrdokoričena kolekcionarska izdanja. Da ne ispadne da samo junaci i galamdžije imaju „prvenstvo prolaza“, Veseli četvrtak je par svojih izdanja posvetio i strip-adaptacijama književnih dela. Tako da čitaoci sada mogu i da vide sve užase Ubistva u ulici Morg Edgara Alana Poa, muke Kafkine Kažnjeničke kolonije i Igoovog Poslednjeg dana na smrt osuđenog. I kako vreme prolazi, stripovi se nižu, a dolaze i nove edicije. Od skoro se u prodaji našlo kolekcionarsko izdanje Dragonera, kao i kolor edicija popularnih serijala sa simpatičnim nazivom Obojeni program. Ipak, koliko god godina oni imali, domaći čitaoci više vole staru školu. Bez obzira na ekspanziju superherojskih filmova, naši ljudi preferiraju one „obične“ junake.

„Nama su prijemčiviji bili ljudi koji su na neki način autsajderi, sa kojima smo mogli lakše da se identifikujemo, i koji nisu imali neke supermoći, već sve rešavaju sami. Tako je kod nas još uvek Zagor neprevaziđen – i po tiražu i po odjeku – a tu je negde i Dilan Dog“, ističe Dušan.

Veselim četvrtkom započeta je revitalizacija stripa u Srbiji, ali nije sva „muka“ ostala na njihovim leđima. Ohrabreni uspehom svog kolege, brojni izdavači kreću sa aktivnijim izdavanjem stripova, a čak se pojavljuju i neki novi. Beli put, Komiko, Rosencrantz, Besna kobila, System Comics, Phoenix Press, a od skoro i Čarobna knjiga, svakog meseca osvežavaju police knjižara svojim izdanjima. Ipak jedan izdavač na domaćoj sceni se posebno ističe – Darkwood. U njegovoj ponudi se može naći sve od klasične francusko-belgijske (Spiru i Fantazio, Bil i Bul, Iznogud), italijanske (Jedno doba, jedna priča, Siročađ), američke škole (brojna Marvel i DC izdanja, Lokot i ključ, Okružen mrtvima), pa do mega popularnih japanskih mangi (Naruto, One Piece, Uzumaki) i ostalih izdanja koja se zbog ograničenosti što prostora ovog teksta, a što i lične memorije njegovog autora, nisu našla ovde.

Ali Darkwood ne uzima samo ono najbolje izvan granica Srbije, već prepoznaje kvalitet i podržava domaće autore. Tako niški studio Art Gate u saradnji sa ovim izdavačem

priprema jedan posve specifičan strip, tačnije prvi manga projekat u Srbiji – Artemis. U pitanju je, kako kaže Zlatibor Stanković, scenarista ovog stripa, kombinacija američke i japanske škole, tj. mange.

„Ukoliko bismo probali da serviramo ljudima nešto što je samo manga proizvod, sigurno ne bismo uspeli u tome, jer koliko god da smo uključeni u izradu tog stripa, sigurno to ne bilo na nivou koji bi zadovoljio prave manga sladokusce. Želja mi je pre svega bila da se iskombinuju elementi trenutno popularnih naučno-fantastičnih filmova sa američkom i japanskom školom. Dakle, dovodimo mang-u i američki strip kroz ono što je najpopularnije, a to su franšize poput Pasifik RIM-a i Transformersa“, izjavio je Stanković.

Ali kako bi se haj-tek roboti lepo uklopili sa estetikom mangi i eksplozivnom dinamikom američkog načina pripovedanja, potreban je dobar tim ljudi. Pored Stankovića koji radi na scenariju, na stvaranju Artemisa angažovani su i Aleksandar Anđelković, nagrađivani strip-crtičar i predavač u školi stripa „Nikola Mitrović Kokan“, i Nenad Petrović, inače vrsni poznavalac mangi i anima, koji će se mahom baviti postprodukcijom, vizuelnim identitetom robota i sveta budućnosti.

Artemis bi trebalo izađe naredne godine i planirano je da se sastoji od barem tri strip-albuma, a priča je osmišljena tako da ostavlja dovoljno mesta i za eventualni nastavak. Ali pre svega toga, potrebno je izreklamirati strip i autori žele da priču prošire van teritorije bivše Jugoslavije.

Dakle, strip-tržište ponovo živi, ali još uvek nije dovoljno razvijeno. Kao i svaki drugi vid kulture, njega održavaju entuzijasti, ali oni pravi, ne ovi sezonski koji svakodnevno kucaju na vrata kabineta onog ministra sa šašavom frizurou. Kada bi domaća strip-scena trebalo aritmetički da se predstavi, nula (pozitivna ili negativna) bi bila najadekvatniji broj. Sa jedne strane imamo neka od najaktuelnijih izdanja, a sa druge strane – tek nam sada dolaze pojedina, čak i više decenija stara, no dobro, nadoknađujemo gradivo. Na kraju se sve to potre, otud i nula. Ali zalet je uhvaćen i to je najbitnije. Police u knjižarama i striparnicama su pune, neke čak i krcate, gotovo da nema kioska bez stripa i niko se ne žali (previše). Čak se ponekad mogu videti i klinici sa stripom u rukama. Pošto na mladima svet ostaje, možda nam ovo govori da će i strip u Srba o(p)stati.

Razgovarao: Zlatibor Stanković

Intervju: Paolo Rivera

He did it his way

Paolo Rivera je diplomirao kao najbolji student u svojoj klasi, ali se još pre toga susreo sa poznatim scenaristom Džimom Krugerom, što je opredelilo njegov život i karijeru u pravcu koji mu je doneo dva "Ajznera" (najveću nagradu američke strip industrije), ali i nagradu "Harvi", o kojoj, baš kao i o "Ajzneru", odlučuju najveća imena američkog stripa. Sve tri nagrade je dobio zahvaljujući crtačkom angažovanju na serijalu Derdevil. Ipak, rad Paola Rive je mnogo više od toga. I za fanove i za kritiku, od svojih samih početaka, Paolo je bio neko odlučan da granice devete dimenzije prekraja na način koji u sebi pomiruje klasičan i moderan pristup. Neko odlučan da iz oba pristupa izvuče ono najbolje

presudnog značaja?

Da, to je bilo to. Imao sam skoro osamnaest kada sam upoznao Džima i ostali smo u kontaktu nakon što sam krenuo na koledž 1999. godine. Bio je toliko dobar da mi je dao posao, a kasnije je urađeno pokazao Marvelu. Odveo me je u njihovu kancelariju 2002. godine i od tada radim za njih.

Pre rada na serijalu "Mitos", koji je označio tvoj definitivni proboj na veliku scenu, crtao si jedan broj Marvelovog "Dva u jedan" – "Maske" sa Kristoferom Pristom i "Spektakularnog Spajdermena" sa Polom Dženkinsom. Kako vidiš, iz današnje perspektive, te svoje početne radove?

Iskreno, nije mi lako da danas gledam te svoje priče jer ja definitivno više nisam isti crtač. Čak više i ne bojim svoje stripove. Ali to je nešto kroz šta sam morao da prođem kako bih napredovao, zato i s nekom toplinom gledam na te početne godine. Niko se nije naučen rodio i ja nisam bio izuzetak u tome.

Usledila je saradnja sa Polom Dženkinsom na mini-serijalu "Mitos". Šest svezaka, različiti likovi, pristup crtanju, ali istovremeno i dobro poznati kanoni svakog od likova. Da li je to jedan od onih projekata koje crtači mogu samo da požele ili pak osećaju veliki pritisak jer su u pitanju etablirani junaci?

Bilo je i jednog i drugog. Nema sumnje, to mi je bio posao iz snova, ali sam sebi nametnuo neverovatan pritisak da crtež u "Mitosu" bude "savršen". To je uvek ne-realan cilj, ali sam naučio mnogo toga tokom rada na tom projektu. Da budem iskren, nisam imao osećaj da znam šta radim sve do četvrte sveske, one sa

Kada si shvatio da će crtanje stripova biti tvoja životna profesija?

To je nešto čime sam oduvek želeo da se bavim, ali mi nije delovalo mogućim sve do koledža. Nije mi delovalo stvarno dok nisam dobio prvi ček od Marvela.

Diplomirao si u Roud Ajlend Školi dizajna 2003. godine, gde ti je, između ostalih predavao i čuveni Dejvid Mazukeli. Kakvo je tvoje iskustvo? Mnogi su autori mogli samo da sanjaju da ih podučava umetnik takvog kalibra...

To je bio jedan od predmeta koji mi je naj-

više otvorio oči. Naučio sam mnogo toga na drugim predmetima, ali su njegova predavanja bila prožeta svrhom, što je mom crtežu do tada nedostajalo. Uvek sam znao da crtam, ali sam tek na njegovim predavanjima otkrio i zašto. Kad shvatiš da svaki kadar mora da priča priču, postaje ti veoma jasno zašto su neka rešenja bolja od drugih.

Tvoj dodir sa stripovskom industrijom otpočeo je još dok si bio srednjoškolac, zar ne? Upoznao si Džima Krugera na Megakon u Orlando. Da li je taj susret bio od

Spajdermenom. Čak i tada je bilo jako teško svaku sledeću izgurati do kraja. U startu smo planirali da ide osam epizoda...

U crtanju koje epizode "Mitosa" si najviše uživao?

One sa Kapetanom Amerikom, bez sumnje. To mi je bila omiljena priča i, pored toga, tek sam tu konačno shvatio kako mogu da bojim prilično efikasno. Ipak, uživao sam i u ostalim pričama, pre svega zato što su sve bila potpuno drugačije jedna od druge.

I evo nas opet kod Spajdermena! Uradio si dve pozitivno ocenjene epizode, "Old Huntin' Buddies" i "Birthday Boy" na kojima si sarađivao sa Žebom Velsom. Onda je usledila značajna "One Moment in Time". Da li je Spajdi jedan od tvojih omiljenih junaka?

Da, oduvek sam voleo Spajdermena. Kao klinac samo sam mislio da izgleda kul, ali me je televizijski crtač više zainteresovao za Spajdermena kao lika. Takođe, njega je prosto sjajno crtati jer se kreće kao nijedan drugi junak.

Tvoj rad na Derdevilu je dobro primljen i od strane publike i od strane kritike. Kako gledaš na taj deo svoje karijere i saradnju sa Markom Veidom i Markosom Martinom?

I dalje sam zapanjen uspehom koji je taj serijal postigao. To je bila prelomna tačka u mojoj karijeri i uvek ću se rado sećati rada na Derdevilu. Nisam mogao da poželim bolje saradnike...

Čitaoci Pressing-a mogu bolje da se upoznaju sa tvojim stvaralaštvom preko tvog

vrlo aktivnog bloga. Što je možda još značajnije, tamo mogu da vide sve faze tvog crtanja. Kako si došao na tu ideju?

Isprva je to bio samo način da prezentujem svoj rad u periodu od nekoliko meseci koliko mi je potrebno da završim rad na kolorisanju. Ukoliko te nema na kioscima, ljudi prosto pomisle da ne radiš. Kako je bilo sve više posetilaca bloga, počeo sam da se suočavam sa gomilom njihovih pitanja. Većinu njih sam i sam postavljao na početku svoje karijere. Blog postoji već sedam godina i nadam se da ću ga održati još dugo.

Na blogu si nekoliko puta pomenuo SF projekat na kome radiš. U kojoj je to sada fazi?

Još uvek sam u fazi pisanja. To je veliki projekat, i sve više i više raste. Nadam se da ću uspeti da ga završim jednog dana. Ipak, taj dan neće biti jedan od onih koji čine ovu godinu...

Šta te, pored stripova, još inspiriše?

Sve ono za šta mislim da je kul. Oduvek sam voleo stripove, ali me podjednako inspirišu i filmovi, televizija, knjige, nauka i istorija. Jedna od prednosti mog posla je što mogu da slušam audio knjige dok radim. Ne bih imao vremena da toliko čitam da imam "normalan" posao.

Kakav bi bio tvoj savet svima onima koji tek počinju da se bave crtanjem stripova vezano za situaciju u strip industriji danas? Da li je ona dobra, loša, ili, kao i obično, istina leži negde između?

Neke stvari su bolje, neke gore. Ono što uvek kažem jeste da nikad nije bilo lakše da budeš zapažen, a samim tim i konkurencija nikad nije bila jača. Fora je u tome da radiš najbolje što umeš i nađeš način da to bude viđeno.

Koliko imaš vremena za čitanje stripova? Šta bi od trenutnih izdanja izdvojio?

Jedino mesečno izdanje koje trenutno čitam je Derdevil. Jako je dobar, a sem toga mi takođe nedostaje i to da sam deo tog tima. Sem Derdevila, polako se probijam kroz kolekciju "Love and Rockets-a" – Džeimi Fernandez je briljantan. Zapravo, ja sam najgori ljubitelj stripova na svetu. Cela industrija bi potonula kad bi svi imali naviku čitanja stripova kao što je moja.

STRIPARNICA

JUŽNI
DARKWOOD
NIŠ

Ul. Milojka Lešjanina 1
Niš

tel.018/242-261

Piše: Dejan Dabić

Multimedijski superheroji (37): Snupi i Čarli Braun

Dečji svet

kao metafora života odraslih

Na početku ovog teksta o multimedijskim superherojima, najvažnije je bilo razrešiti dilemu kako imenovati junake ove rubrike. Da je napisano samo „Peanuts“, kako glasi originalni naziv stripa, većina verovatno ne bi ni znala o čemu se radi; ali kada napišete Snupi i Čarli Braun — onda je sve jasno i onima koji ne gledaju crtane filmove i ne čitaju stripove.

Strip „Peanuts“ proslavio je svog tvorca Čarlsa Šulca (Charles M. Schulz), koji ga je crtao od 2. oktobra 1950. godine sve do svoje smrti 13. februara 2000. godine. Prethodio mu je strip „Li'l Folks“ iz 1947, koji je nakon nekoliko godina, uz određenu modifikaciju, prerastao u „Peanutse“. Bila je to, s jedne strane, autorska doslednost od blizu 18.000 kaiševa stripa u unapred zadatoj formi od četiri kadra, a, s druge strane, i „umetnost prilagođavanja“, pošto su sa junacima „Peanutsa“ sazrevali kako sam autor, tako i njegovi čitaoci (njih preko 355 miliona na svim meridijanima sveta). Korišćenje civilizacijskih dostignuća koja su trenutno bila na raspolaganju ili su se u međuvremenu unapređivala, dodatno je

uticalo da multimedijski status prvobitnih strip junaka poraste do neslučenih razmera. Ova činjenica će svoju kulminaciju doživeti na jesen 2015. godine, kada će se animirana verzija prvi put pojaviti i u 3D tehnologiji, kao poklon za obeležavanje šezdeset pete godišnjice od izlaska prvog broja stripa.

Od početka izlaženja stripa „Peanuts“ glavni junaci — Čarli Braun (Charlie Brown), simpatični dečak i večiti gubitnik, i Snupi (Snoopy), njegov inteligentni, šarmantni, ali i čudljivi pas — osvojili su srca dece i odraslih širom sveta (u 75 zemalja i na 21 jeziku). Lusi Kazvel sa Ohajo univerziteta u samo jednoj rečenici objašnjava suštinu ovog stripa: „Šulc stvara na prvi pogled naivan i nevin svet, ali taj svet je zapravo pun bola i konflikata.“ Ili, kako bi neki rekli, „Peanutsi“ su dečji strip za odrasle, a Čarls Šulc je promoter sveta odraslih za decu. Čarli Braun i Snupi su od početka deo „The Peanuts Gang“. U razmaku od par godina im se pridružuju dečak Šreder, devojčica Lusi (koju su u sinhronizovanoj crtanoj seriji koju smo gledali na nekadašnjoj Radio televiziji

Beograd, nazivali Lucijom) i njen brat, a tek sredinom šezdesetih dolazi i Snupijev ljubimac — Vudstok, žuta ptica koja je dobila ime tek nakon istoimenog legendarnog rok festivala (zanimljivo je da je Bil Melendez pozajmljivao glas i Snupiju i Vudstoku u animiranim verzijama avantura Snupija i Čarlija Brauna). U animiranom filmu ova dvojica junaka prvi put se pojavljuju u kratkometražnom televizijskom crtaću „A Charlie Brown Christmas“, u decembru 1965. godine (mada bi se moglo reći kako je, u neku ruku, njihov debi ipak bio već 1963. godine, u TV dokumentarcu „A Boy Named Charlie Brown“, koji je govorio o Čarlsu Šulcu, i već prikazao neke animirane scene „Peanutsa“), a godinu dana kasnije i u „Charli Brown's All Stars“, da bi nakon nekoliko dugometražnih verzija vrhunac popularnosti doživeli u dve televizijske sezone (1983. i 1985) nama dobro poznatog serijala pod nazivom „The Charlie Brown and Snoopy Show“.

Svet sa nestrpljenjem iščekuje dugometražni animirani 3D film, koji u našoj zemlji distributer MCF (Megakom Film) najavljuje pod nazivom „Snupi i Čarli Braun: Film o klinjama“, za novembar 2015. godine. Trejler je obećavajući, mada se nije mnogo moglo saznati o detaljima zapleta, ali ime reditelja Stiva Martina (koji je režirao „Ledeno doba 4“ / Ice Age: Continental Drift) i glas Bila Melendeza (koji je do sada davao glas Snupiju i Vudstoku) dovoljna su garancija da će najšira publika i, naravno, fanovi „Peanutsa“ uživati. To je sigurno i ono što bi najviše želeo i njihov otac Čarls Šulc da je u prilici da odgleda ovaj film, jer, kako legenda kaže, osim što je bio veliki profesionalac u poslu, on je toliko voleo stripove da bi ih radio čak i da ga nisu plaćali za to!

THE MOVIE

Piše: Dejan Dabić

Hobit: Bitka pet armija

Režija: Piter Džekson

Uloge: Martin Friman, Jan Mekelen, Ričard Armitaž, Luk Evans, Orlando Blum, Eidan Tarnar

Završni deo trilogije posvećene ekranizaciji romana Džona Ronalda Rejla Tolkina „Hobit ili Tamo i natrag“ pod nazivom „Hobit: Bitka pet armija“ pojavio se pred kraj godine kao i prethodna dva nastavka: „Hobit: Neočekivano putovanje“ (2012) i „Hobit: Šmaugova pustošenja“ (2013). Bila je nepoznanica više meseci uoči premijere koji će naziv imati treći deo, pa je jedna od varijanti bila da originalni naslov romana bude ponovljen u imenu završnog dela „Hobita“. Studio (MGM) i Džekson su posle razmišljanja odlučili da naziv poslednjeg dela trilogije ipak treba da odražava ono što je i njeno težište, a to je bitka pet armija koja se vodi posle Šmaugove smrti. Prethodni naziv bio je u opticaju još od perioda kada se nije znalo da li će „Hobit“ biti dvodelna ili trodelna filmska saga (sredinom devedesetih godina Piter Džekson je razmatrao mogućnost da snima „Hobita“ čak i pre „Gospodara prstenova“ i da učestvuje u produkciji, a kao reditelj pominjao se čak i meksički autor Giljermo del Toro); kada je odlučeno da se sva tri dela snimaju istovremeno kao prequel (mada, naravno, svi znamo da se najpre u književnosti pojavio „Hobit“, 1937. godine, pa tek onda nakon njega kao nastavak – trotomni „Gospodar prstenova“, čiji je poslednji tom objavljen 1955), čak ni tada, sve do prvog kvartala 2014. godine, nije bilo izvesno koji će naziv imati završni deo trilogije. Da li je reč o producentsko-autorskom lutanju ili samo neslaganju (ne zaboravimo da „mejdžor sistem“ ipak ima prevagu u odnosu na autorstvo – odatle ponekad kasnije i „director's cut“ verzije), procenite sami. Fanovi su očekivali da Džekson filmski zaokruži Tolkinovu priču o Srednjoj zemlji i događajima koji su prethodili radnji „Gospodara prstenova“ (sa kojima je imao velikog uspeha i kod gledalaca i u trci za Oskare), a obični gledaoci su iščekivali da probaju famoznu HFR (High Frame Rate) 3D tehnologiju koju su i Džekson i producenti, a bogami i distributeri i prikazivači u Srbiji, uveliko najavljivali.

Sad, da li je u tome uspeo na svakom gledaocu je da proceni. Ono što je nesumnjivo jeste činjenica da ova epska avantura u žanru fantastike izgleda veoma moćno na velikom platnu i u 3D tehnologiji, nezavisno od toga da li vam promiču 24 ili 48 sličica u sekundi, čak nezavisno i od toga da li ste se, ipak, odlučili da odgledate samo 2D verziju. Kao i u drugom delu kada se Bilbo susreo sa strašnim zmajem, tako je i u trećem delu impresivan susret i borba strelca Barda sa Šmaugom, mada ponešto drugačije opisana nego u samom romanu. Ono što impresionira, kada je o Šmaugu

reč, jeste njegova karakterizacija (za koju je zaslužan sve popularniji Benedikt Kamberbeč), mada ne treba izgubiti iz vida ni to da preobražaj lika Torina Hrastoštita ne može u potpunosti biti prihvatljiv svakom gledaocu koji nije prethodno čitao roman. Za one koji su strahovali kako će jedan neveliki roman od trista i nešto strana „stati“ u filmsku trilogiju, autori su nastojali, a u većem delu i uspeali, da dramaturški pronađu opravdanje i najidealniju verziju što se tajminga i rasporeda događaja tiče (neki gledaoci i kritičari zamerili su najnovijem filmu na dužini bitke, ali su i sami autori bili svesni da je to težište trećeg dela i da je teško moglo da bude drugačije, kao što su u drugom delu zamerke išle na račun klifhanger na kraju), mada će nesumnjivo duža verzije biti u opticaju nakon završetka bioskopske eksploatacije. Ono što je nesumnjivo kao podatak jeste i to da je u istom prolaznom vremenu treći deo „Hobita“ zaradio više od prethodna dva („Neočekivano putovanje“ ostvarilo je zaradu od oko 303 miliona, a „Šmaugova pustošenja“ od oko 258 miliona dolara).

U kontekstu trilogije „Hobit: Bitka pet armija“ stoji sasvim stabilno i kao bioskopski proizvod i kao autorska celina (mada se može diskutovati, kao što je uveliko diskutovano i pre i posle prvog dela, da li „Hobit“ zaslužuje isti autorski tretman kao „Gospodar prstenova“, dakle, da li su, takođe, morala da budu snimljena baš tri dela). Verovatno je iz ove perspektive estetski značaj „Gospodara prstenova“ na kinematografskom planu veći u odnosu na „Hobita“ (bez obzira na razumljivu tehnološku superiornost „Hobita“), ali se ne bi moglo reći ni to da „Hobit“ nije ispunio ono što se od njega očekivalo. Sve ostalo može biti predmet rasprave između fanova i onih koji to nisu, ali i u književnosti i u kinematografiji valja analizirati samo ono što je ostvareno, nikako ne ono što je neko zamislio da je trebalo da se uradi ili ono što je moglo da bude.

THE
HOBBIT
THE BATTLE OF THE FIVE ARMIES

Piše: Đorđe Bajić

Egzodus: Bogovi i kraljevi

Režija: Ridley Scott

Uloge: Christian Bale, Joel Edgerton, John Turturro, Aaron Paul, Ben Mendelsohn, Sigourney Weaver i Ben Kingsley

Bože moj, pa zar Noje nije bio dovoljan? Početkom ove godine smo bili izloženi gotovo nepodnošljivom pokušaju Darrena Aronofskog da legendu o potopu uobliči u blokbuster – pokušaju koji se neslavno završio. Ne lezi vraže... Nakon bradatog Russela Crowa i njegove Nojeve barke, u bioskope je već stigao još jedan spektakl zasnovan na Starom zavetu. Očigledno da je porast interesovanja za takozvane hrišćanske filmove nagnao holivudske mogule da se i oni pridruže trendu, pa su drevne priče zapakovane u šareno visokobužetno pakovanje. Baš kao i u slučaju pomenutog filma Noje, Egzodus je pretenciozan i teško svarljiv, mada je, ako ćemo pošteno, za nijansu podnošljiviji od prethodnika.

U pitanju je skupa produkcija (zvanična informacija je da je film koštao 140 miliona dolara, ali se šuška da je potrošeno i više) u kojoj je opisan sukob Mojsija sa faraonom Ramzesom, te odlazak Jevreja iz Egipta i prelazak Crvenog mora. Film je prilično veran drevnom književnom predlošku, mada, naravno, ima i izmena i dopuna. Srpski zet Bale je sasvim dobar kao Mojsije, a isto ili slično se može reći i za ostatak glumačke podele. Nažalost, sa izuzetkom Balea i Edgertona (Ramzes), glumci u filmu su slabo iskorišćeni. John Turturro je u priči samo na kratko, na samom početku, dok je pojavljivanje stare Scottove saradnice Sigourney Weaver (Osmi putnik, 1492: Osvajanje raja) toliko kratko da se dobrim delom svodi na statiranje i pojavljivanje u dubini kadra. Sličnu sudbinu je doživeo i Ben Kingsley, dok su nešto bolje prošli Aaron Paul i Ben Mendelsohn. Specijalni efekti su, očekivano, dobri. Ridley Scott još uvek poseduje sposobnost da snimi vizuelno uzbudljiv kadar, to ne sporim. Najuzbudljiviji deo filma predstavlja senzacionalističko obojen prikaz deset egipatskih zala – pored žaba, skakavaca i ostale sitne gamadi, najezdi se pridružuju i krvožedni krokodili, pa Egzodus u tom delu postaje neka vrsta skupog treš horora, što je, istina, zabavno, ali se nikako ne uklapa u rovnu postavku. Novi Scottov film nije (evo jedne prigodne analogije) propast biblijskih razmera, ali je daleko od zadovoljavajućeg. Problema ima dosta, ali u najkraćem: priča ne funkcioniše kako treba, likovi su neuverljivi i film u svojoj drugoj polovini, bez obzira na

grandiozne kompjuterske efekte, postaje naporan za gledanje.

Karijera Ridley Scotta je već dugo na stranpatici, ali sedamdesetsedmogodišnji reditelj snima nesmanjenim tempom – zapravo, još je aktivniji nego ranije. U redu, režirao je on u novom milenijumu poneki zanimljiv naslov, setimo se Kruga laži ili Američkog gangstera, ali, noviji Scottovi filmovi uglavnom predstavljaju veća ili manje razočarenja. Prošlogodišnji Savetnik je bio zaista skandalozan, a poklonici naučne fantastike se još uvek oporavljaju od podnošljivog ali suštinski nezadovoljavajućeg kvazinastavka Osmog putnika – famoznog Prometeja. Scott već snima novi film (SF avanturu Marsovac) i priprema dva nova – nastavke Prometeja i Istrebljivača (ovaj drugi će, doduše, možda samo producirati, ne i režirati). Naravno, Scott će uvek ostati upamćen kao čovek koji nam je podario Osmog putnika, Istrebljivača, Pad crnog jastreba, Telmu u Luiz i Gladijatora. U njegovoj filmografiji ima zaista odličnih i važnih naslova, ali, tužna je istina, da neće biti zaboravljen ni njegov problematičan pozniji opus. Egzodus se sasvim lepo uklapa u drugi deo Scottove karijere – u pitanju je ambiciozan i skup film, krcat poznatim licima, produkciono raskošan i tehnički ispoliran gotovo do savršenstva. Ono što nedostaje je dobar scenario, a bez valjanog scenarija ništa ne vredi. Četvorica scenarista (Adam Cooper, Bill Collage, Jeffrey Caine i Steven Zaillian) su svojim postignućem potvrdili ono staro pravilo – mnogo babica, kilava beba. Egzodus je posvećen uspomeni na brata Ridleya Scotta, Tonyja, takođe poznatog reditelja, koji je pre dve godine izvršio samoubistvo. Znam da će ovo delovati bizarno i pomalo neprikladno, ali moram to da napišem... Tony Scott je zaslužio da mu bude posvećen bolji film od ovog koji se trenutno prikazuje u bioskopima.

Piše: Zoran Janković

Interstellar

Režija: Christopher Nolan

Uloge: Matthew McConaughey, Anne Hathaway, Jessica Chastain, Michael Caine, Wes Bentley, Casey Affleck, Matt Damon, John Lithgow, Tophér Grace, William Devane

Mada to na prvi ili prvih nekoliko pogleda ne izgleda tako, i američka kinematografija i holivudska filmska mašinerija svako malo imaju istovetan cilj – pronaći nove autore u tradicionalističnijem poimanju tog, u načelu, prestižnog pojma. Scorsese, Spielberg, Woody Allen... već od poodavno potpuno su samosvojne autorske figure koje je, kao takve, prilično teško, ako ne i nemoguće, u potpunosti uklopiti u taj ciljni okvir. Nova nada se javila sa opet aktiviranim i razmahanim Terenceom Malickom, ali nevolja je što Malick, što zbog krštenice a što zbog godina radnog posta, i njime indukovanim frustracijama, svako malo sklizne u ne toliko suvislo umetničarenje i eksperimente koji na kraju ipak bivaju sami sebi svrha.

Spas lako može da predstavlja gost sa ionako po puno osnova bliskog Britanskog ostrva – Christopher Nolan. Nolan je dobar izbor za narečenu poziciju autora (zapravo, Autora) jer pokazuje приметnu ambicioznost, kao i usredsređenost na konsekvantniji izraz blizak shvatanju zaumnijeg i prestižnijeg soja repertoarskog filma, i rešenost da uz davanje oduška ličnim preferencama i opsesivnim temama i zahvatima ipak konačnu artikulaciju izraza neizostavno iznalazi unutar konvencionalnije i naracije po meri šireg gledateljstva. Sasvim dovoljno da bude prepoznat kao autor, to varljivo i mitsko biće u kontekstu holivudske pomame za opipljivijim uspehom ali i tzv. kulturnim kapitalom.

To je bilo očito i u Prestižu (možda i najboljem mu holivudskom radu) i varijacijama unutar Betmen franšize, bilo je evidentno i u Početku, a lako se da uočiti u slučaju Interstellar-a, tog najnovijeg Nolanovog rediteljskog čeda. Formalno gledano, u ovom friškom Nolanovom filmu sve je na mestu – tu su i pominjana ambicioznost, tu su i očigledna zanatska kompetencija, vizuelna superiornost, brižljivost po pitanju detalja, kao i briga i utisak koji bi film kao celina trebalo da ostavi na što više dobronamernih i/ili prosečnih gledalaca. Po svakom od ovih kriterijuma, Interstellar-u se nema gotovo ništa značajnije zameriti – jasno je kao vedar dan da je film više klase, da iza njega stoji osobenija scenarističko-rediteljska ruka, a tu je i ciljana spektakularnost kao širi okvir čitavog filma.

Međutim, dosta slično Početku (ipak, kvalitetnijem i za analizu inspirativnijem ostvarenju), osnovna nevolja u vezi sa ovim filmom je donekle i poražavajuća istina da Interstellar, kada se razide magla puko pojavnog i grandioznosti izrade, na kraju ipak biva još jedan od filmova za koje bi autori jako voleli da verujemo da su daleko pametniji nego što zbilja jesu i što su. Ako po strani ostavimo navodno zauman i glavoloman tretman vremena i ostale fineše unutar tu predočenog narativa, Interstellar je, ponajpre, tek sublimat siline opštih mesta iz nemalog fundusa motiva i tema zahtevnijeg naučnofantastičnog filma.

Osim toga, pomalo paradoksalno, Interstellar najjači utisak ostavlja i najbolje funkcioniše u delu koji se ne tiče puta u daleki svemir, te će, mimo te visokoprodukcione glazure koju nude druga i treća trećina filma, ponajviše valjanog filma zahtevniji filmofili naći u uvodnom delu koji se tiče porodične drame u drastično izmenjenim socio-ekonomsko-ekološko-političkim okolnostima čijim prikazom film i otpočinje. Problem je i to što ubrzo po početku tog središnjeg dela filma postaje jasno da Nolan, zapravo braća Nolan nemaju da kaži ništa iole zanimljivije po pitanju odnosa koji su uspostavljeni i koji bi trebalo da evoluiraju među vrlim junacima tog interplanetarnog pohoda.

Naravno, posmatran kao integralni deo bioskopskog repertoara, koji, evo bezmalo čitavu deceniju, počiva na trivijalnosti i vizuelno spektakularnim, ali u biti zatupljujućim nazovifilmskim sadržajima, Interstellar s lakoćom štiri kao delo kome svakako treba dati šansu i o kome će se, tu i tamo, u opštem pohvalnom tonu moći pričati i kroz, recimo, desetak godina. Čitav glumački ansambl dobro funkcioniše na temu odmerene i fino naštimovane glume, a sva je prilika da će mnogima dominantan utisak nakon gledanja ovog filma ipak biti tehnička i vizuelna perfekcija koja je ionako možda i najvažniji deo Nolanovog autorskog prosedeu u ovoj holivudskoj fazi.

Ipak, mora da ostane žal što još jedan Nolanov rad uz svu produkcijsku raskoš i bučne zahvate ostaje u приметno dubokoj senci njegovih ranijih ostvarenja iz dana skromnijih budžetskih mogućnosti i krupnijih dometa po svim ostalim aspektima. Zdrava pamet nalaže da bi trebalo da bude upravo obratno. Srećom, imajući u vidu da je Christopher Nolan i ovim svojim filmom zadržao sigurno mesto u vrhu rediteljske premijer lige u Holivudu, ubrzo sledi i novi pokušaj. Tačnije, novi pokušaji.

Piše: Zoran Janković

Iščezla

Gone Girl

Režija: David Fincher

Uloge: Ben Affleck, Rosamund Pike, Carrie Coon, Kim Dickens, Patrick Fugit, Neil Patrick Harris, Tyler Perry, Missi Pyle, Sela Ward

Reklo bi se – sa Davidom Fincherom stalno neke nevolje. Na vreme i bezrezervno prepoznat kao najnadareniji i američkom filmu najpotrebniji deo ondašnjeg mladorediteljskog čopora okupljenog pod okriljem tada moćne kompanije Propaganda (taj „čopor“ su činili još i Michael Bay, Antoine Fuqua, Simon West i Dominic Sena), Fincher je dosta rano uknjižio dva ako ne remek-dela a ono barem dve majstorije od filmova (Sedam i Borilački klub), da bi potom krenuo stazom nedorečenosti, propuštenih prilika i ostvarenja koja se možda i mirne duše mogu označiti kao prihvatljiva i upotrebljiva, ali kojima je očito zafalilo autorske osobenosti i suptilnije shvaćenog smisla postojanja.

Tako nakon posve nesuvislog Zodijaka, sad već zaboravljenog Bendžamina Batona, tek korektno Društvene mreže, i rutinirane prerade Devojke s tetovažom zmaja, Fincher ove godine na bioskopske repertoare širom planete donosi filmsku adaptaciju Iščezle, mnogohvaljenog i krajnje uspešnog krimi-romana sve probitačnije Džilijen Flin. Posmatran u svetlu svrsishodnog trilera unutar mikrokosmosa repertoarskog filma, Fincherova Iščezla lako može da obmane manje zahtevne i da ostavi utisak vrlo dobrog filma.

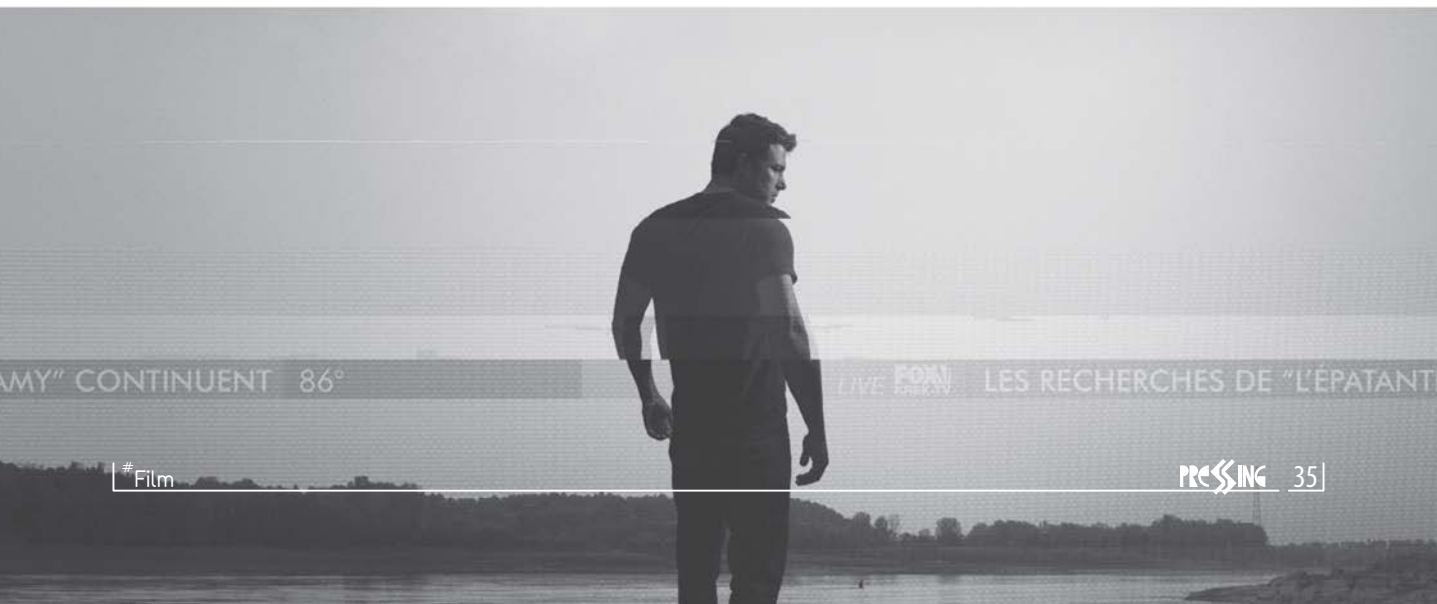
Međutim, ista ta Fincherova Iščezla pada na nekoliko krupnih planova. Kao prvo, a taj se kriterijum naprosto nameće kao neizostavan pri svakoj iole pomnijoj proceni, Iščezla, uz svu svoju zanatsku funkcionalnost, ipak biva adaptacija nedostatna knjiškom predlošku. Kanda kao kolateralna šteta nužnog štrihovanja ionako obimnog romana Džilijen Flin, scenario (za koji je bila zadužena upravo autorka romana) biva lišen možda i najzanimljivijeg i najosobitijeg aspekta koji je tu misteriju činio prepoznatljivom i dovoljno autentičnom u odnosu na silnu konkurenciju. Zarad žanrovske čistote i konsekvantnije svedenog izraza, film Iščezla gotovo u potpunosti zaobilazi po zaplet i odnose između ključnih junaka u priči primetno značajnu dimenziju osvrta na korenite socioekonoomske promene pod kojima posrće Amerika danas. Ostaje nejasno zašto najpre Fincher okreće leđa tako važnoj dimenziji priče koje se prihvatio da je ispričevoda, a začuđenost biva i veća ako se ima u vidu da je upravo taj duh vremena u značajnoj meri upotpunio i doprineo celovitosti i sugestivnosti utiska koji su ostavili Borilački klub i Sedam.

Ako se ovaj propust da sagledati kao žrtva prinesena na oltar efektivnije žanrovske profilizacije priče o tom iznenađanom nestanku voljene i brižne supruge, teško je objasniti zašto se Fincher tako drastično držao prilično dubioznog stilskeg okvira. Naime, Fincher izražajni okvir za tu praktično potpuno savremenu američku priču nalazi u prilično doslovnoj rekreaciji vizuelnog identiteta, ali i duha televizijskih filmova trilerske provinijencije iz završne decenije XX veka. Štaviše, David

Fincher u sto pedeset minuta trajanja Iščezle ne uspeva da nam na iole uverljiv način pokaže zašto je to ruho doživeo i odabrao kao najpodesnije za ono na čemu počiva i što nudi ova i ovakva njegova Iščezla, te taj zahvat postaje tek možda iznuđena preferenca ključnih autora, a nikako nekakav viši koncept kadar da svojim tihim potencijalima obogati i ojača tako postavljenu i zaodnevnu priču.

Treća slaba tačka Fincherove Iščezle svakako ostaje glumačka podela. Naime, dok se bez mnogo premišljanja i vaganja da izreći sud da je uloga Amy možda i najpotpunija uloga u opusu vazda skrajnute Rosamund Pike, kao krajnje upitan ostaje odabir Bena Afflecka za lik sluđenog i optuženog muža – lik koji je funkcionisao među koricama knjige u potrebnju punoći, a koji je svakako ostao nedostižna meta za Affleckove trenutne glumačke kapacitete. Pod teretom ovde vidno smušene i nekonsekventne glume starijeg brata Afflecka, urušava se, sasvim očekivano i, nažalost, i dobar deo uverljivosti ove porodične misterije o borbi dve ipak nepomirljive naravi. Affleck niže poraz za porazom i u scenama u kojima ekran deli sa gomilom TV veterana (Kim Dickens, Sela Ward, Casey Wilson...), koji Iščezloj daruju barem nadahnutu glumačku priču u saglasju sa datim im prostorom i značajem u priči.

Ako upravo izneti argumenti, koji ne služe na čast Fincheru, Flynnovoj i Afflecku, uopšte mogu biti ostavljeni po strani, ostaje utisak da Iščezla golemi deo svog primetnog uspeha duguje upravo svojoj apartnoj poziciji. Preciznije rečeno, ovakvih filmova je (nedopustivo) malo u bioskopskoj ponudi, a tražnja za sličnim sadržajima očigledno postoji, te se Iščezla, opterećena bremenom krupnih autorskih pogrešnih odabira, nameće kao pažnje vredan kino-izazov. Ali to već nije samo priča o Fincherovom (novom) posrtaju i filmskoj adaptaciji koja nije dosegla ni polovinu potencijala knjiškog izvora, već je deo i odraz šire priče o dalekosežnijim manjkavostima, pa i prilično tužnom stanju stvari kada je savremeni repertoarski (ponajpre američki) film u pitanju.

AMY" CONTINUMENT 86°

LIVE FROM

LES RECHERCHES DE "L'ÉPATANT

Piše: Đorđe Bajić

Travelator

Režija: Dušan Milić

Uloge: Nikola Rakočević, Boris Isaković, Khetanya Henderson, Jack Dimich, Đorđe Đoković, Branka Šelić, Slavko Labović, Milan Jovanović Strongmen

Travelator je konačno, posle brojnih peripetija, doputovao u domaće bioskope. Opšte je poznato da domaći filmovi ponekad provedu i po više godina u postprodukciji – novca nikada nema dovoljno i svakakve komplikacije su moguće i očekivane. Čak i ako imamo sve to u vidu, čekanje na novi Milićev film se zaista odužilo. Snimanje je počelo još 2009. i trajalo je uz prekide pune tri godine. Nakon toga su nastupili problemi u postprodukciji, rad na specijalnim efektima se odužio, pa je premijera morala da sačeka. U međuvremenu Dušan Milić nije sedeo skrštenih ruku – snimio je dve sezone serije „Folk“, ali nije zaboravio ni na svoj treći dugometražni film (prva dva, Jagoda u supermarketu i Guča!, prikazani su 2003, odnosno 2006. godine). Napokon, pet godina nakon prve klape, Travelator je završen. Film je prvi put javno prikazan na Međunarodnom filmskom festivalu u Montrealu gde je osvojio nagradu za inovacije, da bi, nedugo posle toga, u novembru 2014, počeo da se prikazuje i u Srbiji.

Na prvi pogled, Milić je imao siguran hit u rukavu. Nakon uspeha Malog Buda, izgledalo je da se publika vraća domaćem filmu. Foršpan Travelatora je bio veoma atraktivan i obećavao je, za srpske (ne)uslove, atipičan i zanimljiv film – pre svega, bila je tu upečatljiva stilizacija u refnovskom maniru (dobar deo filma se odigrava u neonu Las Vegasa), te uzbudljive akcione sekvence kakvih u srpskom filmu nije do sada bilo. Glavna uloga u filmu je poverena jednom od najcenjenijih i najzaposlenijih glumaca mlađe generacije Nikoli Rakočeviću (Šišanje, Krugovi, Branio sam Mladu Bosnu), što je, bar se tako činilo, još samo više doprinisilo dopadljivosti čitavog projekta. Nažalost, nešto nije kliknulo i posetioci nisu nagnuli u bioskop. Zapravo, Travelator je imao šokantno lošu gledanost. Deo krivice je svakako na distributeru koji film nije dovoljno reklamirao i obezbedio mu odgovarajući broj projekcija, ali se ovaj debakl na blagajnama može objasniti i činjenicom da srpska publika nije bila spremna za film poput ovoga. Istina, Travelator nije klasični akcijaš već film koji žanr kombinuje sa umetničkim pristupom. U prve tri četvrtine Travelator je film stanja, a ne film zbivanja. To bi, obično, bio recept za katastrofu, ali su Milić i njegovi saradnici uspeli da iz postavke izvuku najviše što su mogli.

Priča Milićevog novog filma prati momka zvanog Slovenac (Nikola Rakočević), izbeglicu koji sa bolesnom majkom živi u Krnjači. Svoju tužnu egzistenciju Slovenac ublažava čestim posetama igraonici, a nedostatak novca rešava tako što za lokalne krimose obavlja prljave poslove. Kako

bi nabavio novac potreban za majčinu operaciju, Slovenac prihvata zadatak koji će ga odvesti u Las Vegas. Pošto se u filmu prepliću dve priče (Srbija i Amerika), isprva nije sasvim jasno da li je lasvegaski segment deo stvarnosti ili je u pitanju uobrazilja glavnog junaka. Ovo poigravanje filmu daje dodatnu dimenziju i čini ga, bez obzira na prilično standardni zaplet, neobičnim i drugačijim.

Pored Milića i Rakočevića, posebne pohvale zaslužuju direktor fotografije Petar Popović, koji je u gerilskim uslovima (ekipa nije imala dozvolu da snima u SAD), snimio vizuelno maestralan film, zatim vešti montažeri Milena Predić i Lazar Predojević, kao i kompozitor Aleksandar Randelović. Što se glumaca tiče, pored Rakočevića, koji je prisutan u gotovo svakom kadru, treba izdvojiti Borisa Isakovića, koji tumači Slovenčevu metu, i lepu američku glumicu/plesačicu Khetanyu Henderson. U nekim od sitnijih uloga su se našli glumci koji su poreklom sa ovih prostora, a karijeru uglavnom grade u inostranstvu: Slavko Labović i Željko Dimić alias Jack Dimich.

Travelator nije slučajno u Kanadi dobio nagradu za inovacije. U pitanju je moderan film u kome ima dosta eksperimentisanja sa formom. Istina, Travelator je, kako sam već istakao, više film stanja nego film zbivanja. Prve tri četvrtine filma su izuzetno atmosferične, ali se tokom njih ne dešava gotovo ništa. Oni koji su u bioskopsku salu ušli očekujući akcioni spektakl – sigurno su bili razočarani. Travelator je, u svojoj suštini, kamerni umetnički film. Poslednjih petnaestak minuta Travelatora donose iznenađujuće vešto snimljenu akcionu sekvencu koja bi mogla da se nađe i u nekom američkom ili zapadnoevropskom filmu. Milić vešto poentira i krešendom okončava najbolji film u svojoj dosadašnjoj karijeri i najbolji film koji je srpska kinematografija ponudila u godini iz nazna.

Piše: Dejan Dabić

Branio sam Mladu Bosnu

Režija: Srđan Koljević

Uloge: Nikola Rakočević, Vuk Kostić, Nebojša Glogovac, Vaja Dujović, Miloš Đurović, Marko Grabež, Marko Pavlović

Treći dugometražni igrani film („Sivi kamion crvene boje“, „Žena sa slomljenim nosom“...) koji kao reditelj potpisuje istaknuti scenarista Srđan Koljević, istovremeno je i jedini dugometražni igrani film u našoj zemlji koji se pozabavio pričom o Sarajevskom atentatu u godini obeležavanja stogodišnjice od početka Prvog svetskog rata; ovoga puta iz vizure Rudolfa Cistlera, mladog sarajevskog advokata – čija je majka bila Hrvatica, a otac Austrijanac – koji je dobio zadatak od Austro-Ugarske („Zavelo ih je moje nemačko prezime“) da, sa još nekoliko kolega, po službenoj dužnosti brani mladobosance nakon atentata. U dramaturškom smislu Koljević, koji je i scenarista filma, retrospektivno povezuje Prvi i Drugi svetski rat (možda je to i uticaj „Sarajevskog atentata“, Fadila Hadžića sa Brankom Milićevićem u ulozi ilegalca koji takođe iz perspektive Drugog svetskog rata, „čita“ ono što se dešavalo na početku Velikog rata, a možda je samo reč i o nenamernoj koincidenciji u pokušaju da se sažme obilje materijala u jednu prihvatljivu dramaturšku celinu); na početku filma Cistlera hapse ustaše za vreme NDH i sprovode u zloglasni Kerestinec (ali ga odatle izbavlja supruga Nemica kao što ćemo saznati na kraju filma) i tu, među zatvorenicima, on se priseća svog učešća u istorijskom sudskom procesu Gavrilu Principu i drugovima, posle kojeg je jedva sačuvao živu glavu i proteran je iz Sarajeva, ali je njegova odbrana, uprkos osuđujućim presudama njegovih branjenika, ušla u sve pravničke antologije (Cistler je osporavao pravni osnov optužnice ukazujući na pravne posledice aneksije Bosne i Hercegovine iz 1908. godine i na to da „kada je pravo odbačeno, država postaje samo veliko razbojništvo“).

Glavni dramski odnos u filmu uspostavlja se između Rudolfa Cistlera, na jednoj strani, i na

drugoj – između njegovog branjenika Veljka Čubrilovića i njegove supruge Jovanke; u ovom delu filma do izražaja dolaze Cistlerovi ljudski kvaliteti, dok će u sudnici težište ipak biti na njegovoj pravničkoj veštini. Zato je ovaj deo filma van sudnice najživotniji i emotivno najzbudljiviji (za to uveliko zasluže idu i na adresu sjajnih glumaca: Nikole Rakočevića koji likom Rudolfa Cistlera nastavlja niz sjajnih uloga poslednjih nekoliko godina, potvrđujući priznanje sa Berlinala „Zvezda u usponu“ evropske kinematografije, Vuka Kostića kao Veljka Čubrilovića, u jednoj od njegovih nesumnjivo najboljih filmskih uloga u karijeri, i debitantkinje Vaje Dujović, koja iznenađujuće zrelo donosi kompleksan lik Jovanke Čubrilović). Ostali deo filma čini standardno režirana sudska hronika – u kojoj su likovima Gavrilu Principu, Trifka Grabeža, Nedeljka Čabrinovića i ostalih, suprotstavljeni kao glavni antagonisti sudija Kurinaldi, Ivasjuk i Leo Pfefer – koja će verovatno do većeg izražaja doći onda kada „Branio sam Mladu Bosnu“ počne da se prikazuje kao petodelna TV serija (jedan od koproducenata čitavog projekta je i RTS). „Branio sam Mladu Bosnu“ u jednom svom dobrom delu koristi elemente televizijske estetike (to se pogotovo odnosi na scene enterijera iz sudnice koje su rediteljski rešene na standardan način), ali, bez obzira na to, treba pohvaliti Koljevićevu režiju koja je uklopila dobru fotografiju Gorana Volarevića i precizan montažni ritam Petra Putnikovića, iskusnog TV montažera, i zbog čega se film koji traje više od dva i po sata gleda sa interesovanjem i bez trunčice monotonije.

Nakon izlaska iz bioskopa, najjača emocija koju nosite sa sobom nije hrabri čin revolucionara koji su za ideje i otadžbinu bili spremni da daju živote pokrećući točak svetske istorije (o kojem znamo gotovo sve), već individualna hrabrost malog čoveka koji ni po koju cenu nije bio spreman da pogazi profesionalno i ljudsko dostojanstvo rizikujući sve ono što većina na njegovom mestu – ni onda, ni danas – ne bi smela (i prema kojem je učinjena nepravda, u smislu nedovoljne istorijske valorizacije, a to bi upravo mogla da bude dodatna misija ovog filma i televizijske serije). Jer, priča o Rudolfu Cistleru i mladobosancima veoma je potrebna današnjem gledaocu u Srbiji i kao putokaz za izlazak iz moralne kaljuge u kojem je ogrezlo celo naše društvo u svim slojevima, mnogo pre i mnogo više od jednog novog školskog časa okrenutog sprečavanju istorijskog revizionizma.

Preskakanje ajkule i nuklearkom na frižider

«Tačke posle kojih sjajan televizijski program postaje debakl»

Kada stvaralački tim popularnih televizijskih serija dosegne vrh svoje kreativnosti i kvalitet serije krene strmoglavo da opada (srazmerno sa gledanošću), neretko se dešava da takvo ostvarenje preskoči ajkulu pre no što se sasvim ugasi.

Preskakanje ajkule (eng. Jumping the Shark) termin je koji je nastao zahvaljujući televizijskoj seriji "Srećni dani" (Happy Days, 1974–1984), u kojoj je jedan od njenih aktera, popularni Artur Fonzareli Fonz, stavljen u situaciju da odeven u kožnu jaknu i šorts, vodenim skijama preskoči morskog psa. Skok je bio uspešan i masa je zadivljeno aplaudirala neustrašivom Fonzu. Ipak, masa ispred televizora nije bila baš tako oduševljena. Štaviše, takva besmislica rezultovala je gubljenjem i ono malo preostalih gledalaca i konačno – skidanjem serije sa televizijskog programa. Za preskakanje ajkule bi se moglo reći da je to očajnički potez stvaralaca, koji ima za cilj da privuče nove (ili makar da povрати izgu-

bljene) gledaoce serija u samrtnom ropcu. Međutim, takva neinventivna, nefunkcionalna i nadasve preterana akcija najčešće dovede do toga da agoniju programa pred gašenjem skrati, odnosno samo brže dovede do njegovog ukidanja. Istorija televizijskog programa prepuna je preskakača. Dejvid Linč i Mark Frost, tvorci "Tvin Piksa" (Twin Peaks, 1990–1991), planirali su da ne otkriju (ili bar mnogo kasnije da otkriju) ko je ubica Lore Palmer. Međutim, držanje gledalaca u neizvesnosti iziskivalo je neprestano stvaranje novih narativnih lukova, te je intriga vezana za glavni rasplet počela da opada, baš kao i interesovanje za ovaj šou. Frost i Linč su onda pribegli preskakanju ajkule, otkrivši već u petnaestoj

epizodi da je ubica upravo Lorin otac. Tvorci serije su tvrdili kako su od početka znali ko će biti ubica, ali je za mnoge ovo razrešenje bilo dovoljan razlog da "napuste" seriju, čije je gašenje bilo neminovno.

U seriji "Dekster" (Dexter, 2006–2013) počelo se sa skakutanjem već posle mastralne prve sezone. Prateći uspešni šablon prve sezone, snimljena je, nimalo inovativna, druga, kao i treća sezona, a onda se činilo da se serija vraća u kolosek uvođenjem Triniti ubice u ingenioznoj izvedbi Džona Litgoa, koji je pretio da će preoteti šou Deksteru. Međutim, na Deksterovom stolu za ubijanje završio je i on, a posle te sezone promenjen je gotovo čitav kreativni tim koji je radio na ovom ostvarenju. Novi scenaristi su konačno oterali Dekstera do duvara. Toliko su rešenja kojima su pribegavali bila nesrećna, da se slobodno može reći da nije bilo samo jednog preskakanja ajkule, već plejada istih. Ipak, neki od olimpijskih preskoka svakako su bili: zaljublivanje Deksterove sestre Deb u Dekstera (?!), zatim momenat kada ista ta Debra bira da ubije policijsku komesarku Laguertu, umesto da uhapsi brata (koji je serijski ubica), i kao fataliti, za kraj, Dekster, sociopata bez ikakvih emocija prema bližnjima, čovek čiji je modus "radim zato što to normalni ljudi rade", sa svog stola za ubijanje oslobađa Hanu i zaljubljuje se u nju, ženu koja iza sebe ima više mrtvih muževa, nego li Dekster dobrih epizoda. Ipak, serija je uspela da preživi čak osam sezona, sve do nimalo zadovoljavajućeg finala iz 2013. godine.

Ni medicinska drama "Uvod u anatomiju" (Grey's Anatomy, 2006–) nije izbegla da preskoči ajkulu, iako se emituje i dandanas. Naime, osamnaesta epizoda sedme sezone zapravo je koncipirana kao mjuzikl. Problem nije u glasovnim sposobnostima glumaca (neki od njih su se već oprobali na Brodveju), pa čak ni u samoj ideji da jedna od epizoda poprimi oblik mjuzikla (već je rađeno nešto slično i u seriji "Bafi – ubica vampira"), već u tome što nikako nije bilo vreme za takvu epizodu. Zaplet je bio vezan za strašnu nesreću zbog koje je život par važnijih likova visio o koncu, a gledali smo hirurge koji pevajući vrše operaciju nad njima. Takva groteska nije viđena ni u niškom Kliničkom centru.

Serija "Alias" (Alias, 2001–2006) imala je potencijal da postane veoma ozbiljna špijunska drama sa elementima naučne

fantastike. No, posle druge sezone pisanje scenarista postajalo je sve kritičnije, a fanovi su polako nestajali. Kako bi prodrmali već zadremale gledaoce, scenaristi su rešili da ubace šta-se-to-đođavola-desilo momenat, a to je bio trenutak kada je protagonista Von, vozeći se automobilom, priznao svojoj devojci kako to zapravo nije njegov pravi identitet i u tom trenutku ih udara drugo vozilo. Ovaj potez delovao je kontraproduktivno, ostavivši kraj malih ekrana samo po kojeg nostalgičara, a sam motiv otkrivanja identiteta okarakterisan je kao preskakanje ajkule.

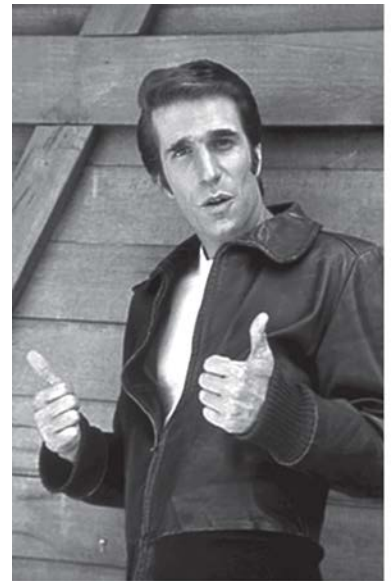
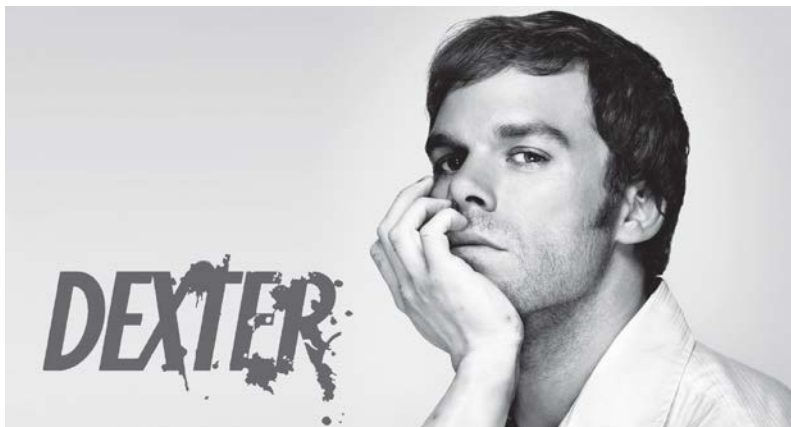
“Bekstvo iz zatvora” (Prison Break, 2005–2009), zatvorska drama u kojoj se govorilo o mladiću koji namerno dospeva u zatvor, kako bi iz istog izvukao brata, imala je potencijal da postane jedna od najboljih televizijskih serija ikada. Veoma pametno pisan scenario, bez mnogo rupa, a sa mnogo peripetija u radnji, nijednog njenog konzumenta nije navodio na to da će već u drugoj sezoni serija u potpunosti izgubiti originalnost. Sve što se zbivalo posle otvorenog kraja prve sezone (koji je sasvim valjano mogao da funkcioniše i kao kraj serije), navodilo je gledaoce jedino na prevrtanje očima.

Autori sitkoma “Vil i Grejs” (Will & Grace, 1998–2006), ostavši bez ideja za scenario, pribegli su (ne)slavnom metodu dovlačenja poznatih ličnosti u goste. Džek Blek, Demi Mur, Endi Garsija, Met Dejmon, Si Lo Grin, Britni Spirs samo su neke od popularnih ličnosti koje su prodefilovale kroz, do tada, vrlo jednostavan svet gej advokata Vila i njegove heteroseksualne prijateljice Grejs. Međutim, baš zbog ovog preskakanja ajkule pomoću slavnih, serija se završila neslavno.

Sa druge strane, postoje i one serije koje svoju gledanost gube zbog toga što ih napuste važni likovi koji su praktično nosioci tog programa, pa se scenaristi odlučuju da umesto gašenja zanemare ili opravdaju gubitak glumaca jeftinim trikovima ili glumačkim zamenama. Svakako, to je bio slučaj sa prvom tinejdžerskom sapunicom “Beverli Hils, 90210” (Beverly Hills, 90210, 1990–2000) iz koje je izašlo (i vraćalo se) mnoštvo likova, ali odlazak Dilana Mekeja na kraju šeste sezone mogao bi da se okarakterise kao najveće preskakanje ajkule u ovom šou (pogotovu ako se zna da se par godina kasnije, tačnije u devetoj sezoni, ponovo vratio). Slična stvar je i sa serijom “Dosijs Iks” (The X Files, 1993–2002), koju je napustio njen protagonista Molder, zbog toga što je Dejvid Duhovni morao da se posveti holivudskoj produkciji.

Preskakanje ajkule nije zaobišlo ni animirane serije, pa je tako u “Flistonsima” (The Flintstones, 1960–1966), potpuno bespotrebno uveden lik Velikog Gazua, malog, zelenog, levitirajućeg vanzemaljca, kojeg mogu da vide jedino Fred Kremenko i Barni, kao i njihova deca.

Međutim, možda se pitate, šta je sa igranim filmovima. Preskaču li oni ajkulu? Ono što je za televizijske serije preskakanje ajkule, za filmove je nuklearkom na frižider. Nuklearkom na frižider (eng. Nuke the Fridge) idiom je nastao zahvaljujući (ne)ostvarenju Stivena Spilberga – “Indijana Džons i kraljevstvo kristalne lobanje” (Indiana Jones and the Kingdom of the Crystal Skull, 2008), koji sadrži scenu u kojoj neustrašivi avanturista Indi spas od nuklearne bombe pronalazi u starom frižideru, sa kojim, zbog detonacije, preleti preko pola Meksika. Iz frižidera izađe neogreban i neozračen. Od tada je ovaj izraz sinonim za filmsku franšizu kojoj zbog svoje istrošenosti, preti debakl. Ipak, čega se pametan stidi, Spilberg se ponosi, pa je jednom prilikom ovaj proslavljeni reditelj izjavio kako se nimalo ne kaje zbog te neslavne scene sa frižiderom i da mu je čak i drago zbog toga što se iz njegove “male ideje” izrodila izreka sa kulturnim statusom.

Neki od filmova čiji su tvorci zajahali nuklearne bombe – kao major King u Kjubrikovom remek-delu “Dr Strendžlav” – su “Spajdermen 3” (Spider-Man 3, 2007), u kojem Piter Parker zaigra ispred bara naočigled zbunjenih prolaznika i, naravno, “Ratovi zvezda” sa besciljnim i na silu uvođenjem šaljivog vanzemaljca – Džar Džar Binksa.

Apsolutni šampion kategorije nuklearkom na frižider svakako je film “Betmen i Robin” (Batman & Robin, 1997). Da se razumemo, čitava Betmen franšiza iz 1989. godine nije najsjajnija, ali čak i film “Betmen zauvek”, u kojem je Majkla Kitona zamenio Val Kilmer, ima interesantnih momenata. U grozomornom delu Džozela Šumahera estetika Gotama ekvivalentna je džinovskoj, jeftinoj, kineskoj igrački, a sve što vredi u vezi sa mitom o Mračnom Vitezu ovde je odbačeno. Ovo ostvarenje se nema čime pohvaliti, osim svojom besmislenošću. Apsolutno ništa ne valja u ovom filmu: od odabira Džoržda Klunija za ulogu Betmena, preko Arnolda Švarcenegera u ulozi mentalno zaostalog Mister Friza, preko plastičnih superherojskih kostima, na kojima su istaknute bradavice. Film je takva nuklearna katastrofa, da je i sam reditelj istog odlučio da se javno izvini gledaocima.

S obzirom na to da smo u eri masovne televizijske i kinematografske produkcije, u eri u kojoj niske komercijalne strasti i bezidejnost lako dobru franšizu dovedu do aksiološke manjkavosti, ne sme nas iznenaditi ako naš omiljeni program preskoči ajkulu ili udari nuklearkom na frižider.

Piše: Aleksandar Radovanović

Vek džeza (17)

O prvim knjigama o džezu i o jednoj suštinskoj knjizi

Tokom pedesetih godina prošlog veka javilo se u Americi naglo bujanje publicistike o džezu. Pojavilo se mnoštvo istoriografskih, muzikoloških, (auto)biografskih i enciklopedijskih izdanja. Razlog za procvat literature o džezu verovatno leži u tome što njemu više nisu bila potrebna opravdanja, prikrivanja, niti maska eufemizama, iako je tokom prvih četrdeset godina svog postojanja na američku kulturnu scenu stizao koristeći sporedne ulaze, i bio pasivno zanemarivan ili aktivno preziran.

U bogatoj riznici dela posvećenih ovoj tematici posebno mesto zauzima knjiga Leroe Džounsa „Narod bluza“, koja je, na zadovoljstvo i iznenađenje domaćih isposnika džeza, dostupna i na srpskom jeziku („Utopija“, Beograd, 2008).

Avangardni i kontrakturni američki pisac, pesnik, dramaturg, esejista i politički aktivista Leroe Džouns, poznatiji po svom muslimanskom imenu Amiri Baraka, objavio je daleke 1963. godine knjigu „Blues People“, socioantropološku i muzikološku studiju o „crnačkoj muzici u beloj Americi“, kako stoji u podnaslovu knjige. Kada se pojavila, ova knjiga je predstavljala novi početak, prekretnicu u razumevanju afroameričke kulture sagledane kroz prizmu bluza, džeza i najranijih formi muzike crnih Amerikanaca.

Da bismo razumeli značaj i težinu ove knjige, moramo napraviti kratak i sumarni osvrt na izdanja koja su joj prethodila. Možda je najznačajnije što su bluz i džez prvi put nedvosmisleno prepoznati kao samosvojni i autentični muzički oblici, kao potpuno originalne tvorevine američkih crnaca. Takođe su se pojavile dragocene muzikološko-istorijske analize, posebno što se tiče uočavanja suštinskih razlika između crnačke i evroameričke koncertne muzike (Sidni Finkelstajn – „Jazz: A People's Music“, Andre Oder – „Jazz: Its Evolution and Essence, Joahim-Ernst Berent“, „Das Jazzbuch/The Jazz Book“). Dobili smo i bogato dokumentovana istoriografska istraživanja (Maršal Sterns – „The Story of Jazz“, Beri Julanov – „A History of Jazz in America“).

Ipak, ove knjige, neke više, neke manje, pate od svih dečjih bolesti kroz koje prolaze pionirski poduhvati. Na primer, knjiga Berija Julanova obiluje etnomuzikološkim predrasudama vezanim za afričko nasleđe afroameričke muzike, za njen nastanak i razvoj. On prilično glasno umanjuje značaj tog nasleđa i ističe kako više džeza možemo naći u muziciranju evropskih Cigana nego u čitavoj četi afričkih perkusionista. A interesantno je i njegovo, potpuno netačno, svrstavanje Bili Holidej u bluz pevačice!

Žatim, očigledna su i pogrešna vrednovanja pojedinih muzičara. Na primer, Pol Vajtman, jedan od tzv. „kraljeva džeza“, Gaj Lombard i Glen Miler u tim knjigama dobijaju gotovo isti prostor i status kao i Luj Armstrong, Džuk Elington ili Čarli Parker (umesto da Parkeru dodeli posebno poglavlje, Julanov, bez obzira na umerene pohvale i svoju naklonost prema modernim kretanjima u džezu, s njim završava u tri pasusa!). To pokazuje da ovi pisci, ne baš svi (ovde opet prednjači Julanov), još uvek nisu uspeali da naprave suštinsku – generičku – razliku između beskrvnog komercijalizma američke popularne muzike i autentičnog džeza. U stvari, entuzijazam i ushićenost ovih pisaca kao da nisu imali kraja. Oni su bili spremni, potpuno nekritično, da svakog muzičara koji se pojavi na sceni, maltene preko noći, zaogrnu plaštom genijalnosti. Izgleda da nigde nema toliko „genija“ kao u džezu i popularnoj muzici, jer su mnogi Salijeriji proglašavani Mocartom.

I konačno, ali ne i manje važno, rane knjige o džezu pate od promašenih predviđanja. Budući da je „džez - zvuk iznenađenja“, kako ga je jednom definisao Vitni Belije, ovi pisci su se uglavnom vezivali za recentna zbivanja, i aktuelni stil svog vremena proglašavali vrhuncem džeza, dok su gotovo redovno odbacivali novu muziku koja se istovremeno stvarala u nekom crnačkom getu, nazivajući je „nepromišljenim fanatizmom“ (kad je reč o bibapu) ili „antidžezom“ (kad je reč o fri-džežu). Dragoceni izuzeci su Net Hentof i Martin Vilijams, koji su uvek imali sluha za progresivne tendencije u džežu (vidi: Net Hentof – „Džezerski život“, „Utopija“, Beograd, 2012).

Moramo kulturu na umu da su ove knjige uglavnom pisali beli američki liberali, čije se poznavanje crnačke kulture završavalo s pločama ili u sporadičnim kontaktima sa crnim muzičarima u

klubovima. Međutim, Amerika je u to vreme još uvek bila oštro podvojena zemlja, segregacija je bila, samo desetak godina posle ukidanja ropstva, ozakonjena na svim nivoima društvenog života, i na drastičan način je uslovlila društvenu odvojenost crnaca i belaca, stvorivši ono što Džouns/Baraka naziva „kulturnim zaostajanjem“ bele Amerike u odnosu na crnu. Znanje bele Amerike o crnoj, tvrdi autor, uvek je bilo samo površno.

To su samo neki od razloga što je socioantropološka i muzikološka studija Džounsa/Barake predstavljala pravo otkrovenje. Ona je otvorila potpuno nov pristup u razumevanju crnačke kulture i muzike, i postala jedna od najreferentnijih i najuticajnijih knjiga, putokaz novoj generaciji istraživača. Ovaj afroamerički autor je suvereno razotkrio predrasude i demistifikovao legende koje su s vremenom postale opšta mesta izvitopereno utkana u priču o nastanku i razvoju bluza i džeza. I ne samo to. Džounsova/Barakina reinterpretacija razvoja i promena u formi crnačke muzike (od radnih pesama i spirituala, preko primitivnog, klasičnog i urbanog bluza, od njuorleanskog džeza i svinga, do bibapa i prve generacije fri-džez muzičara) relevantna je i za razumevanje recentnih kretanja u džežu, jer pruža sveže i podsticajno teorijsko i metodološko gledište. Aktuelnost ove knjige potvrđuje i činjenica da je ona do sada imala pet izdanja. Poslednje je objavljeno 1999. godine, 36 godina od prvog izdanja.

Džouns/Baraka polazi od pretpostavke da se crnačka muzika menjala kako se i on sam menjao, i piše: „Najizražajnije crnačka muzika bilo kog datog perioda veran je odraz onoga što crnac jeste, ona je portret crnca u Americi u tom određenom vremenu, ono što on misli da jeste, ono što on misli da je Amerika...“ On takođe smatra da je to nemoguće otkriti bez dubokog poniranja u društvenu istoriju američkih crnaca, bez razumevanja trnovite i mučne staze koju su crnci prešli od robova do (drugorazrednih) građana. Shodno tome, ova knjiga nužno progovara i o američkoj kulturi, ekonomiji i društvu, i od suštinske je važnosti za razumevanje ne samo odnosa crnaca i

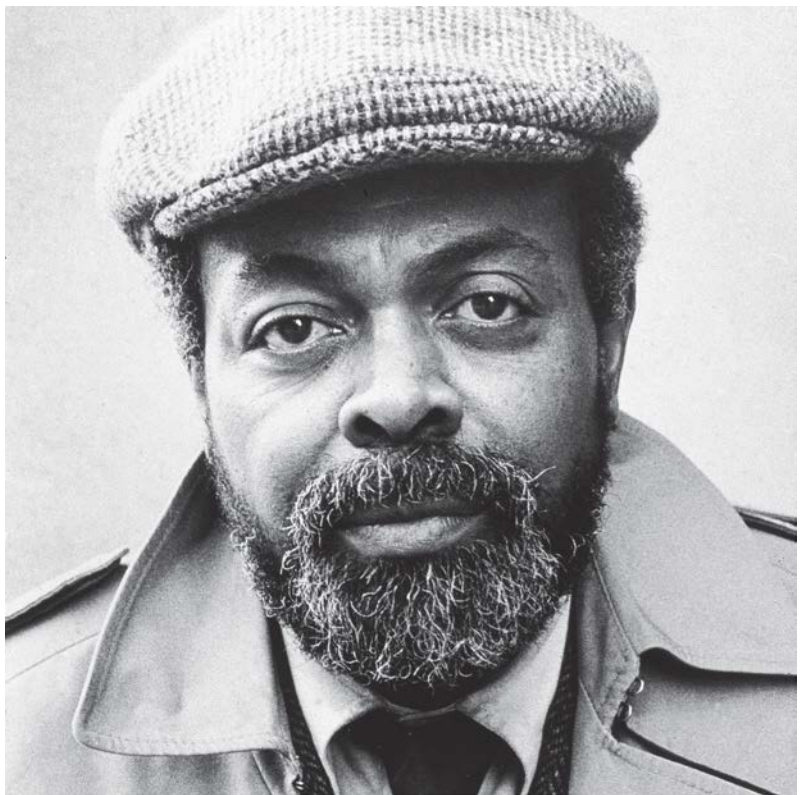
belaca, već i samih crnaca unutar crnačke populacije.

Još od ropstva, a posebno posle masovnog egzodusa crnaca u severne industrijske centre Amerike, došlo je do društvenog raslojavanja i rascepa među samim crncima. Od relativno homogene društvene i kulturne zajednice, crnci su se na svom putu ka glavnom toku američkog društva podelili u dva različita i suprotstavljena socijalna entiteta – jedan, koji su uglavnom činili siromašniji crnci, i drugi, koji je predstavljala crna buržoazija. Dok su ovi prvi težili da se što više prilagode Americi i „da postoje kao običan proizvod takvog prilagođavanja“, a da pritom ne zaborave i ne odbace svoj afroamerički etnički i kulturni identitet, dotle su ovi drugi poželeti asimilaciju, da potpuno nestanu unutar granica bele Amerike i da na oltaru „asimilacije i napretka“ zauvek izbrisu sve svoje crnačke karakteristike i potisnu svoje robovsko poreklo. Ovaj rascep između „slobodnjaka“ i „građana“ unutar crnačke zajednice od izuzetne je važnosti za razumevanje evolucije crne Amerike i njene kulture, smatra Džouns/Baraka. Zapravo, jedno od bitnih poglavlja autorove knjige zasniva se na kritičkom razmatranju krajnje anticrnačkih stavova crnačke buržoazije, koji su, između ostalog, bili tako očigledni u romanima rane afroameričke književnosti. Kako navodi autor, knjige ovih pisaca sadržale su iste predrasude i taštine koje su se mogle naći u romanima njihovih uzora, bele srednje klase.

Samo je muzika, možda zato što je svoju snagu i lepotu crpla iz dubina duše crnog čoveka i što su njene tradicije sprovodili oni crnci koji se nisu stideli svog etničkog i kulturnog identiteta, bila sposobna da preživi stalna i namerna razblaživanja crne srednje klase i uporne pozive na zaborav glavnog toka društva. Džouns/Baraka ističe da je autentična crnačka muzika uvek radikalna u kontekstu formalne američke kulture.

Kao i u njegovim ostalim delima, i u ovoj knjizi provejavo Džounsovo/ Barakino neumorno zalaganje da se američki crnci udalje od diktata asimilacije na koju ih stalno primorava bela Amerika, i okrenu sebi samima i sopstvenom iskustvu Amerike. A to iskustvo – od ropstva do današnjih dana – najočiglednije je, pokazuje autor, u evoluciji forme u crnačkoj muzici.

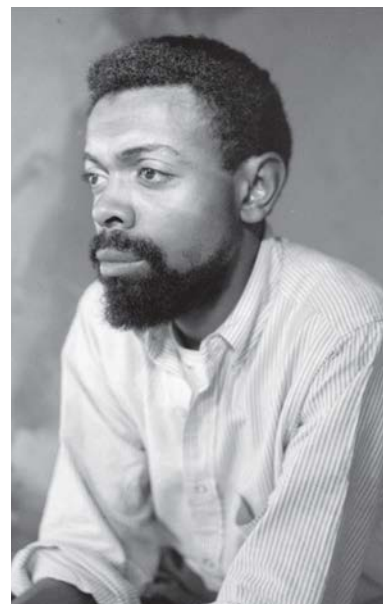
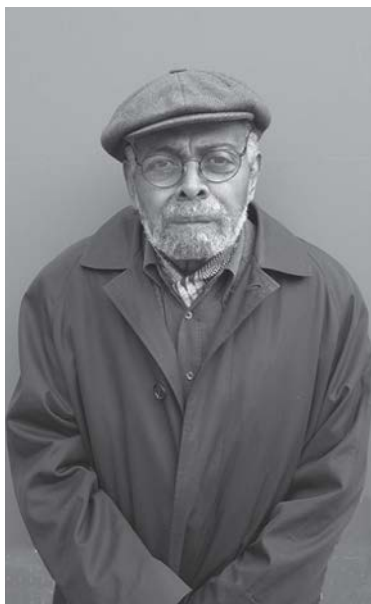
Bez obzira na to što je ovu knjigu pisao početkom radikalnih šezdesetih, u vreme borbe crnaca za građanska prava i uspona crne svesti, u kojoj je i sam bio politički i kulturno aktivan, Džouns/Baraka dalekosežno i tačno predviđa današnje stanje kada pri kraju knjige konstatuje „da ima mnogo više crnaca, džez muzičara i drugih koji su uspešno zakoračili u bezlični sindom formalne američke kulture i koji više ne mogu da shvate osnovnu društvenu i emocionalnu filozofiju koja je tradicionalno nadahnjivala afroameričku muziku“. To dalje može da znači, ako nam je

stalo do konsekventnosti, da se džez, nekada subverzivan i antiasimilacion, poslednjih decenija razblažio i, uz retke izuzetke, postao sastavni deo kulturnog establišmenta. Možda danas hip-hop, nekada muzički i jezički izraz siromašnih crnaca iz geta, nastavlja kritičku i radikalnu tradiciju crnačke muzike. Međutim, i rep se u skorašnje vreme, zbog svoje ogromne popularnosti i neraskidive sprege sa muzičkim, filmskim i šou-biznisom, u velikoj meri konformirao. Otuda među njegovim izvođačima imamo sve više bogatih skoro-

jevića koji su spremno odgovorili na materijalistički zov Amerike i brzo zaboravili da su, ne tako davno, bili izvan zidina grada.

Sve u svemu, nema sumnje da danas većina „crnih građana“ (a sve više i „slobodnjaka“ iz geta) nastavlja da potiskuje bilo kakvu vezu sa svojim afroameričkim identitetom i nastoji da se, najbrže što može, dovoljno očisti od boje i „smrada“, kako bi se ušunjala u glavni tok američkog društva. Zato i nije ništa neobično što je crnac postao predsednik jedne, ni bele, ni crne, već danas sive, Amerike.

- * One (1) 4 pack of Red Bull Light (one set)
- * Six (6) Assorted Vitamin Waters (one set) - Assorted flavors
- * Twelve (12) Assorted sodas (Ginger Ale, Diet Pepper, Diet Coke, Sprite, Orange Crush)
- * Assorted fruit juices (Orange/Apple/Cranberry one set)
- * Batches of GREEN TEA
- * Twelve (12) Batches of STILL water (Room temperature)
- * Twelve (12) Batches of STILL water (COLD)
- * One (1) 1/2 gallon of vodka (1/2 milk)
- * One (1) Container of Salvia
- * One (1) Container of Gummybuds
- * One (1) Large bag of vanilla chips
- * One (1) Small veggie tray w/ RANCH dip (NON KETO)
- * One (1) Small plate of cheese (non-melty, non-saucy) (NON ICE & whole wheat / healthy crackers)
- * One (1) Small deli tray with assorted meats (salami, turkey, ham, etc.) - (NON ICE)
- * Assorted condiments (ketchup, Mayonnaise, Mustard, etc)
- * A mix of assorted fresh fruit
- * One (1) Package of dried apples
- * One (1) Package of dried mangoes
- * One (1) Package of Dark Chocolate Covered Almonds
- * One (1) Whole roasted chicken (ROTI)
- * One (1) Large container of Luscious OR garlic hummus
- * One (1) Bag of PITA bread
- * One (1) Load of salad (bowl)
- * One (1) Small jar of peanut butter
- * One (1) Small jar of jelly (either grape, strawberry or raspberry)
- * Packages of Starfish (one packaged in water)

Sound check and show time water

- * Please have someone assist Lady Gaga in the stage for placement of two cases of small bottles of water, two times per show day. Check for "LADY GAGA" - sound check then just before "LADY GAGA" - show time. Water does not need to be flip-top caps. ANYTHING GOES! Room temperature is fine in its original box.

Rajder liste ili šta sve možeš da tražiš kad si poznati muzičar

Šta je zajedničko ljudskoj lobanji napunjenoj ljutim papričicama, kondomima u duginim bojama i uramljenoj slici princeze Lee iz "Ratova zvezda"? Sve te stavke svojevremeno su se našle na nekim od brojnih rajder listi svetski poznatih muzičara.

Dobri organizatori muzičkih dešavanja znaju da je za kvalitetan nastup nekog benda ili muzičara potrebno da ti izvođači budu zadovoljni pre, tokom i nakon svog nastupa. Da bi zaista i bilo tako, organizatori pre ugovorenog nastupa od izvođača dobijaju liste sa zahtevima, takozvane rajder liste (eng. Rider lists, The backstage lists), gde se, pored detaljnih uputstava o izgledu bine, ozvučenja i osvetljenja, nalaze i lični zahtevi izvođača o smeštaju, garderobama u bekstejdžu i hrani.

Rajder liste najčešće predstavljaju spisak tehničko-scenskih, ali i egocentrično-bizarnih zahteva izvođača. Njima se definiše npr. kakvi treba da budu priključci za struju na bini, kog napona i kakvo treba da bude nezavisno napajanje (ukoliko dođe do havarije i lokalna centrala ispadne)...

U suštini, rajder lista služi da bi se izbegle improvizacije i neprijatna iznenađenja na turnejama.

Prvu rajder listu sačinili su članovi benda **Van Halen** koji su tražili "M&M" čokoladne bombone, s tim da su iz činije morale da budu izbačene sve bombone braon boje. Članovi benda kasnije su objasnili da im je za bombone sasvim svejedno i da su tako hteli da provere da li organizatori čitaju rajder liste u potpunosti i do kraja: "Ako nađem braon bombone, mogu da budem siguran da će biti tehničkih propusta i da moramo da testiramo celu scenu", razjasnio je jednom prilikom Dejvid Li Rot.

Testiranje organizatora ili najekscentrik?

Današnje rajder liste, zavisno od muzičkog žanra, obiluju prvenstveno prohtevima samih muzičara dok je tehnički deo manje-više isti i zavisi od prostora gde se nastupa, veličine bine, da li je samostalni nastup ili u okviru festivala... S obzirom na to da mnogi koji se danas bave novinarstvom ne razumeju ni pola od onoga što piše u tehničkom delu rajdera, do javnosti obično dođe deo zahteva vezanih za bekstejdž, catering i lične prohteve samih izvođača. Mnogi od tih zahteva su nužni, neki su simpatični, a neki čak i morbidi.

Ostalo je zabeleženo da su **Led Zeppelin** u svakom bekstejdžu morali da čekaju pegla i daska za peglanje, dok su na vrhuncu slave **Beasty Boys** tražili da ih u garderobi obavezno sačekaju kondomi u duginim bojama. Makarone sa sirom bile su uslov da Nirvana pregovara o bilo kakvom nastupu.

Johnny Cash jednom je tražio američku zastavu toliko veliku da je može jasno videti svaki posetilac koncerta ponaosob.

Paul McCartney preferira biljni svet. To se vidi i po bekstejdževima u kojima boravi, pošto zahteva da se u njima nalazi devetnaest olistalih biljaka visine šest stopa, i četiri biljke od četiri stope.

Red Hot Chili Peppers zahtevaju čist donji veš u bekstejdžu. Momci su poznati po svojoj spritualnosti, te su tako 2000. godine imali nekoliko zahteva u cilju „održanja njihove duhovne ravnoteže“. Zato su tražili aromatične sveće, svež koren đumbira, sveži sok od papaje i 24 jednolitarske flaše obične vode sa planinskog izvora sa Havaja ili iz Australije. Bend je takođe zahtevao malu, tepisima pokrivenu sobu, isključivo za meditaciju. Židovi sobe trebalo je da budu ofarbani u određenu boju od njene srednje do tamne nijanse, ali nikako u plavu.

Frontmen benda **Guns'n'Roses** Axl Rose tražio je četvrtastu dinju kakva se uzgaja samo u Aziji. Mada, među prvim zahtevima su mu topla voda i med, koji isključivo mora biti „Sue Bee“.

Organizator nastupa benda **Motley Crue** mora da obezbedi: majonez, poseban senf (Pupon dižon), bou od tri metra, mitraljez i spisak lokalnih sastanaka anonimnih alkoholičara.

Zahtevi **Jamesa Browna** su bili u skladu sa pesmom "Sex Machine". Tražio je jednom prilikom dve

devojke starosti ispod 21 godine i fen za kosu. **Marilyn Manson** je tražio nešto slično. Prostitutku, ali isključivo ćelavu, bez zuba, isključivo «haribo» gumene bombone, kokice napravljene u mikrotalasnoj rerni, apsint i da u bekstejdžu bude što je moguće hladnije.

Iggy Pop (The Stooges) u rajderu navodi da mu treba brokoli koji će isključivo bacati u kantu, sedam patuljaka iz „Snežane i sedam patuljaka“, s tim da nije bitna njihova veličina koliko njihov stav.

Ukoliko se nastup **Foo Fightersa** padne u sredu, oni zahtevaju govedu supu sa kne-dlma. Inače, momci često svoj rajder "začine" humorom, te tako oni zahtevaju slaninu koju zovu "božja valuta" ili "upozoravaju" da: "Ukoliko nemate plastične čaše od 16oz (plastične čaše srednje veličine, prim. aut.), molimo vas, pronađite prodavnicu koja ih prodaje i onda ponudite prodavcu neku valutu u zamenu za tražene čaše. Još jednom, imate vremena od trenutka našeg angažovanja da pronađete ove stvari. **Pokrećemo catering džihad ukoliko ne dobijemo ove čaše.**"

Kada su na turneji, **Korn** vole da budu okruženi rock friendly advokatima, doktorima, zubarima i kiropraktičarima.

Bekstejdž bez alkohola žele i **AC/DC** koji u svom rajderu navode da pre nastupa u bekstejdžu ne žele pivo već samo krekeri i sir. Momci iz benda **Slayer** su na Fun Fun Fun Festu 2011. tražili 50 hiljada živih pčela, 100 snežnobelih koza za klanje, kišobrane otporne na krv, plitke činije za sendviče poređane u obliku pentagrama i jednu ljudsku lobanju napunjenu ljutim papričicama. Na njihovom rajderu su bile i četiri Lite-Brite kutije (šablon sa raznobojnim plastičnim iglicama – boc-kicama, koje se ubadaju u šablon i mogu da svetle u mraku, prim. aut.), deset kutija dečijeg voćnog jogurta Go-Gurt, sto za ping-pong, Zamboni (mašina za čišćenje leda, prim.aut.), četiri crne lopte za jogu, DVD boks set serije "Hogan's Heroes" i "dve kutije za cipele da sakrijemo naše Gremi nagrade (ne ispisujte "Gremi" na kutijama)".

Prema rajderu iz 2010. godine, **Tenacious D** (Jack Black i Kyle Gass) tražili su da se u

njihovoj glavnoj garderobi nađu dnevne novine (NY Times, USA Today i neke lokalne) i boca braon senfa koji „mora biti VEOMA ukusan“, dok prostorija za druženje mora biti snabdevena senfom koji je „podjednako ukusan kao onaj iz garderobe benda. Pored toga, tu se mora naći i velika crna čokolada (sa najvećim mogućim procentom čokolade), kao i veliki oval sa čuretinom i tanjir sa sirom (odabrani čedar).

Slike i naše prilike

Kada su maja 2013. godine **Depeche Mode** nastupali u Beogradu, pored standardnih 100 kg leda, masera i boca sa kiseonikom za scenski nastup, frontmen benda Dave Gaham tražio je da u njegovom ličnom obezbeđenju budu isključivo žene.

Rajder lista benda **Faith No More** za nastup iz 2012. (Belgrade calling) u Srbiji imala je preko 100 strana. Organizatori su bendu na Ušće morali da dopreme mašine za pranje i sušenje veša, da im obezbede zaseban internet i tuševu, kao i jednog malog majmuna koji će se zvati Eksl (svaka sličnost sa imenom pevača G'N'R je svakako namerna). Tako je u bekstejdžu trebalo obezbediti 24 peškira bele boje koji su morali biti mekani kao „male zeke tokom toplog letnjeg dana dok se na livadi igraju sa braćom i sestrama“. Iza i oko scene Patona je trebalo da sačeka cveće i to: poljsko, svadbeni aranžmani, pogrebni vencici i drugo grobljansko cveće, pa čak i uvelo cveće jer „svako cveće dolazi u obzir i trebaće nam mnogo, mnogo cveća, čak i onda kada pomislite da ga ima baš, baš dosta, to neće biti dovoljno“, navedeno je u rajderu.

Nasuprot svetskim, domaći muzičari nisu baš toliko zahtevni kada su rajder liste u pitanju. Prema rečima jednog od najaktivnijih organizatora muzičkih dešavanja u Nišu Veroljuba Vecka Radojkovića, mnogi bendovi su prijateljski nastrojani i sve se rešava u hodu jer su to sve urbani ljudi koji su skromni: „Većina domaćih bendova ili bendova iz regiona sa kojima ja radim dolaze kombijem i donose svoju binsku opremu, tako da tu nema neke velike priče oko detalja koja se pojačala ili bubnjevi traže. Kada je reč o smeštaju, zahtevi su uvek strogi, mada zavisi... Nekad se samo proslede zahtevi, a nekad se dogovaramo zajedno.“ Muzičari nisu mnogo izbirljivi ni kada je hrana u pitanju. „Domaće bendove uglavnom vodimo u kafanu jer svi vole dobru domaću hranu i rakijicu. Čak su i „Hladno pivo“ i Rundek sa pratećim bendom uživali u niškom roštilju, domaćoj hrani i piću.“

Slična iskustva sa muzičarima ima i Nikola Jovanović Johnny, koji je u Niš dovodio i domaće, ali i inostrane izvođače. „Domaći bendovi nisu zahtevni i zadovoljavaju se kafanom, odnosno roštiljem, a od pića najčešće ide pivo i neko energetsko piće“, započinje svoje izlaganje Nikola. „**Goblini** su tražili flašu burbona i flašu lozovače „13 juli“, dva-tri paketa negazirane vode u flašicama i desetak piva, a od klope

Cheese Tray
Assorted fresh, natural cheeses, including jack, muenster, cheddar, brie, mozzarella and pepper cheese
Assorted crackers

Vegetables
Fresh, cut vegetable platter, including carrots, celery, tomatoes, scallions, broccoli and cauliflower
Assorted dips

Fruit
Fresh fruit platter, including apples, oranges, grapes, pears, melons, kiwi fruit and whole bananas

Hot Drinks
Hot coffee (brewed, not instant)
Hot water (for tea)
Lipton tea bags
Natural and herbal tea bags (e.g., Celestial Seasonings)
One (1) lb. Tupelo honey
Twelve (12) fresh lemons (with knife and cutting board)
Cream and sugar

NOTE: Water and coffee must be kept hot continuously with electric hot plates, urns or other suitable devices.

Munchies
Potato chips with assorted dips
Nuts
Pretzels
➔ M & M's (WARNING: ABSOLUTELY NO BROWN ONES)
Twelve (12) Reese's peanut butter cups
Twelve (12) assorted Dannon yogurt (on ice)

Supplies
Forty-eight (48) large, bath-size cloth towels
One hundred (100) cups for cold drinks (16 oz., waxed paper)
Fifty (50) styrofoam cups (minimum 10 oz.) for hot drinks
Plates and bowls (not paper or plastic)
Forks, knives and spoons (metal, not plastic)
Serving utensils, corkscrew, bottle and can openers
Salt and pepper (in shakers)
Tablecloths
Napkins (paper)
Two (2) large bars Ivory soap
➔ One (1) large tube KY Jelly
Three (3) packs Marlboro cigarettes (box)
Ashtrays and matches
Ice (for use in drinks)
Two (2) large garbage cans with plastic liners (for trash)

meso. Koliko se sećam, Petar Jelić i Slobodan Jurišić iz **YU grupe** su slistili po nekoliko duplih žestokih pića.“

Nikola tvrdi da ni inostrani muzičari nisu preterano zahtevni kada je hrana u pitanju, a to potvrđuje primerom muzičara **Blaze Bayleya** koji je tražio srpski roštilj, lazanje, zaječarsko pivo i vino.

Džezeri – najskromniji muzičari

Učesnici najrespektabilnijeg domaćeg džez festivala Nišvilla sigurno su jedni od najskromnijih izvođača kada su rajder liste u pitanju. Rajder liste su deo ugovora i njima se definišu catering, bekstejdž, tehnička oprema..., a u honorare ne ulaze: smeštaj, hrana i prevoz od aerodroma.

Jedan od organizatora i promotera Nišvilla Veroljub Radojković navodi da je u rajderima izvođača Nišvilla do tančana definisano šta može, a šta ne može od hrane. Traži se sveže voće, sokovi, čajevi... Mnogi muzičari vole srpsku rakiju, ali i makedonska i crnogorska vina i oduševu se kada im se ponudi neki domaći specijalitet, npr. pite sa oblačinskom višnjom ili neprskanim jabukama. „Sviđaju im se lokalna vina i piva. Recimo **Blues Brothers** su tražili 24 konzerve lokalnog piva,

veliko kralje zvono (vrsta perkusije) i kofu leda na kraju nastupa (da bi treći pevač hladio ruke nakon nastupa jer mu ruke bride od usne harmonike), Hammond orgulje, Fender pojačalo sa crvenim dugmičima...“

Solomon Burke, jedan od najznačajnijih pevača u istoriji soula i ritma & bluz, povodom nastupa 2010. godine (inače, njegov preposlednji nastup, prim.aut.), tražio je u svom rajderu 100 crvenih ruža očišćenih od trnja, hidrauličnu dizalicu da se podigne na binu, presto na kome mora da sedi tokom izvođenja, veliki krevet...

S obzirom na nedostatak finansijske podrške, prvenstveno države, organizatori festivala igraju na dovitljivost, ali i razumevanje menadžmenta izvođača. I koliko god ga država ignorisala, Nišville je već cenjen festival u svetu, a njegovi najbolji promotori upravo su zadovoljni izvođači koji se vraćaju ili ostaju da rade radionice. „**Candy Dulfer** je nakon svog prvog nastupa na Nišvillu, prilikom gostovanja na nacionalnoj televiziji u Holandiji, pustila svoje snimke sa tog nastupa. Nakon toga iz Holandije nam je stiglo preko sto ponuda za nastup na Nišvillu“, obrazložio je Radojković.

Piše: Miloš Najdanović

Columbia, 2014.

Pink Floyd

The Endless river

Btw Pink Floyd album out in October is called "The Endless River". Based on 1994 sessions is Rick Wright's swansong and very beautiful. – Jedan tvit iz jula koji je uzdrmao svakoga ko iole zna nešto o muzici, a objavila ga je Poli Samson, lepša polovina Dejvida Gilmora. Mislili smo da će ova rečenica promeniti svet, kao da nam nije dosta što se snimaju novi Star Wars filmovi, jer ćemo posle 20 godina moći da čujemo i novi album Pink Flojda. Bio sam oduševljen, a bogami i pomalo uplašen.

Razloga za strah bilo je mnogo. Hoće li to zvučati kao neki od klasičnih Flojdova, hoće li biti Votersa, hoće li majstori objasniti današnjoj deci kako se pravi album... odgovor je na sve – ne, i neće Y generacija dobiti jedan „Dark Side of The Moon“ svog vremena, makar ne od Flojdovaca, to je sada već zagarantovano. Nažalost, nismo dobili ni novi „The Division Bell“ već ono što je preostalo sa njega.

No, pre svega toga, vratimo se unazad i osvrnimo na samu karijeru benda. Osnovani su 1965. godine u Londonu, u vremenu kada je LSD upumpavao kreativnost u muzičke mozgove i iznedrio psihodelični rok. Vodio ih je na početku Sid Bare, sa kojim je bend objavio samo dva albuma, a opet dovoljno da uđe u legende. Druga faza benda i ona najbitnija funkcionisala je kao sklop kreativne genijalnosti Rodžera Votersa, Dejvida Gilmora, Nika Mejsona i Rika Vrajta, i 70-ih su važili za najveći bend na planeti koji eto i duboko u prvoj deceniji XXI veka niko ne može da dostigne. „The Dark Side of The Moon“, „Wish You Were Here“, „Animals“ i „The Wall“ su predstavljali vrhunac benda, koji je urušen kada su unutrašnje svađe i egoizmi rasturili mašineriju. Izgnanstvo Rodžera Votersa predstavljalo je novo, poslednje poglavlje u radu Pink Flojda i okretanje komercijalnijem, melodičnijem i mekšem zvuku čiji je vrhunac bio „The Division Bell“ iz 1994. godine. Od tada je Voters gradio solo karijeru, a ostatak benda je služio kao podrška Dejvidu Gilmoru u njegovim solo poduhvatima. Nakon Vrajtove smrti bilo je jasno da više nikada nećemo videti Pink Flojd ponovo na okupu.

Fanovi su uvek bili čudna sorta ljudi, zato je i termin potekao od „fanatik“ ili „fanatizam“. Ima ih svakakvih (ima gi razni, što bi naš narod rekao), od zadržanih do potpunih idiota, i svaki bend ima svoju fan bazu. Flojdovci se dele na nekoliko sorti: Prva – koji kažu da je Pink Flojd jedino bitan bio kada je sa njima bio Sid Bare. Takvima treba oduzeti pravo na slobodu govora i mišljenja, a možda preispitati i njihovo mentalno zdravlje. Druga – oni za koje je Pink Flojd mrtav i neslušljiv postao odlaskom Rodžera Votersa (pomalo ekstremno, ali svi fakti idu u prilog ovom razmišljanju); Treća – oni koji umeju da cene i poštuju svaku fazu u radu benda i gledaju na to kao evoluciju jednog muzičkog sastava. I upravo su oni najveći fanovi, najverniji. Da ne bi ispalo da je ovo baljezganje

samo popunjavanje praznog prostora, ova klasifikacija bila je bitna da bi se razumele reakcije ljudi i muzičkih profesionalaca na novi album „Endless River“. Treba čovek biti ekstremni ego-paćenik da misli da je vredan kritikovanja bilo kog Pink Flojdovog albuma. Možemo samo konstatovati neke stvari i dati opservacije, ali reći da nešto iz njihove radionice ne valja, jeste jedna velika zajebancija. Rolingstonsi i Bitlsi mogu da budu najveći bendovi na svetu, ali Pink Flojd su jedini na svetu koji znaju kako konstantno snimati vrhunske albume. Nije „Endless River“ njihov opus magnus, ali je prijatan, slušljiv, profesionalan i opet studijski savršeno urađen.

Novi album je poslednja počast klavijaturisti Ričardu Rajtu, značajnom članu ovog benda. Čak i Voters, koji ga je otpustio iz benda, znao je da ne može bez njega da radi, pa ga je plaćao honorarno da snima i nastupa sa njima, iako zvanično više nije bio deo benda. Gilmor je odmah rekao da ovde neće biti novog materijala. Nije ovo bila ni nedovršena simfonija, ovo je, budimo iskreni, ono što se u muzičkom svetu naziva B strana. Ovo je druga (ne mračna) strana „The Division Bell“. Pesme nastale pre 20 godina sada su samo ispolirane, doručene i napokon upakovane i objavljene. Jednočasovni instrumentalni užitak, poslednji trzaj britanskih majstora, oda je ne samo pokojnom Ričardu Rajtu već i samom Pink Flojdu. Pretežno instrumentalan, odiše duhom „Division bell-a“, zadirkuje zvonima „High Hopes-a“, kompjuterskim glasom Stivena Hokinga i na kraju ubitačnom oproštajnom baladom „Louder Than Words“, koju je napisala Gilmorova žena.

Veliko je pitanje zašto je Pink Flojd ovakvim delom želeo da se vrati na scenu (ne u bukvalnom smislu te reči). Novca imaju za još dva života, uspeha imaju, Gilmor ima sjajnu solo karijeru. Možda da bi nervirali Votersa, jer je sa „The Wall“ turnejom raspametio svet, a možda i samo zarad fanova. Ko bi ga znao. Ja želim da verujem da su jednostavno Gilmor i Mejson rešili da jednim poslednjim albumom Pink Flojd pošalju na poslednju, večnu, plovidbu beskrajnog rekoma.

Piše: Miloš Najdanović

Harvest, 2014

TV on the Radio

Seeds

Kamen temeljac novog poglavlja u radu benda

Jedan od omiljenih modernih bendova Dejvida Bouvija (uz Arcade Fire, naravno) je bruklinski eksperimentalni sastav TV on the Radio. Odličan bend, presečen tragedijom nakon izdavanja albuma *Nine Types of Light*, imao je poteškoća sa snimanjem i objavljivanjem novog albuma.

U aprilu 2011. godine, nakon teške bolesti, preminuo je njihov basista Džerard Smit. Snimati ponovo i ići na turneju bez jednog od originalnih članova je prava noćna mora za svaki bend, i jedan od najvećih ispita koji muzičari moraju da prebrode. Tragedija je bend potresla privatno, ali nije mnogo uticala na profesionalizam i novi album. Ako bih morao da procenim, rekao bih da je pesma „Careful you“ jedina oda pokojnom Smitu. I know it's best to say goodbye / But I can't seem to move away, na prvi pogled ljubavna, ali možda opet samo vešto ispletana počast

njihovom prijatelju.

Bend je proces snimanja odužio, a bilo je i problema oko izdavača. Naime, ušli su u sudski spor sa bivšom izdavačkom kućom. Na kraju je to ispalo dobro za bend jer su odlučili

Piše: Miloš Najdanović

Columbia, 2014

Leonard Cohen

Popular Problems

Bez starca nema udarca

Doživeti 80. godinu i pritom biti zdrav i pribran je već samo po sebi veliki uspeh. A naći energije, snage i volje da prolazite kroz naporan proces snimanja muzičkog albuma je vredno naklona i samo ta pomisao je već jedna velika pobjeda za Koenom, bez zalaženja u kvalitet albuma.

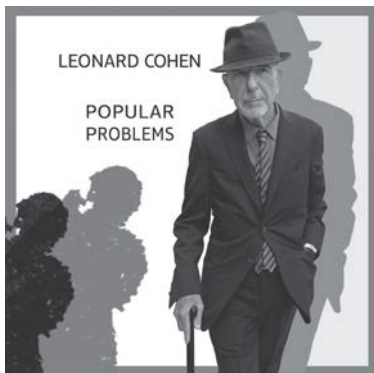
U ovom slučaju i kada zađemo u kvalitet albuma, nailazimo na novo oduševljenje. Već početna numeracija krije jako zanimljive stihove, koji možda malo pojašnjavaju koncepciju albuma:

... I'm slowing down the tune/I never liked it fast.../It's not because I'm old/It's not the life I led/I always liked it slow...

Grubo prevedeno, jedno tumačenje bi bilo da ne brinemo što je usporio na albumu, što sve ređe izdaje albume, manje nastupa... nije to zato što je Koen ostario, već zato što tako voli. Hej, čovek je zaslužio da se njegovi albumi iščekuju i da ih natenane pripremi kako bi bili

što bolji.

Leonard nikada nije bio rokenrol zvezda, nije bio ni pevač. Pevač u pravom smislu te reči, velikog raspona glasa, izuzetnih vokalnih sposobnosti, već je i u tom pogledu bio pesnik. On ne peva svoje stihove on ih recituje.

da album snimaju u studiju svog člana Dejva Siteka, da ga on producira i, povrh svega, da album objave za njegovu izdavačku kuću (iako je ipak objavljen na kraju za „Harvest records“). To je značilo da je bend imao studio stalno na raspolaganju i da su mogli maksimalno da se posvete procesu snimanja. Rezultati svega toga su fantastični. Pravi album za uživanje i možda njihov najbolji u karijeri. Slojeviti aranžmani, a opet ne previše komplikovani, koji, iako je bend eksperimentalan, nikada melodičnije nisu zvučali. Muzika lako ulazi u glavu i pravi haos po nervnim ćelijama. Umiljat glas Tunda Adebimpa naterać vas na njihanje uz svaku pesmu — počev od mile i romantične (iako ima elemente epitafa) „Careful you“ sa francuskim uvodnim stihovima *Oui je t'aime, oui je t'aime / À demain, à la prochaine*, preko vesele, pozitivne „Could You“, adrenalinske „Lazeray“, pa do sarkastičnog prvog singla „Happy Idiot“.

Ima i slabijih pesama na albumu, ali je celokupan utisak o ploči koja je manje elektronska odličan. Zapravo, ima ovde dosta elektronike, ali nije akcenat na njoj već je ona odličan sastavni deo celog sklopa albuma. „Seeds“ je novo poglavlje u eri benda koji je primer kvalitetnog modernog sastava, izdržljivosti i spremnosti da se prevaziđu sve prepreke koje sudbina nameće. Mogu reći da su uspešno posadili „seme“ onoga što će, nadamo se, biti voćem bogato drvo.

Tako je i na „Popular problems“. Osećajno, strpljivo, pažljivo pripoveda pisanu reč a pevački album iznose fenomenalno uklopljeni prateći vokali. Bilo da ti vokali glasno odjekuju u refrenu „Slow“, samo uskaču u „Almost Like The Blues“ ili duetiraju sa Koenom u „A street“, oni su glavna tačka albuma, naravno uz same stihove.

Druga bitna stavka izdanja su instrumentalni aranžmani koje je osmislio producent Patrik Leonard. Mahom džezerski, dosta klavira/sintisajzera, kontrabasa i violina. Gitare ima tek ponegde, na primer, gitara i violina nose „You Got Me Singing“. Naravno ima puno slojeva u svim pesmama, svaka je priča za sebe. U tom smislu na samoj sredini odskače „Did I Ever Love You“ koja je ritmički znatno brža od svih ostalih pesama, pogotovo u refrenu.

Tematski, to „popularni problemi“ očigledno se ne odnosi na moderne probleme, već one ustaljene i uvek aktuelne. A takva je očigledno samo jedna... ljubav. Nema širih društvenih i političkih tema, ipak je to Koen gde ga uvek boli neka Suzana, Marijana ili Heder.

Sve gore navedeno, uklopljeno u jednu celinu nazvanu „Popular Problems“, predstavlja izuzetnu kolekciju uspavanki, valcera, balada koja potvrđuje izreku „Bez starca nema udarca!“

Top lista

najbolji niški albumi u 2014.

Da cela priča o nezavisnim niškim izdavačkim kućama iz prošlog broja nije samo puko naklapanje, dokazuje i ova lista za čije sastavljanje nismo morali da mrdnemo dalje od naplatne rampe, odnosno od Niške Banje. Jeste bilo odličnih albuma u celoj zemlji, ali evidentno je da dobar deo njih dolazi upravo iz Niša. Možda se vinogradi neće složiti, ali prošlogodišnja berba je bila jako dobra za ove krajeve. Čak toliko da neki dobri albumi nisu uspeli da se uguraju na listu. One koje jesu pogledajte u nastavku i slobodno zanemarite redosled.

Eyot - Similarity

Eyot je jedini, verovatno u istoriji savremene muzike, za koji možemo sa ponosom reći da je stekao status svetskog benda. Njihovu prepoznatljivu džez rok fuziju koju su još na startu karijere kritičari okarakterisali kao da „Nirvana svira džez“ na novom albumu su obogatili i duvačkom sekcijom zahvaljujući saradnji sa bristolskim bendom Get The Blessing i producentom Džimom Barom, koji je pre GTB svirao bas u čuvenom trip hop sastavu Portishead. Sve progresivniji, sve moderniji, sve bolji. Odavno prevazišli status niškog benda, ali opet ne zaboravljaju svoj grad, te često u njemu drže svirke. Kada već ne možemo u Italiji ili Dubaiju na džez festivalu da ih slušamo, makar možemo u našem Feedbacku, Pozorištu ili povremeno na bini Nišville džez festivala.

Dok7 - Ni 5 ni 6

Nišlijama je ovo drugi album, ali prvi za veću izdavačku kuću, tako da napokon u prodaji imaju i fizičko izdanje diska. Novina je da je ceo album otpevao gitarista Milutin Popović i da je odradio dobar posao, u skladu sa svojim

vokalnim mogućnostima i zahtevima muzike, ali svakako da tu ima prostora za napredak. No, to je u pank muzici u drugom planu, bitni su ritam i stihovi, a tu je kod Dok7 sve na mestu. Tekstovi se ne bave socijalno-političkim temama već svakodnevicom mladih ljudi i njihovih ličnih problema. Veselo, ritmično, pevljivo pod velikim uticajem popa i kalifornijskog panka. Preko toga, bend ima već zavidnu bazu fanova po Srbiji, pa čak i u Crnoj Gori kao pobratimski bend sa čuvenim Došli smo da sviramo. Plene energijom na bini, ne libe se da kažu šta misle i za razliku od mnogih pankera i u spotove ulažu dosta novca. Novi album proslavili su pred domaćom publikom u punom niškom Feedbacku sa mnoštvo gostiju iz drugih im bendova.

Greenfingers - Rhizome

Nišlije nisu odavno mogle da se pohvale dobrim rege sastavima, a onda se pojavio Greenfingers. Vremenom su prerasli sam rege i postali mnogo širi bend od toga koji u svoju muziku uspešno umeće fank, rok pa i džez. Njihov debitantski EP, nažalost, možda je i jedino izdanje jer je od tada bend manje

aktivan (neke glase ne kažu i ugašen). Na „Rhizome“ sve je tehnički perfektno izvedeno, primetna je smirenost i strpljenje u snimanju i produkciji tako da se svi instrumenti i glas jasno čuju i prepoznaju. Veština sklapanja aranžmana je zadivljujuća, pogotovo multiinstrumentalne solaze, a čini se da je i harmonija u bendu u tom trenutku bila na zavidnom nivou jer su svi članovi imali svoju priliku da se predstave publici. Biće prava šteta ako ovo ostane jedino izdanje benda, jer je potencijal veliki i u sastavu deluje grupa jako talentovanih muzičara.

Marica - Subliminal

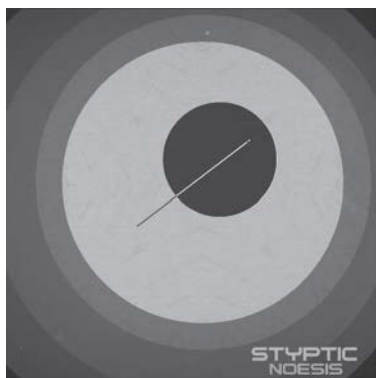
Grmljavina bubnjeva i trkačke gitarske deonice bombarduju um i šalju subliminalne poruke iz Niša. Svež treš metal sa juga Srbije predvodi harizmatični Marko Jocić Pupak, nekadašnji član benda Testator. Melodičan metal sa odličnim graul vokalima i instrumentalnom uvežbanošću zagarantovano će uzdrmati ovdašnje krajeve i metal scenu. Treba poraditi na izgovoru i malo na produkciji (pogotovo oko bubnjeva) da bi ovo bilo na zavidnom nivou. EP je tu samo da zagolica maštu, a prava žestina može se očekivati na njihovom debi albumu koji planiraju da objave u toku godine. Bend polako gradi svoju bazu fanova i imali su dosta svirke po unutrašnjosti zemlje i jednu veću u prestonici. Još su daleko od većih samostalnih svirki, ali će im odlično pasti metal festivali i klupske svirke sa mnogim bendovima iz iste branše metala.

Plastic Sunday - Komunikacije

Ono što je za Novi Sad Obojeni program, to je

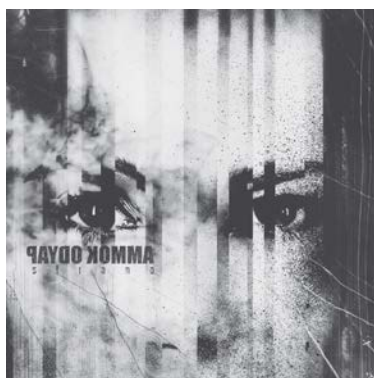

sve više Plastic Sunday za Niš. Napokon se pojavio naslednik debija "Radostan dan". Sirovog zvuka, a opet produkcijski odličan, uvodi nas u surovost moderne Srbije, apatiju i melanholiju našeg društva. Niš je lep grad, ali ima svoje mračne strane koje indirektno „plastikaneri“ predstavljaju na „Komunikacijama“. Odličan garažno-psihodelični spoj koji osvaja publiku po mračnim klubovima Srbije u kojima "buntovnici" traže utočište i istomišljenike. Da su iz Beograda, uživali bi slavu Artan Lilića i sličnih bendova, a opet i pored toga su jako cenjeni na srpskoj alternativnoj sceni. Repetitivna muzika sa mudima i rokenrol sa mišićima jedna su od odlika ovog odličnog benda. Prošle godine, po izdavanju albuma, napokon su prešli granice Srbije i odradili prvu turneju po Sloveniji i vratili se puni pozitivnih utisaka. Nije isključeno da će već na leto obići ceo region možda i jedan deo Evrope, jer ovakav bend ima šta da pokaže na evropskoj klupskoj sceni.

Styptic - Noesis

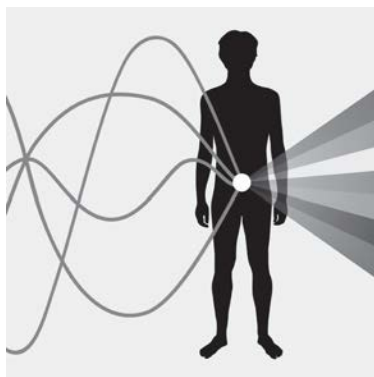
Album na koji se svakako predugo čekalo konačno je objavljen. Celu deceniju Styptic je bio najdraži bend niške omladine (i ne samo omladine) koju je spajala ljubav prema grunge i alt metal distorziranim rifovima. Na izdanju se nalaze tek tri numere od ranije poznate policiji dok je čak 8 kompletno novih. Ipak, sve je to isproducirano iznova tako da je album stilski ujednačena celina koja je, može se reći, zaslužno gurnula bend u širu prepoznatljivost kada je ostatak zemlje u pitanju. Pored progresivnih aranžmanskih rešenja, albumom svakako dominira jedinstveni vokal Miodraga Brankovića, koji nije

dočeka objavljivanje albuma u postavi benda. Ali dobro, ovako je jedna priča zaokružena a Styptic sa novim vokalom nastavlja da gura svoju priču ovog puta sa zvaničnim izdanjem iza sebe.

Paydo Komma - Strano

Prethodna godina bila je jako uspešna za ovaj niški trip-hop bend. Izdali su sjajan prvi album i to krunisali u kratom Feedbacku na svojoj lajv premijeri u decembru. Iako malo manje "tvrd" i mračan u odnosu na debi EP, "Strano" ipak nosi količinu emocija i melanholije koju biste i očekivali od dobrog izdanja pomenutog žanra a sve to pojačano energijom jer je u pitanju punokrvi bend, a ne samo studijski projekat. Zaista jedno izdanje na koje Niš treba da bude ponosan jer se takav pristup muzici kod nas ne sreće previše često.

Kiša Kerozina - O ljudima i snovima

"Kiša" je postala u neku ruku samostalni projekat frontmena Marjana Stošića, pa zato i ne čudi doza introvertnosti u zvuku i lirici. Muzički je to i dalje alternativni rok sa elektro primesama, ali kao da je kritičkom elanu sa prethodnog izdanja neko natovario ranac prepun kamenja na leđa. To, zapravo, ne znači ništa dobro, ali za posledicu ima album koji pluta po prelepom očaju. Šta će se ubuduće dešavati sa bendom, teško da neko sem Marjana zna. Iz tih silnih negativnih emocija koje se osećaju na albumu možda se izrodi bes. Iz tog besa možda inat, a svi znamo da je to Srbima omiljena motivacija. Bilo kako bilo, čak i da bude onaj najgori scenario, bar je "Kiša" otišla sa otrovnim pljuskom koji će betonom popločani mozgovi pamtili i na

avgustovskom suncu.

Leer - akt I.

Prethodne dve godine obeležio je uspon žanrovski specifičnih muzičkih blogova koji su po celom svetu rasejali seme svega što ima prefiks "post" u sebi. Tako je i u ove naše ruralne krajeve došao silni talas postrock i postmetal bendova koji su svoje ime gradili u underground krugovima i na nastupima uživo umesto uzaludnim pokušajima da se nakače na neku od muzičkih televizija. Leer je jedan od domaćih odgovora na, sasvim zrelo, svetsku postmetal scenu. Najbolje u celoj priči, pored same muzike, je to što se bend odlučio na tekstove na srpskom i time se u startu izdvojio iz mase sličnih. Crna i teška atmosfera vlada ovim pesmama i ostavljeni ste na milost i nemilost tutnjajućim gitarama i zastrašujuće moćnim vokalima.

Suffering's The Price - Skull Tower

Uz Maričino i Limbovo izdanje svakako najtvrdi album u godini. Za razliku od ova dva pomenuta, koji više naginju publici odgojenoj na metalnim derivatima, STP će više prijati ljubiteljima hard-core zvuka. Preciznije u pitanju je beatdown hard-core album, što znači da je sve teže, sporije i krvožednije u odnosu na klasični hc zvuk. Momci nisu bili lenji pa su organizovali nekoliko koncerata širom zemlje i tako dokazali da nije nemoguće da neko iz Niša mrdne dalje od Aleksinca. A kako se dobar glas daleko čuje, tako je i zvuk ovih naših sugrađana dopao šaka jednoj belgijskoj izdavačkoj kući koja je i objavila album ostavljajući strancima da se pitaju šta je taj Skull Tower i da li je onaj Sindelić bio normalan.

BIBLIOTEKA ZAGOR KNJIGA 25

BIBLIOTEKA OBOJENI PROGRAM BROJ 3

veseli
četvrtak

BIBLIOTEKA MARTI MISTERIJA KNJIGA 2

SVA IZDANJA EDICIJE VESELI ČETVRTAK MOGU SE KUPITI U MALOPRODAJNIM OBJEKTIMA „Trafika“:

- u **Beogradu**: Sarajevska 29 • Bulevar despota Stefana 74 • Bulevar despota Stefana 93 • 27. marta 33
 - Bulevar kralja Aleksandra 199a • Cara Dušana 29 • na Banjici, Crnotravska 7-9 • Kneza Višeslava 31 • Dimitrija Tucovića 119
 - Zdravka Čelara 12 • Branka Krsmanovića 5, lokal 2 • Resavska 35 • u **Zemunu**: Aleksandra Dubčeka 2 • Kosovska 1
 - na **Novom Beogradu**: u 23. bloku, Milutina Milankovića 34 • u 45. bloku, Jurija Gagarina 231/III/lokal 118 • u bloku 70a, Omladinskih brigada 65, lokal 10 • u 44. bloku, Gandijeva 148a, lokal 32 • u 61. bloku, Dr. Ivana Ribara 91v • u **Borči**: Bratstva i jedinstva 28a • u **Novom Sadu**: Sutjeska 2 (Spens) • u **Kraljevu**: Omladinska 26 • u **Šapcu**: Masarikova 5
 - u **Kragujevcu**: Kralja Petra Prvog 32 • u **Bogatiću**: Vojvode Stepe 33,
- kao i u STRIPOTEKAMA DARKWOOD • u **Beogradu**: Lomina ulica broj 5 • u **Novom Sadu**: Bulevar oslobođenja 60
- u **Nišu**: Generala Milojka Lešjanina 1,

ILI NARUČITI PUTEM TELEFONA 011 27 10 488; 011 27 10 487 I PUTEM MEJLA: klubcitalaca@veselicetvrtak.com

Студентски центар Ниш

Установа за стандард студената Републике Србије

Uprava

Studentski centar Niš, Ustanova za standard
studenata Republike Srbije

Velikotrnovska 2

www.scnis.rs, info@scnis.rs

tel/fax 236-686,226-487,231-339

Studentski dom - Paviljon I i II i Linijski
restoran - Topličina 1

Studentski dom - Paviljon III i Linijski
restoran - Velikotrnovska 2

Studentski dom - Paviljon IV i Linijski
restoran - Gradsko polje bb

Aperto - studentski klub na Fakultetu
umetnosti

Bridge caffe - studentski klub na
Građevinsko-arhitektonskom fakultetu

House caffe - studentski klub u zgradi
Uprave Studentskog centra Niš

